

UPPSALA
UNIVERSITET

En granskning av 50 handlingsplaner mot kränkande behandling

av

Paula Larsson

Masteruppsats nr 2009:1

Handledare: Gunilla Roos

**MASTERUPPSATSER FRÅN PEDAGOGISKA INSTITUTIONEN
Box 2109, 750 02 Uppsala**

Abstract

Mobbningsfenomenet är av stort intresse både för samhället och inom forskning. Studiens syfte var att granska innehållet i femtio befintliga handlingsplaner mot kränkande behandling i grundskolan samt ta reda på deras uppkomst och vilka individer som varit delaktiga i handlingsplanernas utformande. För att uppnå studiens syfte utformades ett analysverktyg baserat på tidigare forskning kring ämnet mobbning och kränkande behandling. Analysverktyget har utgjort den teoretiska ansatsen för analysen av de femtio handlingsplanerna. Handlingsplanerna laddades ner från Internet och dess huvudmän kontaktades varvid en telefonintervju genomfördes för att få kunskap kring hur handlingsplanerna mot kränkande behandling hade kommit till samt vilka som deltog i dess utformande. Resultatet av granskningen visar att skolorna uppfyller kraven av att ha en handlingsplan mot kränkande behandling, dock visar även resultatet att skolorna lätt kan kringgå de lagar och förordningar som finns kring arbetet mot kränkande behandling samt eleverna deltar i ytterst liten del i framställandet av handlingsplanerna mot kränkande behandling. Riktlinjerna följs av många men endast till viss del.

Nyckelord: grundskola, handlingsplaner, kränkande behandling, likabehandlingsplaner, mobbning.

Innehållsförteckning

Introduktion	5
Inledning.....	5
Problemformulering.....	7
Syfte	7
Frågeställningar	7
Disposition.....	8
Tidigare forskning.....	9
Intresset för mobbning	9
Begreppsdefinition	10
Begreppet mobbning.....	12
Olika typer av mobbning.....	15
Individerna involverade i mobbning	17
Skolan	20
Mobbning i skolan	22
Förebyggande arbete.....	26
Olika åtgärdsprogram	31
Olweus åtgärdsprogram	32
Pikasmetoden	33
Charliemetoden.....	35
Farstametoden.....	36
Friends kompisstödsmodell	36
Lion Quest	37
Mombusmodell.....	38
Forumspelet	38
Hasselas kamratstödsmodell	38
Islandsmodell.....	39
Medkompis	39
Nonviolent Communication (NVC).....	39
Österholmsmodell	39
Diskussion.....	40
Teoretisk ansats.....	45
Checklista.....	45
Checklista.....	46
Analysverktyg.....	49
Behovsanalys	49
Handlingsplanens innehåll.....	50
Metod	51
Undersökningsförfarande.....	51
Intervju som metod	53
Telefonintervju	54
Databehandling.....	55

Begreppsdefinitioner	55
Metoddiskussion	57
Resultat	58
Handlingsplanernas namn	58
Behovsanalys	59
Sammanfattning	60
Handlingsplanernas innehåll	61
Policy – Mål	61
Enkelhet – Kortfattad	64
Enkelhet – Förankrad i skolpraxis	66
Definitioner	68
Roller	73
Mobbingsteamet	73
Kamratstödjarna	75
Eleverna	77
Lärarna	78
Rektorn	80
Sammanfattning	81
Elevernas rättigheter – arbetet mot diskriminering	82
Regler mot mobbning	85
Förebyggande- samt Akut mobbning	86
Samtal med offer, mobbare och föräldrar samt uppföljning	89
Årlig – Åtgärder – utvärderingsmetod	91
Analys och Diskussion	95
Förslag till vidare forskning	101
Avslutande kommentarer	102
Referenser	

Introduktion

I det första kapitlet i denna studie presenteras ämnet mobbning. En redogörelse görs för att förklara varför mobbning bör betraktas som ett stort samhällsintresse, och varför det är av stor vikt för samhället att man inom forskning studerar fenomenet mobbning. Vidare görs en beskrivning av anledningen till att det är av ett stort samhällsintresse och forskningsintresse att studera handlingsplanerna gentemot mobbning som finns i Sveriges skolor. En beskrivning för studiens syfte och de frågeställningar som studien kommer att ta upp ges. Avslutningsvis presenteras studiens disposition.

Inledning

I Sverige finns det lagar som skyddar alla elever mot kränkande behandling och annan diskriminering så som mobbning. Detta torde räcka, dock är det dessvärre ej så. Barn utsätts dagligen för kränkningar i skolan, till och från skolan samt under fritiden. Det räcker med att söka på ordet mobbning på Internet för att få fram olika diskussionsforum där både barn och föräldrar skriver om deras unika situation. För dessa individer tycks vardagen vara oerhört jobbig. En förälder skriver i Friends Skolas diskussionsforum (www.friends.se), som är ett fritt tillgängligt forum på Internet på Friends hemsida, om sin nioårig son som blivit mobbad sedan sex-års ålder. När föräldern talade med läraren blev situationen bättre men förvärrades igen när läraren slutade sitt arbete. Denna förälder, som signerar med E, vädjar om hjälp. En annan förälder, signerar Carina, berättar om sin son som går i sexan och berättar hemma om olika påhopp han utsätts för varje dag och trots att föräldern har talat med läraren sker det ingen förändring. En annan förälder berättar om läraren som kränker sin elva årige son. Detta är några utav de många föräldrar som upplever maktlöshet.

Förmodligen har ingen individ lyckas undvika problematiken kring mobbning. Bara under december 2008 publicerades i DN nätupplaga flera artiklar kring mobbning bl.a. skev Wallström (2008) [Barn och elevombudet] "BEO kräver rekordstort skadestånd" och Björklund (2008) skrev om problematiken som finns kring nätmobbning "Var fjärde flicka mobbad på nätet". Även Pedagogiska magasinet har engagerat sig i frågan. Tre forskare, Gill, Fors och Wrethander diskuterade om mobbning i en artikel skriven av Thors (2007). Dessvärre tycks begreppet även för dem vara komplext då de inte hittar en definition om mobbning vilket visar begreppets enorma omfattning. Gill, citerad i Thors 2007, anser att "Mobbning har blivit så komplicerat att vi inte ens vet vad vi pratar om" (Thors, 2007).

Skolan är enligt Bourdieu (1984, 1993) ett socialt fält där definitioner uppfattas av alla inom fältet som värdefulla och lika. Det sociala fältet är självständigt, det har sin egen historia där det finns vissa doxa som förenar alla inom fältet. I skolan är detta doxa pedagogik. Doxa innebär allt som anses inom fältet som självklart, det som är av värde. Mobbning är en sådan doxa som varje individuell skola borde uppfatta lika, dock skiljer sig denna uppfattning åt.

Även om mobbning är ett komplext ämne förblir det ett faktum då det sker i skolorna. I tidigare studier (t.ex. Björk 1999; Höistad 2001; Olsson 1998; Olweus 1999 och Pikas 1989) diskuteras begreppet och författarna försöker att få andra att anamma deras definition. Samtidigt arbetar skolorna förebyggande med så kallade handlingsplaner mot kränkande behandling. Men varför fortgår då mobbning om dessa planer fungerar? Tidigare forskning nämner även flera olika modeller för att utforma dessa handlingsplaner istället för att enas om en fungerande sådan. Vad som är av intresse för forskarsamhället är att veta hur dessa ser ut för att kanske hitta en modell som verkligen stoppar mobbningen som sker i skolorna.

Handlingsplanerna mot kränkande behandling som finns i skolorna skall utformas av de vuxna och eleverna på skolan (Utbildningsdepartementet, 2006:1083). Om detta sker är det något jag är ovetandes om då mina barn inte har deltagit i detta arbete. Som förälder har dessa handlingsplaner aldrig hamnat på mitt bord vilket gör att dess existens kan ifrågasättas. Detta behöver inte vara så överallt, men det är en personlig erfarenhet vilket gör att man kan ifrågasätta om handlingsplanerna mot kränkande behandling finns. Problematiken kring handlingsplaner mot mobbning och/eller kränkande behandling finns inte endast på skolorna utan även på arbetsplatserna. I Dalarnas Tidningar skriver Persson (2008) om problematiken som finns i Gagnefs kommun där mobbning förekommer bland de anställda inom kommunen, ändock finns det ingen plan för att förhindra detta. Det är viktigt att alla individer, inte bara forskarsamhället, intresserar sig för denna problematik. Går det att förhindra mobbning eller måste skolan försöka att sätta samman grupper med barn som "passar" ihop. Skall barn tillåtas ta till våld när de inte tycker om ett annat barn? Om handlingsplanerna inte har den fungerande effekten, varför finns de överhuvudtaget?

Problemformulering

Det är tydligt att mobbning är ett aktuellt kunskapsintresse. Tidigare studier visar dock att i skolpraxisen brister de mobbningsåtgärder som finns. Barn fortsätter att mobbas och alla skolor har inte fungerande handlingsplaner trots att skolorna är skyldiga att "arbeta aktivt för att förebygga diskriminering och kränkningar av barn och elever" (Jämställdhetsombudsmannen [JämO], Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning [HomO], Diskrimineringsombudsmannen [DO], Handikappombudsmannen [HO] & Barn och elevombudet [BEO], 2008:2). Det talas om individerna bakom mobbning samt att skolan skall arbeta aktivt för att förebygga mobbning genom att ha handlingsplaner mot kränkande behandling. Men forskning visar att detta inte har förhindrat mobbningsproblematiken i skolan. Detta gör att handlingsplanerna inte uppfyller de krav som de är tänkta att ha.

Syfte

Syftet med denna studie är att granska innehållet i ett antal befintliga handlingsplaner mot kränkande behandling i grundskolan samt att ta reda på hur dessa tillkommit i skolan och om eleverna och personalen är delaktiga i dess utformande. Syftet är även att jämföra de krav som Skolverket ställer på skolorna enligt analysmodellen som konstruerats för denna studie. Modellen har utvecklats i denna studie och baseras på tidigare studier kring mobbning samt de hänvisningar Skolverket ställer på skolorna.

Frågeställningar

- Har handlingsplanerna mot kränkande behandling samma namn i alla de granskade skolorna?
- Vem utformar handlingsplanerna mot kränkande behandling som finns i skolan?
- Hur arbetas dess innehåll fram?
- Vem granskar dessa handlingsplaner?
- Vad står det i de befintliga handlingsplanerna om det förebyggande arbete mot kränkande behandling som finns i skolorna idag?
- Vilket inflytande har personalen och eleverna på handlingsplanerna?
- Har handlingsplanerna mot kränkande behandling någon teoretisk anknytning, och i sådant fall vilken?

Disposition

Studien är indelad sex kapitel där i kapitel två redovisas tidigare studier om mobbning samt de lagar som berör skolorna i deras arbete gentemot mobbning. Vidare följer en diskussion kring de tidigare studierna. Kapitlet utmynnar i ett analysverktyg som kommer att användas i granskningen av handlingsplanerna mot mobbning.

Vidare följer kapitel tre där analysverktyget som bygger på tidigare studier presenteras och som kommer att användas i granskningen av handlingsplanerna mot kränkande behandling.

Kapitel fyra är studiens metoddel. Här redovisas hur studien genomförts från planeringsfasen till det färdigställande resultatet, hur undersökningen gjordes samt vilka kriterier som använts för att samla in handlingsplanerna. Kapitel fyra avslutas med att förklara de begrepp som utgjort grunden för analysverktyget.

I kapitel fem presenteras insamlad data. Dessa data presenteras i två olika delar som utgår från de båda analysverktygen, Behovsanalys samt Handlingsplanens innehåll.

Kapitel sex är diskussionskapitlet där tidigare forskning kopplas till det resultat denna studie ger.

Tidigare forskning

I det andra kapitlet i denna studie görs en redogörelse för olika definitioner som finns om begreppet mobbning. Tidigare forskning om mobbning tas upp samt de olika lagar och förordningar som finns om kränkande behandling och om handlingsplaner mot kränkande behandling. Vidare uppges det som ålägges skolorna att göra kring mobbning. Lagen mot diskriminering som trädde i kraft i april 2006 tas upp. Hur mobbning kan uppmärksammas i skolan samt vad skolan kan göra kring mobbningsproblematiken beskrivs. Vidare presenteras några utav de olika program/metoder som finns för att förebygga samt stoppa mobbning i skolan. Kapitlet avslutas med en diskussion baserad på tidigare forskning.

Intresset för mobbning

Mobbningsintresset har inte alltid funnits utan är ett relativt nytt fenomen i forskningsmanhang och även om det tycks växa lavinartat finns det inte en gemensam begreppsdefinition.

Barnmobbning uppmärksammades i samband med Dr Heinemans artikel om apartheid och mobbning år 1969 (Wassberg, 1995). Detta innebär inte att mobbning inte fanns tidigare utan att mobbning som begrepp uppkom som ett resultat av att sociala problemen löstes med våld. Under 1970-talet växte det fram ett samhällsintresse för mobbning i Skandinavien (Kallestad, 2002) och även i Sverige väcktes frågan i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet (Kallestad 2002; Björk 1999). Det var dock inte förrän på 80-talet som forskning om mobbning togs på allvar. Idag finns det många som ägnar sig åt att studera mobbning och några av de mest kända "mobbnings" forskarna i Sverige är, enligt Björk (1999), Heinz Leyman, Dan Olweus och Anatol Pikas.

Begreppsdefinition

Nedan ges en förklaring till varför det är viktigt att begreppen definieras och tydliggörs.

För att forskare skall förstå varandra måste man vara tydlig med hur man använder begrepp. Connolly (1993) menar att begreppen består av olika kriterier som inte förändras, de analytiska, samt de som förändras, de syntetiska. Då begrepp har analytiska och syntetiska kategorier måste de syntetiska definieras för att begreppens innebörd skall förstås (Connolly, 1993). Om det skulle tillkomma ett kriterium och detta nya kriterium visar sig sant kan hela begreppet förändras. När forskaren beskriver ett begrepp gör han det utifrån en speciell synvinkel, sin synvinkel, vilket blir en normativ beskrivning. Detta skapar problem då beskrivningen blir subjektiv, eftersom forskaren brukar lägga en värdering på begreppet. Även Weber (1905) anser att det är viktigt att definiera begreppen, både för sig själv och för läsaren, detta så att alla ska förstå deras innebörd. Vidare menar han att begreppet även förändras över tid och varierar och förändras i olika samhällen. Därför är det nödvändigt att begreppet formuleras på ett tydligt och klart sätt. Connolly (1993) skriver att kulturer uppfattar begreppen olika, även om ett system för gemensam förståelse av begrepp skulle skapas skulle detta i praktiken vara omöjligt då alla kulturer har olika världsuppfattningar. Problemet med värdegrunden, som mobbning hamnar inom, är att den är tolkningsbar och har att göra med varje individs världsåskådning. Varje individ ser mobbningen på olika sätt (Orlenius, 2001). Att siffrorna kring förekomsten av mobbning skiljer sig åt tyder på att definitionen av mobbning inte klargjorts. Pikas (1989) menar att elever har olika definitioner av mobbning. I Olweus (1999) studie är t.ex. 10 % av eleverna mobbade och i Fahlströms studie motsvarar denna siffra 27 %.

Problemet med begreppen tycks även finnas på internationell nivå. Smith, Cowie, Olafsson & Liefoghe (2002) skriver att det är av stor vikt att studera hur begreppet mobbning används i olika länder för att förstå begreppets likheter och skillnader eftersom det genomförs internationella jämförande studier om mobbningsfrekvensen i skolan. Exempel på att mobbningsbegreppet är problematiskt är att i USA används "victimization and peer rejection" (Smith et al. 2002:1121) när man talar om icke önskvärda beteenden mellan barn. I latinska länder finns det ingen översättning för mobbning. Det engelska ordet *bully* eller *bullying* har använts länge för att beskriva mobbning i skolan. Ordet *teasing* är liknade men är inte lika "starkt", det är mer verbala former av aggressivitet. *Harassment* är ett begrepp som mest liknar bullying men detta begrepp används när man talar om vuxna eller tonåringar, t ex "sexual harrasment, or racial harrasment" (ibidem). *Abuse* är ett begrepp som även det liknar bullying men används för att definiera de aggressiva eller icke önskvärda beteendet inom familjen. Problematiken med dessa fyra begrepp är att de kan uppfattas olika

av respondenterna vid t ex en enkätundersökning (Smith et al. 2002). Svårigheten med begrepp uppstår inte bara inom samma språk utan problemet uppstår även vid internationella studier. I Japan används ordet *ijime* som skiljer sig åt från bullying men som är det begrepp som används i Japan (Smith et al. 2002). *Ijime* handlar framförallt om gruppmobbning (Yoneyama & Naito, 2003). I Italien används *prepotenza* och *violenza* vilka innebär ett aggressivt beteende (Smith et al. 2002). Engelska termen bullying överensstämmer inte helt med forskarnas definition av den samme. På portugisiska (och spanska) är termen *abuso* den som mest kan liknas bullying eller mobbning då den innefattar både fysisk och verbal mobbning men mindre social utfrysning och bråk (ibid.).

Problemet som finns när individer förstår ett begrepp på ett sätt är att även om det i enkäten står en förklaring av vad forskaren menar med begreppet har respondenterna en egen definition som de kommer att referera till (Smith et al. 2002). Yngre barn har svårare att skilja på mobbning och bråk (*bullying* and *fightning*) (Smith et al. 2002:1121) och kan använda begreppet mobbning även när kriteriet obalans av styrka inte finns i ett "vanligt" bråk. Detta kan vara en förklaring till att det i t ex Olweus (1999) studie visar att det är bland yngre elever som mobbningsfrekvensen är högre än hos de äldre eleverna. Smith et al. (2002) studie kan bekräfta detta då åttaåringarna hade mindre förståelse för skillnaderna mellan definitioner av begreppen än vad fjortonåringarna hade. Åtta åringarna kunde skilja mellan aggressivt och icke aggressivt beteende men de kunde inte förmå att tydligt skilja mellan olika aggressiva beteenden. De kunde inte heller skilja mellan fysiska aggressiva beteenden och fysisk mobbning på det sätt som fjortonåringarna gjorde. Huruvida problematiken med begreppsdefinitioner går att överkomma är, enligt Smith et al. (2002) att vid enkätundersökningar låta respondenterna skriva sina personliga erfarenheter av vad som är mobbning. Samtidigt måste forskare, enligt Smith et al. (2002) enas om vad som ska ingå i mobbningsbegreppets definition.

Researchers who investigate the phenomenon of bullying are involved, in the process of constructing its meaning in a social and historical context. Historically, meanings of words change. Even the core concept of the term bully has changed dramatically over several centuries. More subtle changes have taken place in the past 5 years, with the incorporation of more indirect and relational forms of bullying into current definitions (Smith et al. 2002: 1132).

Begreppet mobbning

Då definitionen av begrepp är oerhört viktig, vilket visas i stycket ovan kommer begreppet mobbning att förklaras utifrån tidigare forskning. Mobbningsbegreppet är ett relativt nytt begrepp, därför presenteras i nedanstående text en definition av begreppet mobbning utifrån de aktuella teorierna om mobbning som de berörda forskarna utgår från.

Att mobba innebär att anfalla eller bråka i gäng eller i grupper, det är ett socialt fenomen som "oupphörligt förändras, skiftar karaktär och deltagare" (Björk, 1999:154). Precis som Weber (1905) menar att begrepp förändras har även detta hänt med begreppet mobbning som har gått från att vara en slumpmässig till en "lång utdragen process" (Björk, 1999:21). Detta betyder att mobbning sker över en viss tid och att enstaka handlingar inte är mobbning. Även om mobbning kan förekomma mellan två individer (mobbare och offer) är det ändå gruppen som är viktig i mobbningssammanhang (Björk, 1999; Höistad, 2001).

Höistad (2001) har varit barnombudsman i Uppsala där han träffade många barn som utsatts för mobbning varav många inte hade fått hjälp. Han menar att mobbning innebär att en eller fler individer utsätter en eller flera individer för destruktiva handlingar som sker upprepade gånger under en längre tid. Olweus (1999) definition av mobbning är "när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig" (s.9). Olsson (1998) skriver att mobbning är: "Mobbad är den elev som på fredagskvällen vid tanken på vad som eventuellt kan hända nästa vecka i skolan blir ledsen, och möjligheten att känna glädje den kvällen är förstörd" (s.19). Pikas (1989) definition är att det handlar om gruppvåld. Med våld menas både fysisk och psykisk våld. Gruppen består av minst två personer och våldet utövas på en individ i underläge och inte som ett sätt att attackera samhällets värderingar. Vidare interagerar individerna i gruppen med varandra vilket leder till att deras beteende förstärks. Detta våld utförs upprepade gånger. Mobbning är ett aggressivt beteende men om detta beteende är berättigat eller om mobbaren blir provocerat till ett aggressivt beteende är inte helt tydligt (Smith et al. 2002) Pikas (1989) menar att offret inte alltid är passivt och snällt medan Olweus (1999) anser att detta aggressiva beteende sker till synes utan provokation.

1983/84 ledde Olweus en enkätundersökning i den svenska och norska grundskolan och kom fram till att mobbning är ett stort problem i den svenska grundskolan. Detta ledde till att skolstyrelsen skapade en resursgrupp som skulle komplettera arbetet mot mobbning. Björk (1992) ledde denna grupp som skulle hjälpa skolorna i sitt arbete gentemot mobbning. Projektarbetet ledde till mer kunskap om mobbning. Björk (1992) menar att mobbning är en fråga om makt som mobbaren uppnår genom

att manipulera och kränka en annan individ. På så sätt ökar individens osäkerhet och frihet minskar, det är med andra ord en fråga om ett maktspel som kan drabba vem som helst, när som helst och var som helst men bara sett mot en viss bakgrund. Vidare menar hon att mobbning är en relationsegenskap som funnits i alla tider och som alltid kommer att finnas men det faller inte ner från himlen och är inte förutbestämt. Att mobba innebär att mobbaren inkompetensförklarar offret för att på så sätt uppnå mer makt. Även Olsson (1998) menar att mobbning handlar om makt och att mobbaren får makt och kontroll över offret genom mobbning.

Precis som Smith et al. (2002) menar även Björk (1999) att mobbningsbegreppet är problematiskt då det inte är översättningsbart i andra delar av världen. I den engelska litteraturen används begreppet bullying eller victimization vilket inte har samma innebörd som mobbning. Björk översätter Bullying till översitteri och menar att skillnaden med mobbning är att bullying sker under ett tillfälle medan mobbning pågår under en längre tidsperiod. Bullying skulle då kunna jämföras med kränkande behandling. Boken *The Nature of School Bullying. A Cross-National Perspective* visar att Olweus definitionen av mobbning förmodligen är den mesta använda på internationell nivå (Smith, Morita, Junger-Tas, Olweus, Catalano, & Slee, 1999).

Inom forskningslitteraturen om mobbning används vissa definitioner för att beskriva de berörda parternas roller: översittare är den individ som initierar mobbningen, denna person är oftast kungen i klassen. Han kommer i denna studie att kallas för mobbare. Medlöpare eller passiva mobbare är de individer som följer mobbaren och som ger mobbningen näring. Utan dessa individer skulle inte mobbningen kunna fortgå. Hackkyckling är den individ som blir mobbad (Olweus 1999; Olsson 1998). I denna studie kallad offer. Björk (1999) menar att mobbning kan ses som en konflikt vilket är ett fenomen som individerna döljer. Detta gör att mobbningen i sig döljs och förnekas av de inblandade. Detta leder i sin tur till att det blir svårt att göra någonting åt mobbningen. Eftersom mobbning är ett sätt att uppnå makt behöver denna process fortgå då makt inte är något statiskt, den måste erövrats på nytt hela tiden. Mobbning kan både förstås och påverkas. "[M]obbning grundar sig på en tolerans/intolerans mot olikheter" (Björk, 1999:23). En utav slutsatserna i Björks (1999) studie är att mobbning är förenat med skam, utifrån allas perspektiv (mobbare, offer, lärare, familj, vänner, syskon etc.).

Mishna, Scarcello, Pepler & Wiener (2005) genomförde en kvalitativ studie i fyra skolor som hade elever med sociala skillnader, som ekonomiska och utbildning, härkomst (invandrarbakgrund), familjesammansättning (ensamstående eller sammanboende föräldrar) samt boende (villa, lägenhet och område). Resultatet visar att lärarna är ovetandes om att eleverna mobbas. De flesta lärarna använde inte kriteriet upprepning som en del av definitionen mobbning. Andra begrepp som används i mobbningsssammanhang är kränkande särbehandling. Detta begrepp lanserades av arbetarskyddsstyrelsen och har fått stor spridning. Lagen (2006:67) om

förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever omfattar diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling. Den första Januari 2009 trädde lagen (2008:571) om ändring i skollagen (1985:1100) i kraft, där 14 a kap. Åtgärder mot kränkande behandling, tillkom. Detta visar att problemet som finns med kränkande behandling är ett stort samhällsintresse. Nedan definieras viktiga begrepp som finns i Lagen (2006:67). Dessa definitioner finns även sammanfattade i BEO (2007:9):

Direkt diskriminering

Orättvis behandling eller missgynnande av en person på grund av dennes kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder

Indirekt diskriminering

Tillämpandet av en bestämmelse som verkar neutral, men som får en diskriminerande effekt i praktiken

Trakasserier

Uppträdande som kränker en persons värdighet på grund av dennes kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder

Annan kränkande behandling

Ett uppträdande som, utan att vara trakasserier, kränker barns eller en elevs värdighet, exempelvis våld, hot och utfrysning.

Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever skall arbeta aktivt mot kränkande behandling och diskriminering. Skolan skall främja elevers lika rättigheter. Det som är nytt med denna lag är att den ger ett rättskydd för elever som tidigare endast fanns för skolans anställda. Förenklat kan diskriminering i skolan definieras som en elev som behandlas sämre än andra (JämO, Do, Ho, HomO & BEO, 2008). Även om mobbning ingår i definitionen kränkande behandling, finns det en skillnad. Myndigheten för skolutveckling (2003) skriver att mobbning är en kränkande behandling som sker upprepade gånger under en viss tidsperiod och sker för att uppnå makt, vidare menar Myndigheten för skolutveckling (2003) att det är viktigt att inte likställa mobbning med konflikt vilket måste lösas annorlunda. Vid en konflikt är de drabbade jämbördiga. Inom skolan måste det finnas en förståelse av vad skillnaden mellan mobbning och icke mobbning är (Ljungström, 1997).

1994 lanserades ett nytt begrepp – trobbling – som en samlande benämning för allt oönskat elevbeteende som inte är mobbning. Dit räknas allmän hänsynslöshet, trakasserier, bråk, slagsmål, hotfulla tillmälen och våld av varierad grad, främst mellan elever, men även mot personal. Till trobbing bör

räknas även klotter och annan förstörelse, stark störning av undervisning och kränkande tillmälen mot personal (Ljungström, 1997:11).

Samtidigt som forskarna fokuserat på begreppet mobbning nämns ej det begreppet i Lag (1985:1100) om ändring i skollagen (SFS 2008:571) utan det är åtgärder mot kränkande behandling som lagen innefattar. Detta begrepp innefattar mer än mobbning vilket gör att forskning kring enbart mobbning kan ifrågasättas.

Ovan har begreppet mobbning definierats utifrån några studier som har gjorts kring mobbning. Olweus studie från 1983/84 är den äldsta som tas upp i denna studie vilket kan ha inneburit att andra forskare har påverkats av hans definition. Alla är ändå överens om att det är en kränkning som sker över tid, alltså är det en långdragen process.

Olika typer av mobbning

Mobbning är inte endast att slå eller reta, det är mycket mer komplexare än så. Det finns olika typer av mobbning vilka även skiljer sig åt beroende på vem som utför dem. Nedan följer en förklaring av former av mobbning att förklaras.

Våldet har ökat bland ungdomar i samhället, både inom och utanför skolan (Olsson, 1998). Olsson (1998) menar att det finns tre typer av mobbning: den tysta, den verbala samt den fysiska. Den tysta är den vanligaste mobbningsformen bland flickor och även den svåraste att upptäcka, den karakteriseras av blickar, suckar, ignoreringar, etc. Denna form av mobbning kan ske bakom lärarens rygg utan att denne märker det.

Verbal mobbningen är lättare att upptäcka då någon vuxen i skolan kan "råka" höra vad mobbaren säger vilket leder till att mobbningsituationen uppmärksammas. Samtidigt visar Evaldsson (2008) att flickornas verbala mobbning är ett samspel som har en viss innebörd som inte kan förstås utifrån. Evaldsson anser att detta samspel kan förstås genom att studera flickornas dispyter genom samtalsanalys då varje verbal dispyt sker i en samspeleskontext och är "meningsskapande handlingar och har en mängd olika syften" (s.15). Vidare visar hon att dessa dispyter bland flickorna är ett spel om regler och identiteter och inte alltid en fråga om makt utan är en del av flickornas vardagliga handlingar.

Verbal mobbningen anses inte så allvarlig av lärarna enligt en studie som Mishna et al. (2005) genomförde. Lärarna agerade inte om en elev blev retad. En lärare i samma

studie förstod inte att elever mår psykiskt dåligt. Läraren ansåg att om eleven har vänner så har retningen ingen betydelse. En annan lärare ifrågasatte offrets beteende, läraren menade att några elever brukar spela offer. En lärare trodde inte att en elev som utåt sett verkar psykiskt stark kunde bli mobbad. Vidare fokuserade en lärare på fakta och ej på elevernas känslor.

Enligt Höistad (2001), Olsson (1998), Olweus (1999) och Wassberg (1995) är fysisk mobbning den vanligaste i de lägre klasserna, bland pojkar. Samtidigt försöker mobbaren att skada offret så att det inte syns. Det sker idag en förändring hos flickorna som börjar använda allt mer fysisk våld. Olsson (1998) nämner två former av mobbning, fysisk samt indirekt. Ljungström (1997) kallar dessa former av mobbning passiv respektive aktiv eller direkt mobbning. Olweus (1999) nämner Olssons (1999) olika mobbningsformer för direkt och indirekt mobbning och att den första innefattar både fysiska slag eller hänfulla hot eller kommentarer och den andra är den som sker i det tysta, utfrysning. Även upprepade retningar är mobbning. Detta motsvarar Höistads (2001) verbala form av mobbning. Olsson (1999) anser att det är viktigt att komma ihåg att dessa olika former av mobbning inte går att rangordna. Det är tydligt att det finns olika typer av mobbning som benämns olika av forskarna. Mobbningen som skadar fysiskt och mobbningen som skadar psykiskt samtidigt betyder det inte att den fysiska mobbningen inte kan skada psykiskt.

Förutom att det finns olika typer av mobbning sker mobbningen olika beroende på barnens kön. Flickors mobbning är mer personlig och de anmärker mer på de fysiska egenskaperna (Höistad, 2001). Olsson (1998) menar däremot att barn inte mobbas pga fysiska egenskaper, inte heller pga dialekter. Detta är faktorer som används som möjliga förklaringar till att det förekommer mobbning men är inte grundorsaken. Höistad (2001) anser att barn vet att de bör säga förlåt om de gjort någon illa, problemet är dock inte vad som sägs utan vad som menas. Att mena förlåt är oerhört viktigt för offret, även om den upplevda smärtan inte kan tas bort är det viktigt att veta att mobbaren ångrar sig.

Individerna involverade i mobbning

Enligt de forskare som tas upp i denna studie mobbar inte alla individer, alla är inte heller offer. Det finns olika egenskaper som gör att en individ potentiellt kan bli den ene eller den andre.

Olweus (1999) och Höistad (2001) menar att det finns huvudtendenser som kan ses hos både mobbare och offer men dessa är ingen regel. Däremot kan dessa egenskaper som presenteras nedan förekomma i de båda grupperna.

De begrepp som kan knytas till mobbning är: "makt, rädsla, grupptryck, avundsjuka och [...] projektioner" (Höistad, 2001:58). Precis som Björk (1999) hävdar även Höistad (2001) att mobbaren har ett behov av makt och brukar vara aggressiv mot alla individer. Björk (1999) menar att makten uppnås inte bara i förhållande till offret utan även i förhållande till de övriga skolkamraterna då många utav dem är närvarande vid mobbningshandlingarna eller är medvetna om dem. Även då mobbaren brukar kunna ge intrycket av att vara en stark person och oftast intar rollen som ledare, är han eller hon egentligen rädda individer som känner sig maktlösa. Mobbaren måste vara aggressiv och få individer att känna rädsla för att kunna behålla sin makt (Höistad, 2001). Barn som mobbar kan ha svårigheter att kontrollera sitt aggressiva beteende, de brukar vara dominanta och pojkarna är oftast fysiskt starkare än offret (Olsson 1998; Wassberg 1995), de är mer benägna att använda våld, har ett dominansbehov, impulsivitet och har svårare att lyda regler än andra barn (Olweus, 1999). Deras relation till föräldrarna brukar vara negativ där föräldrarna inte visar värme och ömhet (Wassberg, 1995). Detta sker inte hos flickorna då deras mobbning, som tidigare nämnts ofta är av den tysta mobbningsarten (Olsson 1998; Höistad 2001).

Begreppet grupptryck innebär att gruppmedlemmarna påverkar varandra. Om det inte finns en grupp bakom ledaren kommer inte heller mobbningen att fortgå. Samtidigt kan de barn, som följer ledaren och mobbar, fastän de inte vill, känna sig tvungna att göra det pga. att de själva är rädda för att bli mobbade om de säger ifrån eller inte följer ledaren (Höistad 2001; Wassberg 1995). Barn som mobbar i skolan kan också göra det för att andra elever ser upp till dem då, eller så mobbar de för att andra mobbar (Wassberg, 1995). Vidare känner mobbaren en tillfredsställelse när han eller hon mobbar, de tycker att det är skönt att få beundrare och de känner sig "häftiga" (ibid.). Här kommer begreppet grupptryck in som är benämningen på den påverkan som en grupp individer har på varandra. Alla elever i skolan har ett behov av att bli bekräftade och genom att mobba kan detta uppnås (Björk, 1999). Även avundsjuka anses kunna vara en anledning till att mobbning börjar. Projektioner har

att göra med att mobbaren känner aggression mot sig själv och egentligen inte mot offret men använder offret för den ackumulerade aggressionen (Höistad, 2001). Samtidigt brukar barn som mobbar ha dåligt självförtroende och mobbning är ett sätt att tillfälligt ge en känsla av tillfredsställelse (Wassberg, 1995). Barn vet att mobbning är fel och på grund av detta tillägnar mobbaren offret negativa egenskaper för att rättfärdiga sitt beteende (Olsson, 1998). Även individen som mobbar påverkas negativt av mobbningsituationen då dessa individer i framtiden kan löpa en större risk att missbruka alkohol och att bli kriminella (Olweus, 1999).

Anledningen till att våldet hos barn har ökat tros bl. a. vara våldet som förekommer i olika media men även familjelivet och levnadsvillkoren etc. (Olsson, 1998). Barn är inte medvetna om hur farligt våld är då TV visar våld men inte dess sanna konsekvenser. Underhållsvåldet lär barn att glorifiera den starka och förakta den svaga (ibid.). Samtidigt anammar Olsson (1998) en individualistisk syn på mobbningsorsaken. Han skriver t.ex. att de föräldrar som inte samtalar om mobbning i hemmet kan få barn som är inblandade i mobbningsituationer.

Även de mobbade barnen kan få problem i vuxen ålder då den mobbning de utsätts för idag kan leda till en dålig självkänsla och en depressiv attityd (Olweus, 1999). Olsson (1998) skriver att det finns två egenskaper som gör att mobbning i skolan uppstår och utvecklas. Den första är att offret är en fredlig person som inte tar till våld och den andra att offret är känsligare än övriga elever. Björk (1999) menar att offret är, förutom att ha en ängslig personlighet, även fysiskt svagare än mobbaren. Även Olweus (1999) studerar orsakerna till mobbning genom att titta på individernas personliga egenskaper. Han anser att barn som mobbas brukar vara känsliga, lugna och fredliga individer och att de brukar kunna ha svårt att få vänner samt att de oftast har en närmare kontakt med de vuxna än vad de har med sina jämgamla kamrater. Vidare menar han att de är rädda att slå sig. Han nämner även en annan egenskap som kan hittas hos offren. Det är den omogna, besvärliga, hyperaktiva, ej omtyckta (vare sig av de jämgamla kamraterna eller de vuxna) barnet som själv tar till mobbning. Olweus (1999) påpekar dock att denna sista typ av offer är ovanlig. Solberg, Olweus, Endresen (2007) genomförde en studie för att ta reda på om mobbarna även kunde vara offer. Resultatet visar att 10 % av flickorna respektive 20 % av pojkarna är både mobbare och offer. Detta resultat är hämtat från enkäter genomförda på offer. Enkäter genomförda på individer som mobbar visar däremot att individerna som både mobbar och blir mobbade är 50 % i de lägre årskurserna 10 %. Även då resultatet inte anses vara exakt, finns dessa barn vilket överensstämmer med Pikas syn på att offer inte alltid är "oskyldiga".

Höistad (2001) studerar orsakerna till mobbning genom att se till individens personliga egenskaper. Han skriver att barn som har sociala svårigheter brukar ha större risk att bli mobbade. Barnen som blir mobbade har oftast en positiv och nära relation till föräldrarna, denna relation kan ibland vara en överbeskyddande relation

(Wassberg 1995; Höistad 2001). Risken för att bli mobbad kan öka hos de barn som har en överbeskyddande mor. Samtidigt visar Gergious (2008) studie att barn som har en förståelig mor inte är aggressiva med andra barn. Enligt Höistad (2001) tenderar dessa barn att bli ängsligare och räddare vilket ökar behovet av beskydd vilket i sin tur leder till mer ängslighet etc. Det blir en ond cirkel utan slut. En annan egenskap som Höistad (2001) nämner är att de mobbade barnen saknar tillit till andra. Om barnet har blivit sårat flera gånger tappar de tilliten till andra vilket leder till isolering även då det inte behöver vara så. Barnen kan tro att ingen vill leka med dem pga. bristen på tillit. Även barn med negativ identitet kan ha lättare att bli mobbade. Dessa barn kan ta på sig rollen som offer då det är den enda identiteten som han eller hon kan ha (ibid.) Samtidigt kan offret visa ett aggressivt beteende när de vuxna inte stöttar eller hjälper till i mobbningssituationen (Björk, 1999). En annan utsatt grupp är barn i behov av stöd. Smith (1999 i Smith et al.) skriver att de eleverna löper större risk för att bli mobbade och även att ha färre kamrater. Förklaringen till mobbning i skolan har härrörts till mobbaren respektive offrets egenskaper (Yoneyama & Naito, 2003).

The explanations of why some students bully others has been sought primarily by examining the personal attributes of the bully and the victim, and their family and social backgrounds (Yoneyama & Naito, 2003: 316).

Att fokusera på hur individerna förhindrar, enligt Mishna et al. (2003), lärarna från att se mobbningen och fokusera på individernas känslor och upplevelser.

Enligt tidigare forskning vågar mobbade barn inte alltid tala om sin levnadssituation då de känner skam och även är rädda för att mobbningen kan förvärras (Olsson 1998; Wassberg 1995, Höistad 2001). De kan tvivla på att någon ska tro på dem och pga. detta väljer många att inte tala om för någon om vad som sker dagligen. De tycker att det värsta är att många människor inte gör något åt situationen trots att de vet om den. Mobbningsoffren blir arga över sin utsatthet men det är framförallt rädsla och skuldkänslor som dominerar. Dessa barn får sådan stor ångest att det kan leda till att de får självmordstankar (Wassberg, 1995). Det finns även en kategori barn som talar om för en vuxen om sin situation men många gånger får budskapet av de vuxna att "inte göra något så kommer nog mobbningen att gå över". Problemet med detta är att de vuxna då ger budskapet att det inte är fel att mobba och att respekt inte är viktigt (Höistad, 2001). Samtidigt visar Mishna et al. (2003) att lärarna anser att det är svårt att skilja mellan mobbning och "normalt" beteende bland skolelever, framförallt när det handlar om indirekt mobbning. Ljungström (1997) menar att när det handlar om i vilken omfattning barn talar om mobbning hemma brukar barn på låg- och mellanstadiet berätta hemma, men inte barnen på högstadiet.

Även läraren till mobbade elever kan känna skam då de måste erkänna att mobbning förekommer i klassen (Höistad, 2001). Vidare kan övriga elever i skolan känna skam när de är medvetna om mobbningen men inte vågar tala om för en vuxen att en skolkamrat mobbas då det är tabubelagt hos elever att "skvallra" (Björk, 1999).

Barn som mobbas har oftast mobbningen närvarande hela tiden vilket kan resultera i ett psykiskt lidande då de ibland tror att det inte finns någon vuxen som vill hjälpa dem (Olsson, 1998; Olweus, 1999). Höistad (2001) och Olweus (1999) menar att barn som mobbas känner skam både inför sig själv och inför föräldrarna, vidare kan dessa barn tro att det är deras fel att de blir mobbade. Detta kan vara en anledning till att många barn som mobbas inte talar om sin situation. Olweus (1999) skriver att de vuxna har en påverkan på barnen och på förekomsten av mobbning. Han anser att mobbning går att motverka om barnen känner sig älskade och får värme under uppväxten. Att de vuxna engagerar sig och att barnen inte får för mycket frihet leder till att de inte utvecklar aggressiva beteenden. Vidare bör vuxna inte äga barnen. Givetvis kan barnets temperament ha en avgörande roll för om mobbning uppkommer, dock inte i lika stor omfattning som det ovan nämnda.

Skolan

Vad syftar skolan till att ge eleverna som de handhar? Vad är värdegrunden och demokrati i skolan? Har elever rättigheter och är de delaktiga i skolan? Nedan klargörs några utav de lagar och förordningar som finns inom skolan.

All verksamhet i skolan vilar på värdegrunden. Läroplanen anger värden som skolan ska omsätta utifrån sina villkor. Tolkningarna och genomförandet av värdegrundernas uppgift har visat sig variera markant mellan olika kommuner. Anledningen till detta tros, enligt Lindgren (2003), vara svårigheten att förstå kursplanerna vilket har lett till att fokus ligger på betygen. Värdegrunden har inte inkorporerats i hela skolans verksamhet utan tycks vara ett mål i sig (Lindgren, 2003). Läroplanens mål fungerar som riktlinjer för vad skolan bör prioritera men kan inte styra verksamheten. Orlenius (2001) anser därför att skolan inte kan kallas målstyrd utan att den är målorienterad. De flesta arbeten om värdegrunden i skolan handlar om demokrati men vad som är en demokratisk rättighet är att känna trygghet och inte behöva vara rädd (Olweus, 1999). Skolan är en viktig del i individens socialisationsprocess. Det är i skolan barn från olika etniska bakgrunder och olika samhällsklasser möts och lär sig gemensamma normer som är betydelsefulla för det samhälle de tillhör. Inom skolans verksamhet talas det om det

demokratiska uppdraget vilket innebär att eleverna från förskolan och uppåt skall lära sig vad demokrati och vad samhällets värdegrund är. Eleverna lär sig även att ha inflytande och vara delaktiga i sitt lärande. Detta inflytande och denna delaktighet innefattar även föräldrarna. Vidare ingår det i det demokratiska uppdraget att inte acceptera mobbning eller annan kränkande behandling. Detta innebär att förebygga och att åtgärda akuta mobbningsfall. Här skall det finnas handlingsplaner men för att dessa ska ha någon effekt måste skolan ha en god lärmiljö där alla känner sig trygga och trivs (Myndigheten för skolutveckling, 2003). De kommunala skolplanerna, liksom läroplanen är styrmedel för skolan som är ett resultat av de förändringar som sker i samhället. Idag är skolan i Sverige målstyrd, vilket innebär att staten anger undervisningens mål och kommunerna och skolan avgör hur dessa mål skall uppnås.

”Staten anger vad, och i kommunerna bestäms hur” (Orlenius, 2001).

Mobbning ett stort problem, inte bara mellan elever utan även från lärare till elev och från elev till lärare (Lindgren, 2003). Från Skolverkets attitydundersökning från 2001 framkom det att 6 % av eleverna känner sig mobbade av läraren (ibid.).

Skolan har huvudansvaret för att motverka mobbning, även då det finns ett nära samarbete med hemmet. Vidare har skolan ansvar för att mobboffret ska känna sig säkra i skolan, även efter att mobbningsproblemet är löst. Det innebär att när mobbningen har upphört måste problematiken följas upp så att mobbningen inte blossar upp igen. Det är framförallt klassföreståndaren som har detta ansvar (Olweus, 1999). Eklund (2003) menar att skolan blir främmande för eleverna när den kultur som skolan representerar skiljer sig åt mot elevens kulturella bakgrund. Skolan bygger på att fostra barnen till tänkande, kritiska individer som skall bli demokratiska samhällsmedlemmar. De lär sig, med början i förskolan, att vara självständiga och ha egna åsikter. Orlenius (2001) kallar detta för en jag-kultur. Det finns även vi-kulturer där barnen lär sig känna lojalitet mot gruppen och familjen. Denna socialisationsprocess handlar om att lära sig gruppens normer. Detta leder givetvis till att begreppsdefinitionen av mobbning är av stor vikt då Sverige är ett mångkulturellt land och pedagogerna måste vara medvetna om vad som förväntas av dem i sitt yrke. Även om syftet med skolan kan och har diskuterats är alla parter överens om att skolan är en plats för lärande och att det skall vara en positivt social plats för alla elever. Skolorna brukar ofta ta beslut om att implementera olika program eller handlingsplaner, men många av dessa blir aldrig implementerade vilket innebär att skolorna aldrig förändras (Kallestad, 2002).

Kränkande behandling handlar om ett samspel mellan individen och miljön. Det handlar med andra ord inte om *en* individ. Kränkande behandling innefattar all form av kränkning så som rasistiska behandlingar, diskriminering, sexuella trakasserier, främlingsfientlighet, homofobi och alla kränkningar som sker vid enstaka eller

återkommande gånger som mobbning. Varje individ uppfattar kränkningar på olika sätt vilket innebär att det är svårt att dra en tydlig gräns på vad som kan definieras som en kränkande behandling. Därför är varje individs uppfattning av stor vikt för hur han eller hon definierar kränkande behandling och en kränkande handling. En handling är vad andra individer, än den drabbade personen, uppfattar att en person har uppfattat och behöver inte nödvändigtvis överensstämma med vad "den drabbade" individen uppfattar (Myndigheten för skolutveckling, 2003). Detta innebär enligt JämO et al. 2008) att begreppsdefinitionerna är subjektiva och resulterar i att mobbning inte alltid behöver vara värre än en kränkande behandling. Skolan måste agera när en elev känner sig kränkt. Det är följaktligen viktigt att elevens egna uppfattningar inte förbises. Skolan måste utreda vad som hänt eleven som känner sig kränkt och vidta nödvändiga åtgärder. Inga trakasserier av någon form (etiska, kön, religion, funktionshinder, sexuell läggning etc.) eller annan kränkande behandling får accepteras. Det kan således handla om mobbning eller "någon enstaka händelse som inte är mobbning" (JämO et al. 2008:12). Detta innebär att även då det finns litteratur om olika metoder för att motverka mobbning borde dessa metoder även innefatta händelser som inte definieras av mobbning.

I skolan skall barn få positiva erfarenheter, demokratiska värderingar samt ha ett bra arbetsklimat. Då många elever upplever att de inte har något inflytande över sin situation i skolan blir våld den enda utvägen. Detta är givetvis svårt för de lärare som arbetar i skolan då antalet kuratorer, speciallärare och annan skolpersonal har minskat då kommunerna sparar pengar genom att minska på skolpersonalen (Olsson, 1998).

Mobbning i skolan

Inom skolan är mobbning ett stort problem men vad säger lagen, vad skall skolan göra för att förhindra mobbningen som sker, och kan skolan överhuvudtaget göra det? Dessa är några av de aktuella frågorna som tas upp i nedanstående avsnitt.

Våldet i skolorna har ökat och blivit råare, det har gått ner i åldrarna och samtidigt har flickor börjat använda fysiskt våld vilket tidigare i stort sätt endast förekom bland pojkar (Olsson, 1998). En tredjedel av lärarna ansåg, i en attitydundersökning som genomfördes av Skolverket mellan 1997-1999, att kränkande behandling i skolan hade ökat. Denna siffra kvarstår, 4 % av eleverna i mellanstadiet uppger, i Skolverkets enkätundersökning från 2006 (Skolverket, 2007), att de känner sig mobbade av andra elever minst en gång i veckan. Denna siffra minskar med en procent hos elever i högstadiet och gymnasium. Det finns elever som blivit mobbade under hela sin skoltid. "1-3 % av grundskoleeleverna blir

mobbade varje läsår” (Ljungström, 1997:8). En annan problematik som enkätundersökningen visar är att det finns elever som blir mobbade av sin lärare och vice versa (ibid.). Även på arbetsplatser sker mobbning. 150000 vuxna mobbas varje dag på sin arbetsplats i Sverige (Olsson, 1998).

Som tidigare undersökningar visat känner sig 4 procent av de äldre eleverna mobbade av sina lärare (Skolverket, 2007:17).

Inom skolan har värdefrågor inte uppmärksammas som de borde av politiker och skolbyråkrater utan det som har varit av vikt har varit de internationella jämförelserna i kärnämnen. På kommunalnivå har budgeten och antalet godkända elever varit en prioriteringsfråga (Orlenius, 2001). Ingen skola bör blunda för mobbning, men dessvärre tycks det göras då problemet kvarstår. Mobbning är ett problem i stort sett i alla skolor och att förneka det är enligt Olsson (1998) brist på civilt mod. Det finns variabler som är avgörande för att mobbning ska uppstå i skolan:

- dåligt klimat på skolan
- en skolledning som har en otydlig hållning
- lärare och övrig personal som inte är engagerade och lyhörda, föräldrarnas inställning till mobbning
- om klassens stämning inte är god
- om det finns elever med en aggressiv personlighet
- om det finns mobboffer som är provocativa samt
- om det finns elever som har en ängslig personlighet (Höistad, 2001).

Enligt Lärarförbundet (2000) har den fysiska miljön betydelse för förekomsten av mobbning och trakasserier och därför är en öppen planlösning att föredra. Det är viktigt att lärarna blir medvetna om mobbning, att det förekommer och vad som bör göras, detta även innan det äger rum och innan lärarna stöter på det då lärarna inte kan handskas med mobbning om de inte är medvetna om det. Det är därför även viktigt att lärarna har en nära relation till föräldrarna (Kallestad, 2002). Även Olweus (1999 i Smith et al.) anser att föräldrarna har en stor påverkan på sina barn och vars delaktighet är av stor vikt för att arbetet med att förhindra mobbning ska få önskad effekt. Även lärarnas attityder, beteenden och rutiner är avgörande faktorer vid förekomsten av mobbning, enligt Olweus (1999). Ingen elev ska vara rädd för att gå till skolan pga. mobbning, detta är alla forskare som denna studie tar upp överens om. Men det är även viktigt att föräldrar inte ska behöva känna oro för om deras barn far illa pga. mobbare. Enligt Höistad (2001) har läraren ett stort ansvar för att ”upptäcka” om barn känner utanförskap. Barn kan ställa frågor som antyder en känsla av utanförskap och dessa signaler bör läraren upptäcka. Alla individer har aggressioner och bör lära sig att hantera dessa så att de inte styr individen. Samtidigt

visar Mishna et al. (2005) att en del lärare inte känner empati för de mobbade eleverna och skyller på eleverna själva, att då de vill vara offer eller inte grinar på riktigt. I dessa fall agerade inte lärarna eftersom dem ansåg att offret provocerade mobbaren.

Mobbning i skolan kan visa sig genom två olika dimensioner, den första är då offren blir jagade, får kläder, glasögon eller andra tillhörigheter förstörda, när de blir slagna och/eller skrämde och utfrysta. Den andra dimensionen kan visa sig då offret har ett annorlunda namn, klädsmak eller dialekt. Vidare kan det bero på att offret är duktig i skolan eller att han eller hon har svårigheter (Wassberg, 1995). Olweus (1999) å andra sidan anser att elever inte mobbar andra pga. offrets fysiska egenskaper eller därför att de vantrivs i skolan. Däremot har skolpersonalens beteende en avgörande roll i mobbningsfrekvensen (Olweus, 1999). Wassberg (1995) visar samtidigt i sin studie att en flicka blev mobbad pga. att hon led av psoriasis. Det tycks skilja forskarna åt om det är de fysiska egenskaperna som är orsaken till mobbningen. Höistad (2001) menar att barn som inte blir accepterade förlorar sin identitet när de strävar efter att bli accepterade genom att försöka att göra och vara som andra.

Olweus (1999) studie från 1980-talet visar att 15 % av eleverna i grundskolan är inblandade i mobbning, antingen som mobbare eller som offer. Tyvärr är mobbning både vanligare och allvarigare idag än tidigare. Björk (1999) anser däremot att våldet syns mer idag än tidigare då det uppmärksammas mer och därför tros det vara vanligare. Mobbning bland pojkar och mellan pojkar är vanligare än bland och mellan flickor (Olweus, 1999). Brottsförebyggande rådet fastställde att 69 % av pojkarna och 51 % av flickorna hade någon gång under högstadiet blivit utsatta för våld (Björk, 1999). Olweus (1999) studie visar att det är två till tre gånger så många barn som mobbas i skolan än på vägen till och från skolan. Skolan är med andra ord den plats där det oftast förekommer mobbning. Men enligt Kallestads (2002) studie anser lärarna att mobbningen inte börjar i skolan utan utanför den. Det är lika vanligt med mobbning i storstaden som på landsbygden, i stora som i små klasser (Olsson 1998; Olweus 1999). Olsson (1998) skriver att i de skolor där det finns rastvakter är mobbningsfrekvensen lägre. Ljungström (1997) å andra sidan anser att mobbningen sällan sker på skolgården och kan inte förhindras genom rastvakter då den verkliga mobbningen sker där de vuxna inte har insyn. Därför är det en fara att tro att mobbning förekommer på rasterna då de vuxna i skolan kan komma att uppmärksamma den eventuella mobbningen som sker vid de tillfällena och glömma bort den mobbning som förekommer vid andra tillfällen vilket är, enligt Ljungström (1997), den verkliga mobbningen. Forskarna är överens om att mobbning finns. Däremot är det tydligt att det förekommer delade meningar om den fysiska platsen där mobbningen uppkommer. Detta är givetvis ett problem då angreppssättet skiljer sig åt beroende på platsen man tror att problemet uppkommer.

Även om de flesta mobbningsituationer sker mellan elever i samma ålder förekommer även mobbning mellan åldersgrupper, då äldre elever mobbar yngre elever (Olweus, 1999). Precis som Olweus (1999) skriver Wassberg (1995) att mobbningsfrekvensen är större i låg och mellanstadiet än i högstadiet. Enligt Olsson (1998) sker detta pga. att de äldre mobbar de yngre. I den litteraturstudie Yoneyama & Naito (2003) genomförde om mobbningsfrekvensen i Japan kan följande hypoteser hittas:

1. A high level of stress among students exists as the background of bullying. [...]
2. Student 'learn' power-dominant human relationships from the teacher-student relationship where teachers hold legitimate power to control students, which is often used to put them down. [...]
3. Through the behaviour/classroom management applied at school, [...], students 'learn' to be less tolerant of individual differences. [...] Yoneyama & Naito, 2003: 325).

Det är tydligt att mobbning bland barn är ett problem, då regeringen gjort flera insatser inom området bl.a. i form av barnkonventionen som Sverige skrev under 1990. Även Bris menar att det är ett problem, 12 % av de samtal som Bris mottar har att göra med mobbning (Björk, 1999). Denna problematik är av intresse i skolan, ingen skola vill att mobbning och kränkande behandling fortgår, det finns även konsulter och utbildningsföretag som försöker hitta metoder för att hantera akuta mobbningsituationer. Däremot anser Lindgren (2003) att forskare visat ett svagt intresse för mobbning och kränkande behandling, samtidigt finns det en uppsjö av litteratur kring ämnet och olika handlingsplaner, vilket kommer att visas längre fram. Alla mobbningsformer är skadliga och mobbaren försöker att dölja det för de vuxna i skolan vilket visar att mobbaren är väl medveten om att det är ett oacceptabelt beteende. Lärarna och övrig skolpersonal måste våga agera och lägga sig i alla de situationer som verkar "suspekta", även om det skulle visa sig vara fel.

Dessa vardagsreaktioner är några av de allra viktigaste förebyggande åtgärder mot mobbning (Höistad, 2001:85).

För att kunna förebygga mobbning i skolan behövs en handlingsplan (Wassberg, 1995).

Förebyggande arbete

Det finns flera sätt att ingripa när en mobbningsituation uppstår samt att förebygga dem. Mycket utav detta arbete faller dock på lärarna trots att rektorn är den som har huvudansvaret för att handlingsplanerna mot kränkande behandling finns och fungerar.

Omgivningen har ett stort inflytande på mobbningens eventuella fortgående. Om individerna i skolan och elevernas föräldrar talar illa eller förödmjukande om offret förstärks och legitimeras mobbningen. Vidare kan mobbningen fortgå när och om de vuxna och övriga skolkamrater "skyller" på offrets beteende och på så sätt berättigar mobbarens handlingar. Avslutningsvis fortsätter mobbningen om de vuxna inte ingriper vilket är det absolut effektivaste sättet att förhindra och stoppa mobbning (Fors, 1993).

Det måste finnas en gemensam tolkningsram för att kunna arbeta mot samma mål, att förändra mobbningsrelationerna (Fors, 1993:51).

Alla som arbetar i skolan skall ingripa om någon utsätts för trakasserier. Här får inte könsdiskriminering eller rasism, hos vare sig elever eller anställda, accepteras. Skolan är en plats där eleverna skall lära sig de fördelar som finns med den kulturella mångfalden. I skolan är all form av våld förbjuden, det är endast tillåtet för att stoppa misshandel eller vandalisering (Åborg, 2000). Enligt Myndigheten för skolutveckling (2003) finns flera faktorer som är viktiga för att arbetet mot kränkande behandling skall fungera:

- Ledarskapet i skolan och kommunen måste vara starkt och tydligt, likaså målen.
- Ledningen måste vara demokratisk och lyhörd samtidigt måste skolans rektor få stöd från kommunen och politikerna för att detta arbete skall fungera.
- I skolan måste klasstorleken ses över, ju mindre klasser desto mindre kränkningar och både elever och lärare mår bättre och utvecklar lättare gemensamma förhållningssätt.
- Eleverna behöver fler vuxna i skolan, vidare behövs det mer tid och mindre stress, de måste kunna tala mer med sin klassföreståndare utanför undervisningssammanhanget.
- Den fysiska miljön måste ses över då både elever och lärare påverkas av den. Är den fysiska miljön dålig har detta en negativ påverkan på individerna.

Även Yoneyama & Naito (2003) nämner den fysiska miljön som viktig för att förhindra mobbning. Dem menar att skolan ska vara en trevlig plats för både studenter och lärare.

Även om de ovannämnda faktorerna kan påverka förekomsten av mobbning är de inte avgörande, viktigast är att alla vuxna delar skolans förhållningssätt kring mobbning. Om detta inte är fallet räcker det inte med ett antimobbningsteam (Myndigheten för skolutveckling, 2003). Att arbeta mot våld, främlingsfientlighet, rasism och mobbning är skolornas skyldighet (Olsson, 1998). Skolan måste få eleverna att känna tillhörighet. Detta menar Björk (1999) är viktigare än vad man tidigare trott. Det är oerhört viktigt att alla individer i skolan samt föräldrar är tydliga i sitt förhållningssätt till mobbning, som bör vara nolltolerans (Olsson, 1998). Mellor (1999 i Smith et al.) anser att då begreppet mobbning varierar, vilket har visats tidigare, är det viktigt att varje skola för en diskussion med föräldrar och hittar sin egen definition, vilket i sig är av stort värde i arbetet mot mobbning. Även lärarnas roll är viktig i skolans arbete mot mobbning detta visar Björk (1999) i sin studie. Det är bra om eleverna får förtroende för läraren och läraren hjälper och stöttar eleverna. De elever som mobbas och som inte har haft en god relation till läraren tenderar att bli våldsamma och tappar tron på de vuxna.

... när läraren ger en betydelse åt sina iakttagelser och använder sig av dem i sin pedagogik så verkar det kunna ge en positiv styrning åt den fortsatta händelseutveckling. När å andra sidan stödet från de vuxna uteblir, ibland beroende på att något erkännande åt mobbningssituationen inte skett, tycks förutsättningarna vara dåliga. Är dessutom situationen i familjen sådan att stödet uteblir även där tycks situationen förvärras ytterligare (Björk, 1999:160 kurs. i org.).

En annan slutsats i Björks (1999) studie är att när mobbade elever känner besvikelse mot lärarna och övriga vuxna som inte uppmärksammar mobbningen, är det av stor vikt att de vuxna i skolan lär sig tala om mobbning då detta är en del av det sociala spelet i skolan. Olweus (1999) menar att när en lärare vet om eller misstänker att mobbning förekommer i klassen bör han eller hon ta kontakt med både mobbare och offer samt dess föräldrar.

När man har tittat på mobbningsproblematiken har fokus legat på individerna som är inblandade i mobbningen däremot har lärarna glömts bort. Lärarna hamnar i en svår situation där de måste många gånger, utan att ha erhållit fortbildning om mobbning, förebygga och agera vid en mobbningssituation. Lärarna anser att de saknar stödet och att de har för lite tid för att agera lärare och samtidigt hinna med mobbningsproblemen som uppstår. Vidare tycker lärarna att de inte har utbildning om mobbning men att de vill erhålla det (Mishna et al. 2005). Även Yoneyama & Naito (2003) anser att lärarna men även eleverna måste få fortbildning om mobbning och vidare om de lagar som finns kring ämnet.

I Skolverkets Allmänna råd (2006) står det att eleverna, personalen och vårdnadshavare ska delta aktivt i utformningen av handlingsplanen mot kränkande behandling. Det är alltså viktigt, enligt Olsson (1998) att i det förebyggande arbetet

mot mobbning både de vuxna i skolan samt i hemmet är medvetna och engagerade i barnen och att de vuxna är tydliga med sin inställning till mobbning annars finns det risk att barnen tappar tron på de vuxna. När de vuxna är med vid alla de tillfällen eleverna ej har lektioner som vid olika sportaktiviteter, och när föräldrarna känner barnens klasskamrater och föräldrar, minskar mobbningsfrekvensen (Olsson, 1998). I mobbningsituationer är det viktigt att skolan och föräldrarna reagerar och avvisar barnets beteende och inte på barnet som individ. Ett barn som utsätts för mobbning har aldrig fel, gör aldrig något som berättigar andra elever att mobba (Olsson, 1998).

För att uppnå barnens trygghet måste skolan ha en handlingsplan mot kränkande behandling. Denna bör innehålla en modell/plan för hur skolan skall arbeta mot mobbning. 1994 tillkom en ny läroplan Lpo 94, där barnens trygghet i skolan framkommer. Alla skolor ska enligt läroplanen ha en handlingsplan mot kränkande behandling. Denna handlingsplan ska "ständigt förankras i verkligheten, utvärderas, förnyas och vid behov förbättras" (Olsson, 1998:17). Enligt Lpo 94 (Skolverket) ligger huvudansvaret för att mobbning inte förkommer i skolan på rektorn. Det är han eller hon som skall se till att mobbningsplanen finns och fungerar.

Höistad (2001) menar att det finns tre sätt att undersöka om mobbning förekommer:

1. För det första kan läraren fråga sig själv hur klassens stämning är, trivseln, koncentrationen, om det finns några ledare, om klassen betar sig konstigt mot den elev som läraren tror är utsatt, etc.
2. För det andra kan läraren ställa sig själv frågor om individerna, finns det någon tystlåten, någon som inte vill gå på rast, isolerar sig, betar sig annorlunda efter rasten, har huvudvärk, magont etc.
3. Avslutningsvis kan läraren tala individuellt med eleverna och fråga dem om de har sett någon som inte mår bra, inte får vara med, är slagen, retas, osv. Läraren kan även fråga den elev som läraren tror är drabbad om han eller hon är det.

Läraren kan läsa en bok om mobbning eller utanförskap för klassen vilket kan resultera i en diskussion. För att bekämpa mobbning bör skolan arbeta förebyggande, och åtgärda samt följa upp mobbning. Enligt Höistad (2001) har inte alla skolor en handlingsplan mot mobbning, vilket resulterar i att många lärare inte vet vad de ska göra om dem måste handskas med en mobbningsituation. Tyvärr saknar ibland skolpersonalen den nödvändiga kunskapen om mobbning för att kunna stoppa den. Det främjande arbetet börjar, enligt JämO et al. (2008), med kunskap. Läraren skall enligt skollagen (1985:1100) motverka mobbning men samtidigt måste lärarna ha kunskap om hur denna skall upphöra. Om lärarna besitter denna kunskap kan de lättare upptäcka mobbingen. Lagerman & Stenberg

(2001) skriver att de vuxna i skolan inte alltid vill se mobbningen vilket kan bero på bristande kunskap om hur den ska stoppas, skolpersonalen måste alltså införskaffa sig kunskap om vad som är diskriminering och kränkande behandling, de måste veta om de olika diskrimineringar som de ska motverka. Genom enkäter och intervjuer kan skolan ta reda på hur elever och personal mår. I enkäten kan frågor om hur individen mår, den fysiska miljön (toaletter, matsal, uppehållsrum, omklädningsrum etc.), personalgruppen, stämningen i klassen, eventuella förändringar osv. ställas. Utifrån dessa enkäter och intervjuer kan den gemensamma policyn skrivas. Denna kan därefter granskas av eleverna som kan diskutera den och sedan kan komma med synpunkter (JämO et al. 2008).

De ovannämnda åtgärder räcker inte enligt Höistad (2001) som skriver att skolan bör ha ett mobbningsteam samt kamratstödare som är de som uppmärksammar mobbningssituationen. Detta anser även JämO et al. (2008) som skriver i Förebygga diskriminering främja likabehandling att genom kamratstödjarna, elevråd, elevvårdsteam samt andra vuxna i skolan kan information fås om hur stämningen på skolan är och även om olika händelser som är av betydelse för skolans förebyggande arbete. Kamratstödjarna har som syfte att, förutom att uppmärksamma mobbning och rapportera till mobbningsteamet, stödja elever som är nya i skolan, ensamma eller inte delaktiga (Höistad, 2001). JämO et al. (2008:18-19) skriver att i en bra handlingsplan mot kränkande behandling bör det finnas en röd tråd mellan skolans vision och uppföljning:

1. Vision

Som ett första led kan det vara lämpligt att formulera en övergripande policy eller en vision som tydligt markerar skolans inställning. [...]

2. Kartläggning och nulägesanalys

För att veta vad skolan främst behöver göra för att förebygga och motverka diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling krävs en kartläggning av nuläget. [...]

3. Tydliga mål och konkreta åtgärder

Med nulägesanalysen som utgångspunkt kan man formulera ett antal tydliga mål för att motverka diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling i skolan.[...]

4. Uppföljning och utvärdering

Enligt Skolverkets allmänna råd ska likabehandlingsplanen innehålla en beskrivning av hur planen årligen ska följas upp, utvärderas och vid behov revideras. Redan när man formulerar målen och åtgärderna bör man tänka på hur de ska kunna följas upp.[...]

5. Revidering

Likabehandlingsarbetet tar inte slut i och med att planens giltighetstid är över eller för att en viss åtgärd är uppnådd. Arbetet fortsätter med en ny analys av nuläget och kanske med nya målsättningar och nya åtgärder.

Det förebyggande arbetet gentemot mobbning är mest effektivt om det implementeras i förskolan. I handlingsplanen mot kränkande behandling bör skolans ansvarstagande mot mobbning och kränkande behandling finnas nedskrivna och att dessa begrepp definieras. Även orsaker till kränkande behandling bör finnas med och dess lösningar. Kränkningar mellan barn samt mellan barn och vuxna bör även ingå. Vidare rekommenderar Myndigheten för skolutvecklingen (2003) att personalens, ledningens och elevernas roller anges, samt att det framgår att personalen har ett ansvar för skolans positiva klimat och en positiv kamratkultur. I handlingsplanen bör det stå vilka rutiner skolan har vid en akut mobbningsituation. Denna handlingsplan bör all personal, elever samt föräldrar känna till. Den skall vara tydlig och konkret, utgå från den egna skolans praxis samt innehålla anvisningar för hur handlingsplanen skall följas upp (Myndigheten för skolutveckling, 2003). I en bra handlingsplan mot kränkande behandling bör policyn som framtas vara tydlig och det bör vara nedskrivet vilka principer skolan har. Denna skall följas av en nulägesanalys där skolan redogör de samtal som har planerats in med kamratstödjare, elevråd, personal etc. samt redovisning av enkäter som eleverna på skolan har genomfört. Även föräldrar kan få enkäter hemskickade som de kan besvara. När detta är gjort kan skolan gå vidare med de mål som skolan har och införa en deadline för att uppnå målen. Därefter presenteras metoden för utvärderingen, avslutningsvis bör skolan planera det fortsatta arbetet för likabehandling (JämO et al. 2008).

Olsson (1998) anser att mobbningsituationer kan "övas" på samma sätt som brandövningar. Han har sammanställt 13-åriga ungdomars idéer och förslag som barnombudsmannen gjorde en sammanställning av. I denna sammanställning finns det riktlinjer till lärare, elever, mobbningsoffer samt föräldrar:

- Uppmärksamma elevernas hälsa
- Personal som rastvakter
- Antimobbingsgrupper.

Även eleverna kan förhindra mobbningen i skolan genom att säga ifrån om någon mobbas och kontakta en vuxen samt hjälpa de elever som blir mobbade. Eleverna kan även starta antimobbingsgrupper och bli jourkompisar, det är viktigt att eleverna behandlar andra så som de själv vill bli behandlade. Den elev som blir mobbad kan själv berätta för någon vuxen om sin situation, de ska säga ifrån och tala med sina vänner, de kan även ringa till BRIS (Barnens Rätt I Samhället) som är BRIS "är en partipolitiskt och religiöst obunden organisation som bistår barn som far illa"

(www.bris.se). Föräldrar bör engagera sig i sina barn och tala om mobbning i hemmet, de ska, enligt Olsson (1998), vara ett föredöme och lära sina barn att vara medmänskliga. Andra förslag som Olsson (1998) rekommenderar är rollspel, fadderverksamhet, kompisamtal i klassen, tillgång till skönlitterära böcker om mobbning i skolan, läsecirklar, facklitteratur till personalen, idébank med dvd, diabilder, filmer etc. "firardagar" (att fira upprop etc.), temadagar mot mobbning, minst en gång per termin, samt att eleverna och personalen skriver kontrakt där de lovar att aldrig mobba.

Barn och elevskyddslagen (Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever) leder till att skolan måste utveckla den handlingsplan mot mobbning som skolan tidigare haft. Nu måste elevernas rättigheter samt skolans arbete mot diskriminering finnas med i den. Vidare innebär det att organisationen granskas regelbundet. I denna handlingsplan mot kränkande behandling bör barn och elevskyddet tydliggöras så att alla berörda förstår vilka är deras rättigheter och skyldigheter. Den ansvarige för detta är rektorn som ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som man avser att påbörja eller genomföra under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan. Lag (2008:571).

Olika åtgärdsprogram

Det finns flera "färdiga" modeller för att förebygga och/eller åtgärda mobbning. Problemet med dessa är dock att skolan tenderar att välja en modell utan att ha kopplat den till skolans lokala problem eller åtgärder som behöver lösas (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

En likabehandlingsplan ska innehålla en översikt över de insatser som behövs för att främja barns och elevers lika rättigheter i skolan. Medan det förebyggande arbetet siktar på att minimera risken för kränkningar, handlar det främjande arbetet mer om att stötta och stärka de positiva förutsättningarna för likabehandling (JämO et al. 2008:13).

Planen bör vara kortfattad och förankrad i verkligheten, det är viktigt att språket inte är för byråkratiskt och komplicerat, då det kan leda till att den inte används (Olsson, 1998). Enligt förordningen 2006:1083 skall även eleverna delta i arbetet med handlingsplan mot kränkande behandlingen. Hur och i vilken omfattning de deltar har att göra med åldern. Tyvärr sker inte detta i alla skolor där handlingsplanen oftast enbart är utformad av de vuxna i skolan och inte med eleverna och dess föräldrar Lärarförbundet (2000). Samtidigt skriver Lärarförbundet att

handlingsplanerna inte används överallt. JämO et al. (2008) anser att handlingsplanerna mot mobbning bör utvecklas till likabehandlingsplaner. I planerna bör även arbetet som skolan utför för att främja barns och elevers lika rättigheter samt de åtgärder som utförs för att förebygga all form av diskriminering finnas med.

Nedan presenteras några färdiga modeller som finns för att förebygga samt bekämpa mobbning. Olweus och Pikas modellerna är det som presenteras först, därefter följer en kort beskrivning av andra modeller som finns, avslutningsvis nämns kortfattat några modeller som finns för att förebygga och bekämpa mobbning.

Olweus åtgärdsprogram

Olweus åtgärdsprogram är det mest kända åtgärdsprogrammet. I Finland är det hans program som används mest (Smith et al, 1999). Programmets fyra delmål är i första hand kunskap om mobbning, aktivt engagemang i mobbningsproblematiken hemma och i skolan. För det tredje tydlighet i formuleringen av skolans regler mot mobbning vara tydliga. Avslutningsvis bör, som tidigare nämnts, offret få stöd och skydd. Syftet med Olweus åtgärdsprogram mot mobbning är att minska och eliminera mobbningen som sker inom och utanför skolan samt att förhindra att den uppstår igen och att kamratrelationen skall förbättras.

Kallestad (2002) genomförde en studie under fyra månader för att ta reda på om lärarna använder sig av Olweus åtgärdsprogram mot mobbning. 60 % av lärarna i studien hade någon form av individuell kontakt med någon av de individer som varit inblandade i mobbningssituationen, eller med deras föräldrar. Studien visar dock att endast 24 % och 25 % av dessa kontakter genomfördes med offrets respektive mobbarens föräldrar under de fyra månader studien pågick å andra sidan var kontakten med offret och mobbaren 40 % respektive 44 %. Utifrån ovanstående undersökning är det tydligt att lärarna i mindre utsträckning kontaktar föräldrarna och i större utsträckning kontaktar eleverna som är involverade i en mobbningssituation. Olweus åtgärdsprogram mot mobbning mottogs positivt av lärarna dock implementerade inte alla lärare och skolor alla moment av programmet, framförallt när det handlade om åtgärder på klassnivå som kräver mer av läraren (Kallestad & Olweus, 2003).

Under en period på två och ett halvt år utvärderades och utvecklades Olweus åtgärdsprogram mot mobbning vid 42 skolor i Bergen, antalet elever var 2500. Förekomsten av mobbning minskade med mellan 50- 70 %, stämningen i klasserna förbättrades så även elevernas trivsel och attityd till skolan. Vidare minskade även andra problem som snatteri, skolk, vandalisering och antisociala beteenden. Detta

visar vikten av att ha och applicera ett åtgärdsprogram (Olsson, 1998). Programmet behandlade inte bara akut mobbning utan det hade även en förebyggande verkan då antalet nya mobbningsfall reducerades kraftigt. Vad som är viktigt med åtgärdsprogrammet är att det syftar till att det finns en lugn och positiv miljö både i hemmet och i skolan. Åtgärdsprogrammet bygger på ett samarbete mellan hemmet och skolan där barnet ska känna att alla vuxna engagerar sig och bryr sig. Vidare bör reglerna vara tydliga. Inga fysiska sanktioner tillåts mot eleverna. Både föräldrar och skolpersonal skall fungera som auktoritet (Olweus, 1999).

Man kan säga att åtgärdsprogrammet bygger på en auktoritativ (*inte* auktoritär) modell för relationen mellan vuxna och barn, där bland annat lärarna förväntas fungera som auktoriteter, med ansvar för elevernas totalsituation, dvs. inte bara för deras inläring utan också för deras sociala relationer (Olweus, 1999:47. kurs i org.).

Då Olweus mobbningsprogram handlar om de vuxnas beteende och attityden kräver det inte någon stor investering i form av resurser och tid för att minska mobbningsproblematiken på skolan. Skolan måste ta kontakt med både mobbare och offrets föräldrar om det förekommer mobbning för att informera föräldrarna och få till stånd ett samarbete. Vidare är det bra om klassföreståndaren kallar båda parter föräldrar till ett möte och därefter planerar in flera möten. De flesta föräldrar till barn som mobbar är villiga att samarbeta för att lyckas med en förändring, då de oftast är ovetandes om att barnet mobbar (Olweus, 1999).

Pikasmetoden

Om Olweus åtgärdsprogram är det mest använda i Finland, är det Pikasmetoden som föredras på Åland (Smith et al, 1999).

Pikas (1989) menar att mobbningsåtgärderna handlar om lärarens olika roller då dessa roller associeras till individen och läraren kan välja en utav rollerna som passar honom eller henne. Pikasmetoden för att bekämpa mobbning består av tre roller som läraren kan välja. Attitydbildaren, som innebär att läraren förstärker eller skapar elevernas attityd mot mobbning genom att diskutera sin avsky mot mobbning i olika sammanhang vilket leder till att även eleverna anser att det är fel att mobba. Han eller hon har genom att förändra elevernas attityd möjlighet att förebygga mobbning. Den andra rollen är inskridaren, denna roll har den lärare som ingriper när mobbning sker och fungerar som en polis. Om det sker en mobbningssituation i skolan skall läraren omedelbart ingripa. Den tredje rollen är fostraren, denna lärare fostrar eleverna till att ha ett särskilt beteendet men visar inte eleverna hur de ska göra utan ber eleverna själv visa det. Eleverna uppmuntras att förbättra sitt beteende av denna lärare.

I samtalet med mobbarna utgår Pikas från Gemensamt Bekymmer metoden (GBm). I det första steget i denna metod uppnår läraren och mobbaren ett "gemensamt bekymmer" över den mobbning som skett. Vidare hjälper mobbaren det före detta offret, med lärarens stöd. GBm bör användas:

- Med elever i högstadiet samt i mellanstadiet och endast vid undantagsfall i lågstadiet då det krävs en viss mognad hos eleverna
- Vid allvarlig mobbning
- Vid stark samhörighet hos gruppen.

En annan metod Pikas (1989) har utformat är den Suggestiva Tillsägelsemetoden (STm) vars definition är:

Enskilda samtal som på ett suggestivt sätt förmedlar till mobbarna att det är nödvändigt att upphöra med mobbning (Pikas, 1989:101, kurs i org.).

STm har ett snabbare tempo än GBm, om läraren inte klarar av det tempo används istället GBm (Pikas, 1989).

När STm används finns det fyra moment i samtalet med mobbaren. I det första momentet presenterar läraren sin vetskap om mobbningen och gör även en personlig presentation, i det fall eleven inte vet vem läraren är. I det andra momentet får eleven möjlighet att förklara sig och när denne har visat skuld känslor går läraren vidare till moment tre där eleven får tala om vad som skall göras framöver. Det sista momentet är uppföljningen som sker först med mobbarna och sedan tillsammans med offret (Pikas, 1989).

GBm bygger på fem moment där det först är det samma som STm. I det andra momentet handlar det om att eleven skall förstå bekymret som finns och han eller hon skall kunna tala om händelserna. Läraren måste vid detta moment vara en god lyssnare. I det tredje moment kommer vändningen, det är då läraren skall avsluta det tidigare moment för att gå över till moment fyra där konstruktiva förslag förs fram tillsammans med eleven. I moment fyra meddelar även läraren att uppföljning kommer att ske.

Enligt STm nås höjdpunkten snabbare men kanske något äventyrligare. Enligt GBm kommer höjdpunkten senare men förmodas ha djupare verkan (Pikas, 1989:130).

Olweus och Pikasmetoden för att åtgärda mobbning går ej att kombinera då den första involverar föräldrarna, både som hjälp för att förebygga men även som hjälp när mobbningsproblematiken är ett faktum. Den andra, däremot, involverar inte föräldrarna omedelbart, utan lärare och mobbare bör i första hand försöka att uppnå en överenskommelse.

Om mobbningen upphör informeras ej föräldrarna (Björkqvist & Österman, 1999 i Smith et al. Egen översättning).

Charliemetoden

Charliemetoden härstammar från USA och började användas i Sverige i början av 1990-talet. Syftet med metoden är att barn i åldrarna 5-12 ska förstärka sin självkänsla, emotionella intelligens och sociala kompetens (www.nobbamobba.com). Lärarna utbildar sig under en två dagars workshop och kan därefter hjälpa eleverna att uppnå metodens syfte, genom fem steg som består av:

1. Självmedvetande

Barnen utvecklar sin självkänsla och emotionella intelligens. [...]

2. Relation – familj och vänner

Barnen lär sig att skapa och upprätthålla positiva och meningsfulla relationer. [...]

3. Beslutsfattande – val och konsekvenser

I detta avsnitt tränar sig barnen bl. a. att:

- Bli medvetna om sina val [...]
- Bli medvetna om egna och andras värderingar
- Sätta gränser / säga nej
- Stå emot grupptryck

4. Alkohol och droginformation

I detta avsnitt ingår bl. a.:

- Information om skadeverkningar vid bruk av tobak, alkohol och andra droger
- Egna, vänner och samhällets attityder och värderingar till tobak alkohol och droger och dess verkningar
- Stå emot grupptryck / säga nej
- Tillit till de vuxna / se vuxna som en resurs

5. Justa kompisar

Barnen lär sig uppskatta varandras olikheter. De får möjlighet att grundlägga respekt och aktning för varje människa oavsett bakgrund (www.projektcharlie.se).

Denna utbildning bör ske under en lektionstimme i veckan under elevernas hela grundskoletid (www.projektcharlie.se).

Farstametoden

Farstametoden, härstammar från Karl Ljungström (1997) som har utarbetat en variant av Pikasmetoden. Men här utgår synsättet från att offret är den som besitter den största informationen. Ljungström har arbetat som mellanstadielärare i Farsta, söder om Stockholm och har där använt metoden för att behandla akutmobbing inom förskoleverksamheten, från åk. 1 till 9 samt på gymnasienivå, med goda resultat.

Enligt Ljungström (1997) ska skolan ha ett behandlingsteam med syfte att ta itu med mobbningsfallen som uppstår i skolan. Behandlingsteamet består av 2 till 5 personer och mobbningsfallen ansvaras av två personer. Behandlingsteamet som finns i skolan talar med mobbaren/mobbarna, detta samtal bör ske med ytterst försiktighet då fel information kan sabotera hela behandlingsprocessen. Vidare sker det individuella samtal med mobbarna där teamet markerar tydligt skolans ståndpunkt i förhållande till mobbing. Dessa samtal kan upprepas om teamet bedömer att det behövs. Avslutningsvis har teamet ett uppföljningssamtal efter två veckor (Ljungström, 1997). När skolan fått vetskap om en mobbningsituation samlar mobbningsteamet in information från offrets föräldrar och andra lärare samt från offret själv. Den information teamet vill få in är mängden trakasserier och dess frekvens. Andra fakta teamet vill ta del av är information om mobbaren och medlöparna (Ljungström, 1997).

Friends kompisstödsmodell

Friends grundades av Sara Damber, som själv har varit mobbad i skolan, år 1997 (<http://www.friends.se/?id=1587>). Modellen utbildar vuxna och barn i skolan för att på detta sätt minska mobbningen i samhället. Friends utbildar alla på skolan och även föräldrarna, om skolan vill. Friends börjar arbetet vid skolan med att utbilda personalen under en halv dag där syftet är att ge personalen kunskaper kring diskriminering, trakasserier och kränkningar (ibid.). Personalen får därefter

tillsammans med eleverna se en teaterföreställning som har till syfte att väcka avsky mot mobbning. Därefter sker en diskussion i varje klass som avslutas med att två elever, anonymt, i varje klass bli framröstade till att vara kamratstödare. Dessa elever blir därefter utbildade av Friends. Deras roller är att vara förebilder och att stötta både elever och lärare (Myndigheten för skolutveckling, 2003). De förväntas även säga ifrån om en elev utesluts ur gruppen. De förväntas även rapportera till de vuxna om någon elev blir mobbad (Skolverket, 2009). Denna modell utgår även från att skolan tillsätter ett mobbningsteam bestående av minst fyra vuxna (Myndigheten för skolutveckling, 2003). De skolor som använder sig av Friends blir så kallade "Friendsskolor" och får tillgång till återträffas, fördjupningsutbildningar, nyhetsbrev och tillgång till information på Friends hemsida (Skolverket, 2009).

Lion Quest

Lions är en hjälporganisation som bildades 1917 av Melvin Jones i USA. Medlemmarna arbetar ideellt i olika hjälp- och samhällsprojekt (<http://www.lions.se/>). Quest grundades av Rick Little i USA som hade haft en svår uppväxt med alkoholiserade och narkotikaberoende föräldrar. Han ville inte att andra barn skulle genomgå det han gjort och skapade därför ett program som riktade sig till mellanstadie lärare. Efter att Kellogg Foundation satsade pengar på programmet blev det en succé, det ledde till att fler organisationer satsade pengar på programmet. 1983 letade Lions efter ett program som kunde hjälpa ungdomar att inte hamna i missbruk. Då Quest var ett sådant program, som hade bytt namn till Quest International, skapades tillsammans med Lions, Lions Quest. I Sverige introducerades Lions Quest år 1987 (Skolverket, 2009).

Inom Lions Quest används läromedlet Tillsammans som vänder sig till barn från förskoleklassen till ungdomar på gymnasiet. Det vänder sig även till lärare och föräldrar (<http://www.lions-quest.se/>). Målet med läromedlet är att unga människor ska kunna stå emot negativa påtryckningar (Skolverket, 2009).

Läromedlet är uppbyggt kring punkterna:

Kommunikation - förmågan att uttrycka idéer klart och tydligt.

Samarbete - att arbeta tillsammans med andra mot ett gemensamt mål och vara en positiv medlem i arbetsgruppen.

Konflikt och problemlösning - att effektivt kunna handskas med personliga utmaningar och konflikter med andra samt att motverka våld och mobbing.

Att respektera och uppskatta sig själv och andra - att erkänna sina egna och andras talanger, att förstå hur människor både är lika och olika varandra och att lära sig fungera med andra människor hur olika de än kan vara.

Att stå emot negativa påtryckningar - att kunna säga nej till negativt gruppträck eller negativ mediapåverkan.

Att hjälpa eleverna att utvärdera sina egna tidigare prestationer och att sätta upp mål för framtiden (<http://www.lions-quest.se/>).

Mombusmodell

Denna modell används för att förebygga mobbning och är i grunden ett samarbete mellan lärare, elever samt föräldrar. Modellen har utvecklats av Janne Staff som är utbildad polis.

Lärarna skall varje vecka, eller dag, följa upp vad som hänt i klassen och diskutera detta. Föräldrarna ska ha fått information om Mombus innan modellen införs i skolan, deras roll är att starta Mombusklubben som skall fungera som en "morot" för eleverna. Klubben, som är frivillig, består av en styrelse och medlemmar bestående av elever, föräldrar och lärare. Klubben skapar samhörighet och solidaritet där medlemmarna har roligt tillsammans. Det bör även finnas en Mombusgrupp i skolan som är den grupp där allvarliga händelser tas upp. I denna grupp ingår lärare och elever och här bör det finnas en handlingsplan för att hantera akuta mobbningsfall. I varje klass bör det finnas två mobbningsombudsmän, denna roll roterar i klassen och byts ut varje vecka. Syftet är att tala med läraren om vad som hänt under veckan och fylla i en rapport, som är densamma för alla klasser. Rapporten överlämnas av klassläraren till rektorn som sparar den i Mombusmappen (Staff, 1997).

Forumspel

Forumspel är en rollspelsmodell för att hantera konflikter. Åskådarna blir i spelet en medskapare där problem synliggörs och lösningar hittas (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

Hasselas kamratstödsmodell

Syftet med denna modell är att, förutom att motverka mobbning, motverka kriminalitet, droger, våld och utanförskap samt att hjälpa till att skapa en trivsamt skola för alla (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

Islandsmodell

Islandsmodellen går ut på att lösa konflikter genom samtal. Modellen bygger på fem steg:

- Vad är problemet?
- Vad känner de inblandade?
- Vad kan man göra för att lösa problemet?
- Vilka är de bästa lösningar?
- Vilka är konsekvenserna?

Eleverna skall utifrån dessa steg hitta lösningar och sätta ord på känslorna (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

Medkompis

Denna modell är utvecklad av Eleonore Lind och bygger på att eleverna själva skall hantera konflikterna och vara medlare, men givetvis är de vuxnas stöd en grundförutsättning för att eleverna ska kunna genomföra detta. Eleverna som är medkompisar får gå en utbildning och medlar mellan dem i sin ålder och de yngre, dock inte mellan de äldre (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

Nonviolent Communication (NVC)

Denna modell går ut på att alla individer skall lära sig lyssna och ha en öppen dialog. Modellen utvecklades av den amerikanska relationsforskaren Marshall & Rosenberg (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

Österholmsmodell

Österholmsmodellen har utvecklats i Österholmsskolan där den har använts med framgång. Denna modell använder sig även den av ett mobbningsteam, bestående av lärare från båda könen. Teamet utbildas i frågorna kring och om mobbning. Mobbningsteamet presenteras till alla i skolan. Även klasstödjare röstas fram anonymt i klasserna och fungerar som medhjälpare. Alla föräldrar till eleverna tilldelas, personligen, en broschyr där information om mobbning finns samt den person som kan kontaktas vid misstänkt mobbning (Lagerman & Stenberg, 2001).

Diskussion

I kapitlet två har begreppet mobbning och problematiken som finns kring begreppet tagits upp. Det visar att begreppet mobbning är komplext och att det skiljer forskarna åt om vad som egentligen är mobbning. Vad som mobbningsforskarna tycks vara eniga om, vad gäller mobbningsdefinitionen är att det är ett aggressivt beteende som sker där det finns en individ som är starkare (mobbaren) och en individ som är svagare (offret) samt att det finns en upprepning av detta aggressiva beteende. Dessa kriterier måste finnas med för att det ska vara mobbning. Följaktligen är ett aggressivt beteende mellan två (eller fler) jämstarka individer inte mobbning. (Smith et al. 2003).

De flesta modeller/program som tas upp för att hantera och/eller förhindra mobbningssituationer är ganska lika. Farstametoden har ett behandlingsteam, Friends kompisstödsmodell har mobbningsteam, Österholmsmodellen använder även den ett mobbningsteam och Mombusmodellen har en Mombusgrupp. Det är i stort sätt samma sak, vad som skiljer dem åt är att constellationerna ibland ser olika ut, men dess funktion är densamma. Detta faktum betonar vikten av att tydliggöra begreppsdefinitionerna. Båda Olweusprogrammet och Pikasmodellen har visat sig effektiva trots att föräldrarnas involvering i mobbningssituationen skiljer programmen åt. Enligt tidigare forskning är föräldrarnas engagemang och föredöme en förutsättning för att mobbningen ej skall uppstå, å andra sidan är det inte så när det gäller Pikasmodellen. Utifrån detta kan frågan uppstå om det verkligen har att göra med föräldrarnas engagemang i skolsituationen eller om mobbningsproblematiken bottnar i något annat. Olweusprogrammet visade sig vara effektivt även då det inte användes i sin helhet vilket kan göra det svårt att veta vilket moment i programmet som är det mest effektiva då hela programmet inte användes. Ändock minskade mobbningsfrekvensen.

De flesta forskare som tas upp i denna studie ålägger ansvaret för mobbningen på individen och inte på omgivningen. Orsakerna till mobbning hittas enligt dem hos individerna. Endast Olsson (1998) menar att våldet i media påverkar barnets beteende samtidigt som han anger orsaker till mobbning beroende på hur mobbare respektive offer är som individer. Ziehe (1994) skriver att barn har, via den vardagliga kommunikationen och massmedier, hela tiden tillgång till olika diskussioner om samhällsproblem var sig de vill eller inte. De bombarderas med en massa problem t.ex. miljöförstöringar, massarbetslöshet, utbildningskris samtidigt som de har ringa möjlighet att påverka dem. Unga människor har fri tillgång till de vuxnas värld eftersom väggarna som skiljde dem åt har perforerats - de lever i samma värld. Detta leder till en tidig mognad vilket gör att skyddsnetet som förut skyddade barnen och de unga från omvärlden har försvunnit. Enligt Yoneyama & Naito (2003) är det nödvändigt att fokusera på skolan som en arena för mobbning.

Mishna et al. (2005) är den enda studien som tas upp här som fokuserar på de socioekonomiska faktorerna eller på individens kulturella kapital. Kapital är ett begrepp Bourdieu (1994) använder. Detta begrepp definieras i litteraturen som de resurser individen har. Desto högre kapital, desto mer resurser. Inom detta begrepp finns det flera olika kapital. Det symboliska kapitalet är det som har ett högt värde för samhället. Det kulturella kapitalet har att göra med individens smak som av samhället är högt värderat. En individ med ett högt kulturellt kapital har en smak som är legitim och erkänd av samhället. Vidare finns det sociala kapitalet som har att göra med individens nätverk, en individ med ett högt socialt kapital har ett "bra" nätverk. De som ingår i detta nätverk är betydelsefulla och kan då påverka individens framtida karriär. Bourdieu menar att det är framförallt genom familjen som det sociala kapitalet ackumuleras och överförs. Det ekonomiska kapitalet har att göra med den ekonomi individen har. Avslutningsvis finns utbildnings kapitalet som innebär den utbildningsnivån individen har. Vissa yrken har ett högre värde än andra vilket innebär att de som innehar ett högt värderat yrke har ett högre utbildningskapital än de som har ett lägre värderat yrke (Bourdieu, 1984).

En fråga som kan uppstå är om mobbning endast är ett problem inom skola och arbetsplats. Eriksson, Lindberg, Flygare & Daneback (2002) ifrågasätter detta då de hävdar att om mobbning uppkommer på grund av att olika personligheter möts torde det förekomma på andra ställe än på skolorna och arbetsplatserna. Olika personligheter finns överallt vilket innebär att mobbning borde ske på alla de ställen där individer är tvungna att vara tillsammans, vilket sker i skolan. Skolan är som andra organisationer en arbetsplats där det finns hierarkier och olika roller som är rangordnade. Detta kan möjligtvis vara en förklaring till att det förekommer mobbning i skolan, och i andra organisationer. Utifrån detta kan man fråga sig hur mycket lärarna är kapabla att göra när de, själva arbetar i en hierarkisk organisation (Yoneyama & Naito, 2003). Samtidigt är individerna, enligt lag, skyddade från diskriminering på arbetsplatser (Vega & Comer, 2005) På arbetsplatserna leder mobbningen till att individen, som utsätts för mobbning, känner sig oförmögen att konfrontera mobbaren. Mobbaren "trycker ner" kollegan mer och mer tills han eller hon inte klarar av den psykiska påfrestningen och kan tvingas pga det säga upp sig (Vega & Comer, 2005). Hur yttrar sig då mobbningen på arbetsplatsen? Enligt Vega & Comer (2005) utförs mobbningen på arbetsplatsen via e-post eller direkt (ansikte mot ansikte). Den mobbade utfrysas, blir inte informeras om vad som sker inom organisationen eller som kommer att ske.

It is equally clear that bullying appears to be a common human activity, practiced in most organizations and in all countries to varying extents (Vega & Comer, 2005: 108).

I boken *Sociology in Question* (1993) diskuterar Bourdieu den sociala världen och dess indelningar. Detta klassificeringssystem är en ständig kamp. Gränsen mellan

över- mellan- och underklassen är något som uppfattas av samhället som ett faktum. Men vem drar gränsen mellan dessa klasser, är de konstruerade eller konstaterade? Vidare menar Bourdieu att individerna skapar dessa klassificeringar genom att klassificera sig själv och andra. Individerna, subjektet, tilldelar objektiva föreställningar på sig själv och andra individer, denna objektifiering av andra individer pågår konstant i vardagslivet. Han menar att förolämpningar är en objektifiering.

In everyday practice, the struggle between objectivism and subjectivism is a permanent one. Everyone seeks to impose his subjective representation of himself as an objective representation. A dominant agent is one who has the means to force the dominated agent to see him as he wants to be seen. In political life, each person is objectivist against his adversaries. Indeed, we are all objectivist towards others (Bourdieu,1993:58).

Evaldsson (2008) menar att det är ett problem att mobbningsforskningen endast har ett individualistiskt synsätt då de institutionella sammanhangen har betydelse för mobbningsens uppkomst. Hon anser vidare att elever placeras i samma klass och måste tillsammans hantera vardagen i skolan. Eriksson et al. (2002) skriver att mobbningsforskning måste vidgas för att förstå den. I nuläget sker den endast inom två arenor vilket gör att det kan bli systematiska fel inom forskningen. Det är ett fenomen som borde finnas på alla de ställen där människor tvingas vara tillsammans så som fängelse, ålderdomshem, sjukhusavdelningar, idrottsföreningar etc. Enligt Nesbit (2006) finns det flera faktorer som är avgörande i hur individerna lever sina liv. Ekonomiska, sociala och kulturella faktorer, men även det samhälle individerna väljer att leva i samt de relationer som individerna har med andra, är av stor vikt.

Eriksson et al. (2002) menar att mobbning inte sker bland elever vid universiteten och att det därför studier om mobbningsproblematiken inte genomförs där. Kan det bero på att vid universitet har individerna liknande kapital och att de väljer då dessa platser där de träffar individer de "passar" ihop med?

Samtidigt som tidigare forskning refererar till pojkar och flickors olika sätt att mobba anser Goodwin (2002) som 1970-1971 genomförde en studie där mörkhyade medelklassflickor studerades i Philadelphia, USA - att dispyter är en del av kamratkulturens socialisationsprocess. Pojkgrupper skapar ett tydligt hierarkiskt system medan det inom flickgrupper uppstår konflikter och olika sammansättningar inom gruppen, om vem som är vän med vem och vem får inte vara med etc. De talar bakom ryggen på varandra och dömer ut de få elever som härstammar från en högre socialklass och klär sig bättre, presterar bättre i skolan, har pojkvänner mm. Den här formen av mobbning eller dispyter skulle då vara Olweus (1999), Höistad (2001), Olsson (1998) och Wassbergs (1995) tysta eller verbala mobbningsform. Evaldsson (2008) menar att denna mobbningsform är ett samspel och kan endast förstås genom mikroanalyser, vilket hon gör genom samtalsanalys. Detta tros vara en anledning till

att mobbningsplanerna inte har långvarig effekt på verbal och tyst mobbning. Å andra sidan kvarstår frågan varför barnen tar till våld. Det barn ser i media, precis som Olsson, (1998) och Ziehe (1994) hävdar är våld och samhällsdebatter. Det finns alltid en aktuell konflikt i världen som media upplyser om. Den senaste tiden har konflikten i Gaza varit aktuell och barn kan knappast undkomma detta även om föräldrarna vill då dagstidningar oftast publicerar fotografier som kan uppfattas som upprörande. Samtidigt visar Lehmanns (2007) studie att studenter som avbryter sina gymnasiala studier i större utsträckning härstammar från familjer med lågt utbildningskapital och studenterna som avbryter sina universitetsstudier kommer från lägre sociala klasserna. Studenterna som inte avbryter studierna försöker att förändra sin habitus. Begreppet habitus använder Bourdieu (1984) i litteraturen och har att göra med individens vanor, levnadssätt, smak, förhållningssätt till olika företeelser i samhället, tankar, beteenden etc. Individens habitus formas framförallt under uppväxten och varierar beroende på det sociala ursprunget. Individens habitus är dennes permanenta sätt att vara. Detta innebär att mobbningen kanske inte sker i lika stor utsträckning på universitetet pga. att några studenter anpassar sitt sätt att vara vilket är svårare för barn i skolan att göra.

Nedan kommer forskning som fokuserar på universitet och högskola att tas upp då det visar att mobbning på dessa institutioner förekommer. Andledningen till att mobbning vid dessa institutioner tas upp är för att jag själv hör till en sådan institution.

Bergerson (2007) genomförde en studie i USA där fokus låg på hur studenter uppfattade institutionens ansträngningar för att de skulle känna gemenskap vid universitet. Det är tydligt att det finns sortering i universitetet vilket visas i tidigare forskning bl.a. i en artikel från New York Times från 2005, där majoriteten av de studenter som väljer att avbryta sina universitetsstudier härstammar från fattiga familjer eller från arbetarklassen. Anledningen är att universiteten känns främmande medan hårt arbete kopplas till det rätta och normala. Även Bergerson (2007) visar att den sociala klasstillhörigheten är en viktig faktor för att "passa in" vid universitetet.

Lehmann (2007) har i sin studie fokuserat på studenter som härstammar från en familj med lågt utbildningskapital där studenten är den första i familjen att antas till universitet, förstagenerationsstudent. Studenterna upplevde att de hade tillträtt något främmande där de inte hörde hemma. Detta kan vara en förklaring till att majoriteten av de förstagenerationsstudenterna väljer att avbryta sina studier trots att de presterar bra. Studenterna menade att universitetet inte kändes rätt, att de inte "passade in". De upplevde utanförskap och integrerades inte med medelklassens värden eller den kultur som finns vid universitetet vilket i slutändan ledde till att de avvisade dessa värden.

Bergerson (2007) visar i sin studie en students frustration över den utmaning hon utsätts för under sitt första år vid universitetet. Studien visar att vid universitetet är det sociala livet viktigt. Studenterna som härstammar från familjer med högt ekonomiskt kapital får ekonomiskt bidrag från familjen för sina olika behov vilket studenter från arbetarklassen oftast inte får. Detta innebär att dessa studenter tvingas arbeta på sin fritid för att kunna betala för sina behov vilket leder till att de inte kan engagera sig i de aktiviteter övriga studenter deltar i. Dessa studenter upplever ett utanförskap och en känsla av ensamhet. Således blir deras familj, som oftast inte befinner sig i samma ort, den viktigaste sociala kontakten.

Det är framförallt det ekonomiska kapitalet som leder till utanförskap men det är även tydligt att det sociala kapitalet dessa studenter har med sig eller införskaffar genom den fortsatta kontakten med familjen inte är tillräcklig vid universitetet. Även då studenter med ett lågt ekonomiskt kapital kan få stipendium för att kunna studera vid universitetet räcker inte det för de övriga kostnader studenten har. Givetvis gör detta att studenten missar de aktiviteter övriga studenter deltar i, vidare måste all den övriga tiden ägnas åt studierna (Bergerson, 2007). Även då utbildning ger individen möjlighet att konvertera ekonomiskt kapital till kulturellt kapital står det i proportion till den mängd kapital individen har med sig till det sociala fältet från början. Individen kan ha med sig högt utbildningskapital men individens förutsättning för de kulturella praktikerna är formad av dennes habitus (Bourdieu, 1984). Detta visar att mobbning vid Universitet förekommer, fast inte i den form av mobbning som definieras i tidigare forskning men problematiken existerar.

De studier som presenteras ovan är inte genomförda vid svenska universitet och behöver därför inte vara överförbara till det svenska samhället. De förklaringar som finnes kring mobbningsproblematiken i ett samhälle är inte nödvändigtvis applicerbart i ett annat samhälle (Yoneyama & Naito, 2003).

Teoretisk ansats

I detta kapitel presenteras de analysverktyg som kommer att tillämpas för att granska insamlat data. Först presenteras en checklista där alla delar som bör ingå i en handlingsplan mot kränkande behandling förklaras. Därefter visas dessa delar att visas i det utformade analysverktyget.

Checklista

Då handlingsplanerna består av många moment och är mycket omfattande har det varit viktigt, i denna studie, att ha en struktur när dessa granskas. Då tidigare forskning redogör för vad som anses viktigt att ha i en handlingsplan har en så kallad checklista utformats.

För att analysera handlingsplanerna mot mobbning/kränkande behandling har ett checklista utvecklats utifrån tidigare forskning för att vidare utforma ett analysverktyg som appliceras vid granskningen av handlingsplanerna mot kränkande behandling. I den första delen (Figur 1) visas de mål som skolan bör sträva efter, samt hur dessa skall uppnås. Genom att ta reda på vilka brister skolan har och arbeta med checklistan bör målen kunna uppnås. Vidare bör utformningen av handlingsplanen göras av lärare, rektor och annan skolpersonal samt elever och föräldrar, även eleverna bör granska handlingsplanen och komma med kommentarer. Figur 2 visar vad handlingsplanen bör innehålla enligt tidigare forskning. I handlingsplanen mot kränkande behandling som bör vara kortfattad, enkel och förankrad i verkligheten skall skolans policy, som skolan har tagit fram efter de enkäter och/eller intervjuer som genomfördes vid behovsanalysen, finnas med samt skolans mål. Begreppsdefinitionen är viktig och måste finnas med så att alla förstår betydelsen av begreppen. Alla roller som individerna som vistas på skolan har bör definieras. Elevernas rättigheter skall finnas med samt skolans arbete mot diskriminering och reglerna som skolan har mot mobbning. Rättigheter inkluderar också vad som sker vid en akut mobbning samt vad som görs för att förebygga mobbning. Handlingsplanen måste revideras varje år, enligt lag Lag (2008:571), där bör finnas de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever så att alla berörda kan se vad som kommer att göras samt vad som gjorts. Avslutningsvis bör ingå en metod för utvärdering med i handlingsplanen mot kränkande behandling

Checklista

<p>Mål →</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gemensam policy <hr/> <p>JämO et al. (2008) skriver att det kan vara lämpligt att börja med att formulera en övergripande policy eller en vision som tydligt markerar skolans inställning.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Välmående individer <hr/> <p>Enligt Myndigheten för skolutveckling (2003) är individernas välbefinnande en faktor som påverkar arbetet mot kränkande behandling.</p> <p>Om handlingsplanerna mot kränkande behandling ska ha något effekt måste skolan ha en god lärmiljö där alla känner sig trygga och trivs (Myndigheten för skolutveckling, 2003).</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Bra fysisk miljö <hr/> <p>Enligt Myndigheten för skolutveckling (2003) finns flera faktorer som är viktiga för att arbetet mot kränkande behandling skall fungera:</p> <p>Den fysiska miljön måste vara ses över då både elever och lärare påverkas av den. Är den fysiska miljön dålig har detta en negativ påverkan på individerna.</p> <p>Skolans fysiska miljö bör, enligt Yoneyama & Naito (2003) vara en trevlig plats för både lärare och studenter.</p> <p>Enligt Olweus (1999) är det viktigt att det finns en lugn och positiv miljö både i hemmet och i skolan om ett åtgärdsprogram ska fungera.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Personalgruppens välbefinnande <hr/> <p>Skolpersonalen får det svårare med sitt arbete inom skolan då antalet kuratorer, speciallärare och annan skolpersonal har minskat då kommunerna sparar pengar genom att minska på skolpersonalen (Olsson, 1998).</p> <p>Om personalen inte har den kunskap som behövs för att stoppa mobbning kan de inte agera vid en mobbnings situation vilket försvårar det förebyggande arbetet vid skolan (Lagerman & Stenberg 2001).</p> <p>Lärarna anser att dem får för lite stöd och hinner då inte med att vara både lärare och hinna med mobbningsproblematiken som kan uppstå (Mishna et al. 2005).</p> <p>Olweus (1999) menar att det är klassföreståndarens ansvar att följa upp ett avslutat mobbningsfall så att mobbningen inte blossar upp igen. (Olweus, 1999).</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Klassernas stämning <hr/> <p>Barn som mobbas har oftast mobbningen närvarande hela tiden vilket kan resultera i ett psykiskt lidande då de ibland tror att det inte finns någon vuxen som vill hjälpa dem (Olsson, 1998; Olweus, 1999). Dessa barn känner skam inför sig själv och inför föräldrarna, vidare kan dessa barn tro att det är deras fel att de blir mobbade (Höistad, 2001; Olweus, 1999).</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Motverka all form av kränkande behandling <hr/> <p>Läraren skall enligt skollagen (1985:1100) motverka mobbning.</p> <p>Elevernas stress måste minimeras (Yoneyama & Naito, 2003)</p>
<p>Behov? →</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Enkäter • Intervjuer <hr/> <p>Genom enkäter och intervjuer kan skolan ta reda på hur elever och personal mår, även föräldrar kan få enkäter hemskickade som de kan besvara. Utifrån dessa enkäter och intervjuer kan den gemensamma policyn skrivas (JämO et al. 2008).</p>
<p>Utförning →</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vuxna i skolan • Föräldrar • Elever <hr/> <p>I Skolverkets Allmänna råd (2006) står det att eleverna, personalen och vårdnadshavare ska delta aktivt i utförningen av handlingsplanen mot kränkande behandlingen.</p> <p>Handlingsplanerna mot kränkande behandling som finns i skolorna skall utformas av de vuxna och eleverna på skolan (Utbildningsdepartementet, 2006:1083).</p> <p>Enligt förordningen 2006:1083 skall även eleverna delta i arbetet med handlingsplanen mot kränkande behandlingen.</p>

Granskning →	<ul style="list-style-type: none"> • Elever <p>Handlingsplanen mot kränkande behandling kan efter dess utformande granskas av eleverna som kan diskutera den och sedan kan komma med synpunkter (JämO et al. 2008).</p>
---------------------	---

Figur 1. Behovsanalys för handlingsplan mot mobbning

Innehåll →	<ul style="list-style-type: none"> • Policy <p>Enligt JämO et al. (2008) den gemensamma policyn som finns i skolan finnas med i en bra handlingsplan mot kränkande behandling. Policyn ska vara tydlig och skolans principer ska finnas med. Denna policy kan, enligt JämO et al. (2008) tas fram utifrån de genomförda enkäterna och intervjuer.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skolans mål <p>Fors (1993) skriver att det måste finnas en gemensam tolkningsram för att kunna förändra mobbningen vid skolan. Det är viktigt att arbeta mot samma mål.</p> <p>Myndigheten för skolutveckling (2003) anser att ledarskapet i skolan och kommunen måste vara starkt och tydligt, likaså målen.</p> <p>JämO et al. (2008) menar att målen måste vara tydliga för att motverka trakasserier, diskriminering och annan kränkande behandling. Dessa mål bör följas av en deadline för att uppnå målen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Enkelhet • Kortfattad • Förankrad i verkligheten <p>Olsson (1998) menar att handlingsplanen mot kränkande behandling bör inte ha ett för byråkratiskt och komplicerat språk då det kan leda till att planen inte används vidare bör planen vara kortfattad och förankrad i verkligheten.</p> <p>Myndigheten för skolutveckling (2003) skriver att handlingsplanen mot kränkande behandling ska vara tydlig och konkret, utgå från den egna skolans praxis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definitioner → <p>För att alla individer ska förstå ett begrepps innebörd är det viktigt att begreppet definieras, inte enbart för läsaren utan även för sig själv. Begreppen förändras över tid och varierar och förändras i olika samhällen (Weber,1905). Skolans ansvarstagande mot mobbning och kränkande behandling bör finnas nedskrivna och dessa begrepp bör definieras. (Myndigheten för skolutveckling, 2003).</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Kränkande behandling <p>Skolan måste agera när en elev känner sig kränkt (JämO et al, 2008).</p> <p>Kränkande behandling handlar om ett samspel mellan individen och miljön och innefattar all form av kränkning så som rasistiska behandlingar, diskriminering, sexuella trakasserier, främlingsfientlighet, homofobi och alla kränkningar som sker vid enstaka eller återkommande gånger (Myndigheten för skolutveckling, 2003).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mobbning <p>Inom skolan måste det finnas en förståelse av vad skillnaden mellan mobbning och icke mobbning är (Ljungström, 1997).</p> <p>Mellor (1999 i Smith et al.) anser att då begreppet mobbning varierar, vilket har visats tidigare, är det viktigt att varje skola för en diskussion med föräldrar och hittar sin egen definition, vilket i sig är av stort värde i arbetet mot mobbning.</p> <p>Även lärarna, i Mishna et al. (2005) anser att det är svårt att skilja på mobbning och "normalt" beteende.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Individernas roller → <p>Myndigheten för skolutveckling (2003) menar att i handlingsplanen mot kränkande behandling bör personalens, ledningens och elevernas roller anges</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Elevernas rättigheter <p>Skolan skall främja elevers lika rättigheter (JämO et al. 2008).</p> <p>Enligt Barn och elevskyddslagen (Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever) måste elevernas rättigheter finnas med i handlingsplanen mot kränkande behandling. Barn och elevskyddet måste tydliggöras så att alla berörda förstår de rättigheter och skyldigheter som de har.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Skolans arbete mot diskriminering <p>I Barn och elevskyddslagen (Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever) står det även att elevernas rättigheter måste finnas med i handlingsplanen mot kränkande behandling.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Regler mot mobbning <p>Enligt Olweus (1999) måste skolans regler mot mobbning vara tydliga så att alla förstår dessa,</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Förebyggande arbete <p>Myndigheten för skolutveckling (2003) skriver att i handlingsplanen mot kränkande behandling bör det stå om skolans ansvarstagande mot mobbning och kränkande behandling</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Akut mobbning → <p>I handlingsplanen bör det stå vilka rutiner skolan har vid en akut mobbningsituation (Myndigheten för skolutveckling, 2003).</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Årlig • Åtgärder för året • Metod för utvärdering <p>Enligt Skolverkets allmänna råd ska handlingsplanen mot kränkande behandling innehålla en beskrivning av hur planen årligen ska följas upp, utvärderas och vid behov revideras (JämO et al. 2008).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mobbningsteam • Kamratstödjare • Elever • Lärare • Rektor <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Samtal med föräldrar • Samtal med mobbare • Samtal med offer • Uppföljning <hr/>
---	---

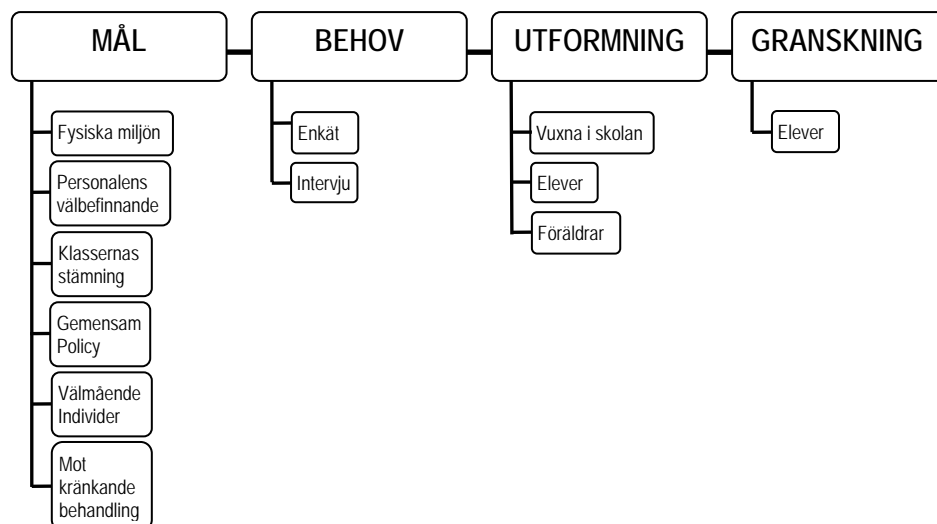
Figur 2. Innehåll i handlingsplanen mot kränkande behandling.

Analysverktyg

Checklistan har använts som en grund för att utveckla analysverktygen som i detta fall är två stycken. Dessa kommer även att användas i två led när handlingsplanerna mot kränkande behandling granskas.

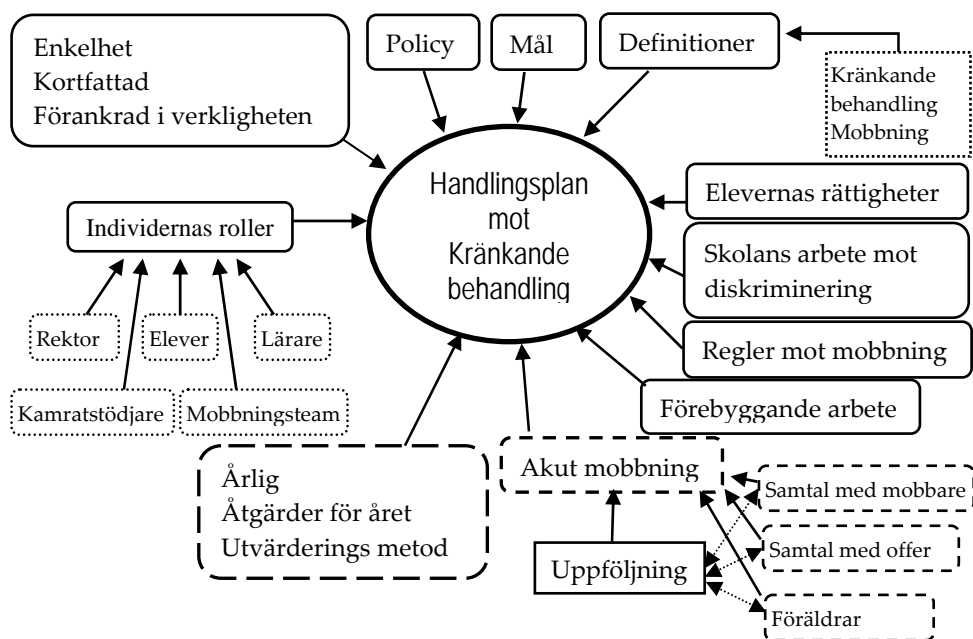
Analysverktyget har utvecklats från checklistan där den första Figuren (Figur 3) är de underlag skolan bör ha för att utforma handlingsplanen mot kränkande behandling, här kallad behovsanalys. De fyra stora rutorna innehåller det som skolan måste ta reda på. Under mål ingår skolans fysiska miljö, individernas välbefinnande samt den policy skolan har. Vidare beskrivs målet att alla individer i skolan skall må bra samt ha en god stämning i klasserna. Avslutningsvis hittas skolans mål att arbeta mot kränkande behandling. För att ta reda på de behov som finns kan enkäter och eller intervjuer göras. De personer som skall utforma handlingsplanen är de vuxna i skolan, eleverna samt deras föräldrar. Vidare skall handlingsplanen granskas av eleverna. Den andra figuren (Figur 4) innehåller i handlingsplanen är baserad på checklistan ovan vilken innehåller som tidigare nämnts det som tidigare forskning pekar viktiga delar som bör ingå i en handlingsplan mot kränkande behandling.

Behovsanalys

Figur 3. Behovsanalys

Handlingsplanens innehåll

Figur 4. Handlingsplanens innehåll

Metod

Syftet med denna studie har varit att granska innehållet i de befintliga handlingsplanerna mot kränkande behandling som finns i skolorna. Vidare har avsikten varit att jämföra de krav som Skolverket ställer på skolorna enligt analysmodellen.

Nedan redovisas använda metoden för studien, från dess planeringsfas till avslutad studie. Först följer en diskussion av undersökningsförfarande, sedan valet av undersökningsstrategi. Därefter beskrivs hur valet av handlingsplaner mot kränkande behandling har gjorts och vidare beskrivs metoden för datainsamling. Kapitlet avslutas med en begreppsförklaring.

Undersökningsförfarande

För att uppnå studiens syfte har 50 stycken handlingsplaner mot kränkande behandling laddats ner från Internet. Genom att skriva handlingsplan på Googles sökfält kom det fram 1,470,000 stycken sidor som innehöll handlingsplan. När sökordet ändrades till "handlingsplan+skola" minskade antalet träffar till 169,000 stycken hemsidor, och när meningen "handlingsplan mot kränkande behandling" skrevs blev antalet träffar 2540 stycken. Vid en början av studien var tanken att genomföra ett strategiskt urval av handlingsplaner mot kränkande behandling. När dessa söktes via Internet fanns de tillgängliga på de flesta skolors hemsida vilket gjorde att urvalet av de första 20 handlingsplanerna blev slumpmässigt. Detta innebar att de första 20 hemsidorna från olika skolor som innehöll en handlingsplan laddades ner. När dessa 20 hade skrivits ut markerades skolans ort på en Sverigekarta med en svart penna. De resterande 30 handlingsplanerna söktes strategiskt genom att söka på orten, detta för att få en så stor spridning över Sverige som möjligt. Anledningen till att försöka att få spridning var att skolorna är decentraliserade och kommunerna bestämmer vad som skall göras inom skolan. På det sättet kunde så många kommuner som möjligt omfattas av studien. Genom att granska 50 handlingsplaner har även 50 kommuner granskats. När handlingsplanerna laddades ner valdes inte två stycken skolor på samma ort då det skulle leda till att insamlade data inte fick den spridning som önskades uppnå. Detta resulterade i att det finns handlingsplaner från Karesuando i norr till Trelleborg i söder.

Handlingsplanerna mot kränkande behandling skrevs ut, numrerades och sattes in i en pärm, namn och telefonnummer till rektor/rektorer och biträdande rektor skrevs upp bredvid numret. När respektive rektor sedan kontaktades per telefon fanns det information om vilken handlingsplan som hörde till skolan. Då handlingsplanens förarbete inte kunde besvaras av handlingsplanen, krävdes det ett samtal med den ansvarige på respektive skola.

När skolorna kontaktades per telefon var det inte enkelt att nå rektorerna då de oftast inte befann sig på sitt kontor eller var upptagna med olika samtal, vilket gjorde att några skolor kontaktades ett flertal gånger. Några skolor kontaktades mer än 20 gånger. Detta ledde till att det blev ett större bortfall än vad som var tänkt då en gräns drogs efter fyra veckors dagligt telefonsamtalsförsök. Bortfallet blev sex skolor. Vid två av skolorna hade rektorerna inte tid vilket ledde till att efter två försök valde att inte störa dem mer. Detta tolkades som att de inte ville delta i denna studie. Totalt kontaktades 46 rektorer som var villiga att delta i studien. I några skolor var det dock inte rektorn som hade det övergripande ansvaret för handlingsplanerna utan det hade tilldelats någon annan. Detta ledde även det till att det krävdes flera telefonsamtal innan rätt person kunde nås.

Personen som intervjuades fick information om vem jag var, vad jag studerar och om studiens syfte. Den fick även veta att han eller hon skulle förbli anonym då det inte var skolan som granskades utan handlingsplanen. Vidare fick de även besvara frågorna på frivillig basis samt avbryta deltagandet om de så ville. I överensstämmelse med konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet, 2002) har inga skolor, ort eller rektor nämnt. Telefonintervjun var strukturerad där respondenten fick sex korta frågor, dessa var:

1. Hur kom ni fram till vad som skulle ingå i Er handlingsplan? (Handlingsplan kunde även kallas mobbningsplan beroende på vad varje skola kallar sin egen plan).
2. Vilka deltog i utformandet av handlingsplanen?
3. Vilka har fått ge synpunkter på handlingsplanen, innan den har varit ett färdigt dokument?
4. Vem ansvarar för att planen appliceras?
5. Vem ansvarar för utvärderingen av handlingsplanen?
6. Hur ofta utvärderar ni handlingsplanen?

Till en början var tanken att skicka frågorna via e-postbrev men detta eliminerades pga. att många individer kan ha mycket att göra vilket kan leda till att det tar tid innan e-posten besvaras. Även då det var krävande att ringa till alla 50 skolorna gjordes det, för att vara säker på att frågorna skulle besvaras. Även i efterhand tror jag att detta var ett bra sätt att ställa dessa frågor på, då intervjupersonerna inte hade

möjlighet att "svara det som förväntas enligt skollagen" utan svaren kunde vara spontana.

Denna studie har syftat till att studera innehållet i de befintliga handlingsplanerna mot kränkande behandling och hur de relaterar till de tidigare teorierna. Därför har granskning av de befintliga textdokumenten valts som undersökningsmetod. Det har inte varit skolorna som har granskats och syftet har inte varit att peka ut någon skola som bättre eller sämre, vilket även innebär att det inte är personerna bakom handlingsplanerna som granskats, som t ex rektor. Detta har medfört att både handlingsplanernas ursprung samt skolor och rektorer förblivit anonyma. Givetvis finns handlingsplanerna på Internet att läsa i sin helhet men i denna studie anges de inte.

Valet av analysverktyg baseras på de teorier som finns om mobbning och kränkande behandling, på viktiga faktorer i en handlingsplan mot kränkande behandling. Utifrån detta utformades analysverktyget, enligt tidigare forskning.

Intervju som metod

Intervjuer lämpar sig om studien har som syfte att:

[...] studera människors syn på meningen hos sina levda liv, beskriva [...] upplevelser och självuppfattningen, och klargöra och utveckla deras eget perspektiv på sin livsvärld (Kvale, 1997:100).

Intervju som metod är bra när inte allt för många individer deltar i undersökningsgruppen (ibid.). I denna studie har antalet respondenter varit 45 då fem stycken föll bort pga att de inte kunde nås.

Genom att formulera frågorna tydligt och att träna på att intervjua så att forskaren är väl medveten om vilka problem som kan uppstå minskas antalet fördomar. Samtidigt är intervjusituationen en maktsituation där forskaren är i överläge och är individen som besitter makten, han frågar och respondenten svarar. Forskaren är personen som bestämmer vad som sker under intervjun. Denna maktsituation kan visa sig problematisk vid en intervjusituation där respondenten, i sitt vardagliga liv är en person med makt (Cohen, Manion & Morrison, 2000; kap.5) I denna studie har majoriteten av respondenterna varit rektorer vilka är individer som besitter makt. Cohen et al. (2000; kap.5) menar vidare att forskaren kan känna sig i underläge när han eller hon intervjuar dessa individer vilket kan ha en negativ påverkan på hela intervjun. Detta har inte varit fallet i denna studie.

Ett sätt att uppnå hög reliabilitet är att ha en väl strukturerad intervju där alla respondenter får samma frågor (Ibid.). Trost (2005:50) menar att intervjufrågorna forskaren använder skall finnas i "ryggmärgen".

Telefonintervju

De problem som presenteras ovan och som kan förekomma vid en vanlig intervju undviks genom att genomföra en telefonintervju. Denna form av datainsamling har blivit en användbar metod vid empiriska studier. Forskaren kan få en omfattande empiri på kort tid, jämfört med om respondenten hade svarat på en enkät. Många olika samhällsgrupper kan nås, speciellt personer som har ett upptaget schema då de inte behöver avsätta en speciell tid och plats för intervjun. Svartfrekvensen är högre än vid enkätundersökningar (Cohen, et al., 2000; kap.15). Då intervjuer är ett socialt samspel som inte sker vid en telefonintervju minskas antalet fördomar vilket kan öka validiteten (Ibid. kap. 5).

I denna studie valdes en strukturerad telefonintervju dvs färdiga frågor som har ställts till respondenterna. Harvey (1988), Oppenheim (1992) & Miller (1995) i Cohen et al. (2000, kap. 15) fastslog att telefonintervjuer kräver att forskaren förbereder intervjun med noggrannhet. Frågorna bör inte vara för långa och komplexa och de bör finnas fler slutna frågor än vad som används vid en personlig intervju. I denna studie ställdes sex stycken slutna frågor. Cohen et al. (2000; kap. 5 & 15) menar att vid telefonintervju kan endast få frågor ställas då svaren är svårare att memorera, skriva ner eller spela in med tex en diktafon. I denna studie skrevs svaren ner.

Då den geografiska spridningen av respondenterna var stor kunde intervjuerna genomföras genom telefonintervju. Telefonintervju, menar Cohen, et al. (2000; kap. 15), är utifrån en ekonomisk synvinkel oftast lönsammare att genomföra då forskaren kan få en stor geografisk spridning av antalet respondenter utan att behöva resa. Det finns även nackdelar vid telefonintervju, respondenten kan lägga på luren. Svartfrekvensen är lägre under veckosluten. Några individer kanske inte tycker om att svara på frågor per telefon. Respondenten kan välja att lägga på eller undanhålla information. Detta kan även ske vid en vanlig intervju (Goodlad et al. 1979).

Databehandling

Vid intervjuerna skrevs svaren med penna på papper, frågorna var korta kunde skrivas ner samtidigt som intervjupersonen svarade. Därefter skrevs alla svar som respondenterna givit på fråga ett på ett papper, svaret på fråga två på ett annat papper osv. Dessa data har en kvalitativ redovisning där utdrag ur citat redogörs.

Då antalet handlingsplaner mot kränkande behandling blev 50 valdes SPSS som mjukvara för att redovisa data från handlingsplanernas innehåll utifrån den analysmodell som redovisas under teoretisk ansats. All data fördes in i programmet för att sedan få fram diagrammen, för att få en överblick över skillnaden i skolornas handlingsplan.

Begreppsdefinitioner

Det finns en skiljelinje mellan vetenskaplig och populär definition av begreppet mobbning på internationell nivå (Smith et al. 2002) vilket har lett till, i denna studie, att majoriteten av litteraturen som valts är svensk. Handlingsplanerna mot kränkande behandling har granskats utifrån de definitioner tidigare forskning har. Nedan ges en överblick av vad varje begrepp i innehållet har inneburit i granskningen.

Policy: Enligt Nationalencyklopedin (2009) innebär Policy "grundprinciper för ett företags eller en organisations handlande (allmänt eller i visst avseende [ofta rörande yttre kontakter])." Framkommer det i handlingsplanen vad skolans övergripande policy är, de regler skolan har för alla individer som vistas där dagligen och hur alla förhåller sig till sina medmänniskor i skolan.

Mål: vad strävar skolan efter, vad vill skolan uppnå? Detta har varit definitionen av mål i analysverktyget som använts för att granska handlingsplanerna mot kränkande behandling.

Enkelhet: detta begrepp är givetvis subjektivt, vilket visade sig i granskningen av handlingsplanerna. Begreppet innebär att det inte ska finns några tvivel om innehållet när handlingsplanerna mot kränkande behandling granskas, att textinnehållet inte motsäger sig själv samt att ordvalet inte är för komplext.

Kortfattad: även detta begrepp är subjektivt dock har granskningen fokuserat på att det inte skall finnas någon överflödlig information som inte har med handlingsplanen

att göra. Det innebär med andra ord inte att en handlingsplan som är en A4 är mer kortfattad än en handlingsplan som är tio stycken A4 då i den sista kan viktig information finnas.

Förankrad i verkligheten: när det gäller handlingsplaner visar tidigare forskning (JämO et al, 2008, Myndigheten för skolutveckling, 2003, Olsson, 1998) att många skolor kan använda en modell för att lösa mobbning och kränkande behandling utan att inkorporera den med skolans praxis. Utgångspunkten för att ta reda på om handlingsplanen är förankrad i verkligheten är att utgå från skolan som har utvecklat handlingsplanen. Om handlingsplanen kan tas i sin helhet och användas i en annan skola är den inte förankrad i verkligheten då varje skola bör utgå från sina lokala förutsättningar, så som området där skolan finns, skolskjuts, antal klasser osv.

Definitioner: här söktes olika definitioner som fanns i handlingsplanerna, bland annat kränkande behandling och mobbning men även andra definitioner så som skollagen, läroplanen etc.

Individernas roller: även dessa är viktigt att definiera enligt Myndigheten för skolutveckling (2003). Under denna kategori hittas mobbningsteamet, kamratstödarna, eleverna, lärarna samt rektorns roll.

Elevernas rättigheter: den lag som trädde i kraft 2006, Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever, är den lag som ger eleverna rättigheter som tidigare endast var till för de anställda på skolan. Därför har det varit viktigt att ta reda på om denna lag finns med i handlingsplanen mot kränkande behandling så att alla elever och föräldrar vet om vilka rättigheter eleverna har.

Skolans arbete mot diskriminering: har i denna studie att göra med de kunskapsmässiga insatser skolan gör för att minska förekomsten av mobbning och kränkande behandling, detta arbete kan vara i form av kompetensutveckling och/eller utbildning.

Regler mot mobbning: finns det tydliga regler inom skolan mot mobbning, i så fall vilka?

Förebyggande arbete: i handlingsplanen bör det finnas med vad som konkret görs för att motverka mobbning och kränkande behandling i skolan.

Akut mobbning: vad som görs vid en akut mobbning bör finnas med i handlingsplanen. I granskningen, under sektionen om akut mobbning fanns hänvisningar till de samtal som görs med föräldrar, mobbare, offer samt om det fanns med uppföljning som ett moment i den akuta mobbningen.

Årlig: har skolorna uppdaterat handlingsplanerna varje år och i sådant fall framkommer det?

Åtgärder för året: Finns det inplanerade åtgärder för kommande år i handlingsplanerna?

Metod för utvärdering: Utvärdering har visat sig viktigt både vid den akuta mobbningen men även av handlingsplanerna. Metoden skolorna använder sig av för utvärdering har sökts i handlingsplanerna.

Metoddiskussion

Då begreppsvaliditeten (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2004) i denna studie är viktig har begreppen som använts i analysen definierats. Dessa begrepp finns även i tidigare forskning. Analysen har genomförts med definitionerna av begreppen till hands under hela processen. På detta sätt har det garanterats att det har varit begreppens definition som använts. För att uppnå hög reliabilitet (ibid.) valdes att, under telefonintervjuerna, dela upp ett pappersblock i olika avsnitt som markerades med olika flikar i olika färger som motsvarade olika svar. Detta gjorde att alla svar på fråga ett skrevs in under flik ett och svar på fråga två under fliken två osv. På detta sätt fanns plats för alla svar under samma flik och det var lättare att veta på vilket ställe svaren skulle skrivas. När sedan data behandlades fanns det inga tvivel på vilket svar som hörde ihop med vilken fråga. Då reliabiliteten samt begreppsvaliditeten anses hög leder det till att resultatvaliditeten också är det (ibid.).

Genom att utveckla ett analysverktyg med begreppsdefinitioner som använts i tidigare forskning har handlingsplanerna kunnat analyseras utan att analysen blivit normativ. Samtidigt finns det en medvetenhet om att en analys utförs av en individ vilket alltid leder till en subjektiv tolkning. Även analysverktyget är en konstruktion och skulle förmodligen inte vara densamma om en annan individ hade konstruerat det.

Även om intervjuer är ett sätt att få kunskap om vad andra individer tänker eller vet om något ämne kan det aldrig garanteras att det de säger är sant (Goodlad et al, 1979). Pga detta valdes e-postkontakten bort då det inte skulle innebära ett överraskningsmoment vilket i sin tur kunnat leda till att respondenterna förberedde sig på svaren, alltså svarade det som förväntas av dem.

Resultat

I detta kapitel kommer resultaten av studien att redovisas. Först följer de namn handlingsplanerna mot kränkande behandling har för att därefter redovisa insamlad data som telefonsamtalen givit. Avslutningsvis följer handlingsplanernas innehåll. Några skolor har, både en handlingsplan mot kränkande behandling eller mobbning och en likabehandlingsplan. I dessa fall har likabehandlingsplanen granskats då det enligt Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever bör finnas en likabehandlingsplan. Det har varit viktigt att endast granska en plan.

Vid redovisningen av handlingsplanernas innehåll kommer först en förklaring av figuren eller tabellen att göras för att därefter ge exempel på innehållet i handlingsplanerna.

Handlingsplanernas namn

Handlingsplanerna mot mobbning eller kränkande behandling för grundskolorna har i de flesta fallen utvecklats till likabehandlingsplaner. Namnet på handlingsplanerna varierar och kommer därför att redovisas nedan:

Handlingsplan vid mobbning och all form av kränkning – en plan

Handlingsplan mot all kränkande behandling – en plan

Trygghetsplan – en plan

[Skolnamnet] arbete mot mobbning – en plan

Handlingsplan mot mobbning – två stycken planer

Handlingsplan vid mobbning eller/och annan kränkande behandling – tre stycken planer

Antimobbningsplan – tre stycken planer

Plan mot kränkande behandling – tre stycken planer

Mobbningsplan – elva stycken planer

Likabehandlingsplan – 24 stycken planer

För att använda en definition av de olika planerna kommer de att benämnas handlingsplan mot kränkande behandling som ett samlingsnamn.

Behovsanalys

Utformningen av handlingsplanerna mot kränkande behandling kunde besvaras genom att ställa frågor till rektorerna på de skolor där handlingsplaner mot kränkande behandling granskades. Dessa frågor (se under metod) handlade om hur skolan kom fram till handlingsplanens innehåll, utformandet, granskandet samt vem som har ansvaret för att planen appliceras, utvärderas och avslutningsvis hur ofta denna utvärdering sker.

Telefonintervjuerna visade att rektorerna som har tillträtt tjänsten det senaste läsåret vet ej vad som styr handlingsplanen innehåll, en rektor försökte att gissa. Det var totalt sex stycken rektorer som inte visste hur de kom fram till handlingsplanens innehåll.

Det är framförallt Skolverkets direktiv samt lagen om förbud mot diskriminering och kränkande behandling som styr innehållet. Några har även granskats av Skolverket som har gett direktiv att förändra planen. Tre skolor har någon personal som gått en kurs kring mobbning och som har fått det övergripande ansvaret för planen. I tre skolor är det kurator som har ansvaret för planen och som även har varit den som utformat planen, i dessa skolor har inte rektorn insyn i planen. Det är endast två rektorer som nämner skolans praxis och policy som underlaget för handlingsplanen.

Genom telefonintervjuerna kunde även kunskap om handlingsplanernas utformande fås. Det har framförallt varit personalen som deltagit i utformandet, lärare, rektor, kurator, elevassistent, antimobbingsgrupp etc. Endast i fem skolor är det eleverna som till viss mån deltagit i utformandet, i två av dessa har även föräldrarna varit med. I en annan skola har föräldrar och lärare deltagit i utformandet. Det är var 45 respondenter som svarade att eleverna inte deltar i utformandet av handlingsplanerna.

Handlingsplanen har i de flesta fall granskats av föräldrar, personal och elever, antingen som privata individer eller i form av föräldrarepresentanter, föräldraråd,

elevråd, kamratstödjare eller skolråd. Elva stycken handlingsplaner har endast granskats av personalen.

Av dem 50 granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling framkommer det i 24 stycken planer att det görs trivselenkäter, i fem av dessa genomförs även intervjuer i någon form för att veta hur eleverna mår. Vid tre skolor genomförs endast intervjuer i samband med utvecklingssamtal. I en utav de 24 handlingsplaner där det framkommer att det genomförs enkät är enkäten riktad till personalen. Den enkäten har som syfte att få ökad kunskap om personalens välbefinnande.

Vid telefonintervjun svarade 34 av de tillfrågade individerna att det är rektor som bär ansvaret för att planen implementeras i skolan. I sex av dessa har även någon eller några andra ansvaret, ansvaret är alltså delat. Vid Fem skolor som tillfrågades svarade respondenten att någon eller några andra bär på detta ansvar, rektor nämndes inte över huvudtaget, även då rektor är den individ som kan ha svarat på frågan.

I samband med telefonintervjuerna framkom det att det oftast är rektorerna som ansvarar för utvärderingen av handlingsplanen. 19 av respondenterna svarade att rektorn ensam ansvarar för utvärderingen. I ett fall att det är endast biträdande rektor och i två att det är biträdande rektor med några andra. En respondent svarade att det ej genomförts utvärdering på handlingsplanen mot kränkande behandling och en annan att ansvaret kommer att ligga på rektor. Vid fyra fall har rektorn inget ansvar för utvärderingen utan denna görs av elev-, föräldraråd och arbetslag eller en samordnare på grundskolan eller kurator eller elevråd med personal.

Vid 38 skolor svarade respondenterna att handlingsplanen utvärderas varje år. En rektor menade att utvärdering av handlingsplanen inte ingår i dagordningen, en annan säger att de ska göra det i vår men han förstår inte varför och har inte satt sig in i lagen (2006:67). Två rektorer menade att det borde göras varje år, men att det inte var så.

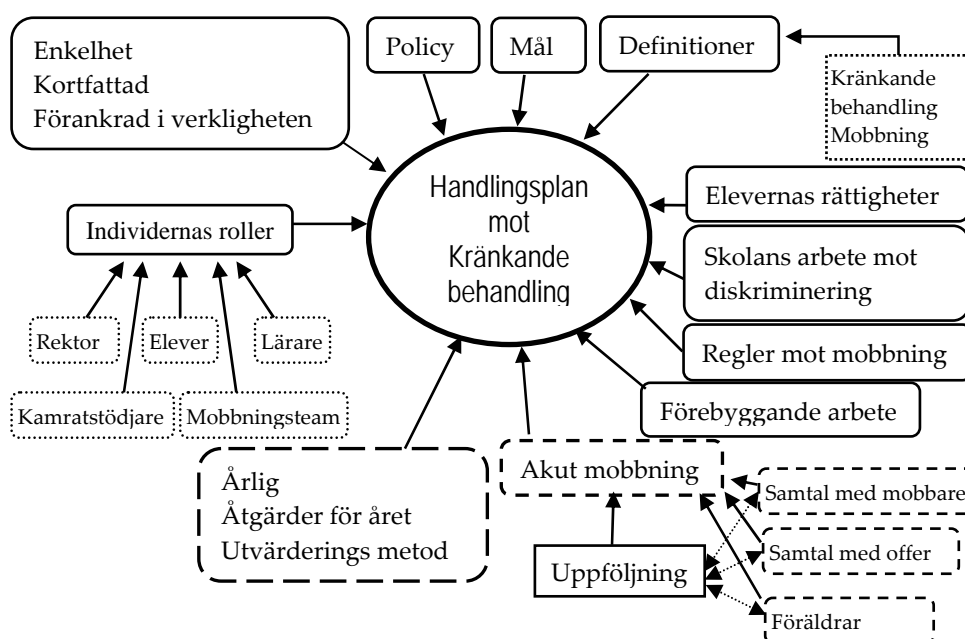
Sammanfattning

Handlingsplanernas innehåll styrs framförallt av de riktlinjer som finns hos Skolverket samt av Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och kränkande behandling av barn och elever. Även om eleverna bör vara med i utformandet av handlingsplanerna är detta något som endast sker i undantagsfall, oftast görs det internt av skolpersonalen. När det gäller dess granskning brukar föräldrarådet granska planen så även personalen, eleverna hamnar även här i skymundan. Att

planen används och utvärderas är något som enligt lag rektorn ansvarar för, det visar sig även vara det som är brukligt i skolorna.

Handlingsplanernas innehåll

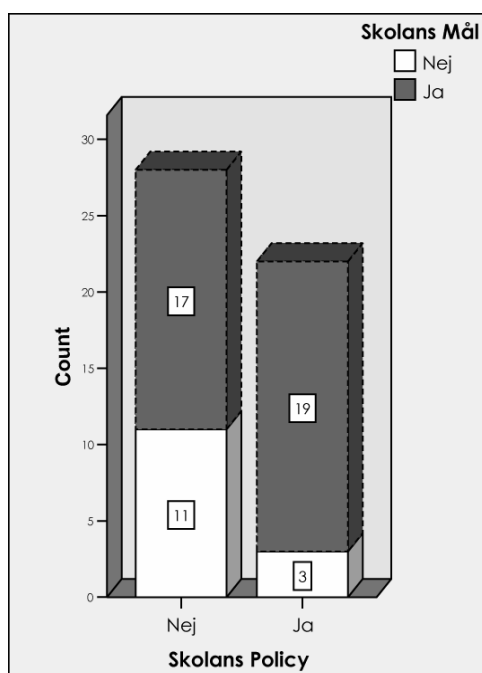
Nedan redovisas resultatet av granskningen av innehållet i handlingsplanerna mot kränkande behandling. Utgångspunkten för redovisningen är Figur 4, Innehållet i handlingsplanen:

Policy – Mål

Resultatet av de granskade handlingsplanerna visar att antalet skolor som har en tydlig policy nerskriven i handlingsplanerna är 22 stycken och de som inte har någon policy i handlingsplanens innehåll är 28 stycken. Av de förstnämnda är det 19 stycken som även har målet specificerat i handlingsplanen. Totalt är det 32 handlingsplaner som har definierat skolans mål. Det är hela elva stycken handlingsplaner som varken har policy eller mål skrivna i handlingsplanen. Vad som är svårt med Policy och Mål är de rubriker skolan väljer att använda för att skriva om dessa samt att det inte tycks vara tydligt i handlingsplanerna vad dessa begrepp

innebär. Vidare placeras begreppet vision i både policy och mål. För att veta vad som är policy samt mål och kunna skilja dem åt måste innehållet i dessa avsnitt läsas tydligt. I några handlingsplaner framgår det under rubriken vision vad som är skolans mål men även vad som är skolans policy. Andra handlingsplaner redovisar målet under visionen, samtidigt är vision en framtidssyn vilket är ett mål i sig. Detta innebär att policyn hamnar fel under denna rubrik.

Figur 5. Skolans Policy och mål. Absoluta tal.

Olika exempel på policy som hittas i handlingsplaner mot kränkande behandling är:

Vår skola präglas av respekt för människors olikheter (K 31).

Alla verksamma inom rektorsområdet, lärare, vaktmästare, skolmatbetspisingpersonal, städpersonal samt föräldrar såväl som elever är medvetna om de demokratiska värden och förhållningssätt vi alla har att förvalta och respektera (K 24).

Vi accepterar aldrig någon form av mobbning eller annat kränkande beteende (K12).

Vi på [skolans namn] tar aktivt avstånd från all diskriminering och annan kränkande behandling av barn, elever och vuxna (K39).

Vi på [skolans namn] accepterar inte någon form av våld, hot, trakasserier, rasism eller annan kränkande handling (K 22).

Verksamheten präglas av god anda, ömsesidig respekt, trygghet och ansvarstagande (K 45).

Vi på [skolans namn] tar avstånd från alla former av diskriminering och annan kränkande behandling. Alla människors lika värde är en självklarhet som ska styra arbetet på vår skola (K44).

Vi accepterar andra människor, deras åsikter, värderingar och ser olikheter som en tillgång (K49).

Målen i handlingsplanerna kan stå under rubriken mål eller vision, ibland även som en rubrik tillsammans. Trygghet är ett begrepp som i stort sett står i alla handlingsplaner som har skrivit skolans mål, det är endast i en handlingsplan (K 9) där genusaspekten tas upp under begreppet mål. Exempel på mål som kan hittas i handlingsplanerna är:

Vi strävar [...] efter nolltolerans mot alla former av diskriminering och annan kränkande behandling. (K 42).

[Alla i skolan skall] visa respekt för den enskilda människan (K 24).

Alla skall veta till vem han/hon skall vända sig för att få hjälp och garanteras att ett aktivt arbete med att lösa den uppkomna situationen omedelbart inleds (K 50).

Att gemensamt skapa en trygg skola där vi möter varandra med hänsyn, respekt och ansvar (K16).

Alla elever ska känna sig trygga (K11)

I vår verksamhet skall barn/elever och personal känna sig trygga (K 2).

Eleverna skall känna trygghet genom att inse att de vuxna ser och bryr sig om (K19).

Att genom ett integrerat förändringsarbete, då det gäller genusfrågor skapa utrymme så att samtliga elever och barn har möjlighet att pröva och utveckla förmåga och intresse oberoende av könstillhörighet (K 9).

Våra elever skall ha en verklig möjlighet att kunna påverka förhållanden i skolan genom klassråd, elevråd och stormöten. Vi ska få dem att förstå demokratins principer (K 13).

Överlag tycks det vara Lpo 94:s anvisningar som hittas på skolans mål. I Lpo 94 framgår det att barnen skall känna sig trygga i skolan vilket även handlingsplanerna skriver. När det gäller skolornas policy handlar det om avståndet skolan tar från diskriminering vilket även är något som framkommer i Lpo 94.

Enkelhet – Kortfattad

Resultatet visar att det är 30 handlingsplaner mot kränkande behandling som är skrivna på ett enkelt språk samt är kortfattade

De flesta handlingsplanerna är skrivna på ett enkelt språk och informationen om det förebyggande arbetet samt vad som görs vid en akut mobbning hittas snabbt, däremot har inte policy- mål- vision problematiken varit en del av granskningen i denna del. Av de totalt 36 handlingsplaner mot kränkande behandling som är kortfattade är det fyra som har med begreppet värdegrund men som ej definieras, detta gör att det är omöjligt att veta vad som menas med begreppet. Andra faktorer som påverkar enkelheten är när de olika momenten i tillvägagångssättet vid akut mobbning ej definieras tydligt och eller är oklara. Samtidigt visar resultatet att de planer som är väldigt korta är språkmässigt enkla och kortfattade, däremot betyder det inte att de är bra. Med bra menas här att de innehåller de olika delar en plan bör innehålla.

Tabell 1. Språkligt enkel – Kortfattad. Absoluta tal.

Count		Kortfattad		
		Nej	Ja	Total
Språkligt Enkel	Nej	3	2	5
	Ja	11	30	41
	Brist på definition	0	4	4
	Total	14	36	50

De flesta handlingsplaner mot kränkande behandling är enkla att läsa. Av nio som inte är det är det fyra som inte är det pga. värdegrundsproblematiken och fem som inte ansågs enkla i granskningen.

Planer som inte ansågs vara enkla var där det stod:

En kännetecknande mekanism i mobbning är strävan att dölja den för den vuxne. Forskning på området säger att om vuxna känner till 60 % så känner eleverna till 90 % (K 30).

Vi på [skolans namn] lägger stor vikt vid det förebyggande arbetet kring värdegrundsfrågor (K35).

En plan användes både till förskola samt skola, där förskolan använder den Isländska modellen och skolan Farstamodellen. Utöver dessa två modeller som används för att förebygga och behandla akut mobbning står det även indelat vilka förebyggande insatser skolan (förskolan) har. Här framkommer det att förskoleklassen till åk 9 har gemensamma åtgärder, därefter står det om de åtgärder [två namn på två avdelningar] åk 5 till 9 har. Vidare [ännu ett namn på en avdelning] står det vilka åtgärder åk 6 till 9 har (K 47). Denna plan hade varit bra om rektorerna hade tagit sig tiden att separera de olika åtgärderna i olika dokument då det är olika metoder vid olika årskullar vilket gör att det blir för många metoder i ett och samma dokument.

När det handlar om de handlingsplanerna mot kränkande behandling som är kortfattade är det 14 som inte är det. Det handlar framförallt om överflödigt information som inte behöver finnas i en plan som bör och vara tillgänglig för alla och som alla ska känna till.

En plan består av både en likabehandlingsplan samt en mobbningsplan (K 44). Här finns det kontrakt för kamratstödjare (två stycken), Arbets- och trivselregler, elevkontrakt, arbetsprogram för kamratstödjare, samtalsblankett, meddelandeblankett. Planen är på hela 22 A4 sidor.

Genomsnittet på antalet skrivna A4 sidor är 5,98, den tunnaste handlingsplanen är på en halv A4 sida. Å andra sidan gör sig genomsnittet inte rättvist eftersom typsnittet på planerna varierar så även textstorleken.

I huvudsak kan man se att de planer som är kortfattade har brist på viktig, enligt analysmodellen, information. Problematiken med enkelhet är att det framkommer begrepp som inte definieras vilket leder till att hela handlingsplanen mot kränkande behandling påverkas pga. otydlighet i vad som menas.

Enkelhet – Förankrad i skolpraxis

Resultatet visar att många planer inte utgår från skolans praxis. Det fanns två planer som var nästan exakt likadant skrivna. Vid samtal med en rektor som sade att deras plan inte var bra menade han att han hade tittat på planer som Skolverket hade godkänt och skulle, när de reviderade sin plan, utgå från någon utav dem.

Tabell 2. Handlingsplanernas förankring i skolans praxis samt språkligt enkel. Absoluta tal.

Count	Språkligt Enkel				
		Nej	Ja	Brist på definition	Total
Förankrad i Skolans Verklighet	Nej	1	22	1	24
	Ja	4	19	3	26
	Total	5	41	4	50

Av de handlingsplanerna mot kränkande behandling som är språkligt enkla är det endast 19 som är förankrade i skolans praxis. Dessa planer utgår från skolans verklighet och bör kännas igen av de individer som berörs av den planen.

I en handlingsplan står det under det förebyggande arbetet:

Skolans båda elevråd kartlägger tillsammans med rektor, terminsvis, otrygga områden på skolan. Vid kartläggning i maj 2008 framkom att eleverna anser att det finns risk för kränkning vid passagen mellan [en utav skolans byggnader] och [en annan utav byggnaderna skolan har] (K 50).

Periodvis har eleverna "Hemlig kompis". [...] Varje vecka låter man en elev stå i centrum. [...] (K 13).

Upptäcka – Trafikljuset · Hälsosamtal · Trivselenkät · Amor (K 42).

De planer som ej är förankrade i skolpraxisen går att överföra till vilken skola som helst och kan inte enbart förankras i den aktuella skolan.

Arbetslaget är det forum där värdegrundsfrågor, även frågan om vuxnas kränkande av barn, skall diskuteras i första hand. Det förutsätter trygga relationer och stor öppenhet inom arbetslaget.

Alla som arbetar i skolan

- Är goda förebilder
- Visar respekt och hänsyn
- Använder inte ironi
- Tänker på sitt kroppsspråk
- Erkänner snabbt egna fel och ber om ursäkt
- Kontaktar vårdnadshavare, i stället för att anklaga barnen för vårdnadshavarnas "ansvar"
- Säger till eleven enskilt, inte inför hela klassen
- Fördömer dåligt beteende ej personen
- Generaliserar inte vid tillsägelser (K 11)

Arbetslaget är det forum där värdegrundsfrågor, även frågan om vuxnas kränkande av barn, skall diskuteras i första hand. Det förutsätter trygga relationer och stor öppenhet inom arbetslaget.

Vårt förhållningssätt

Vi

- är goda förebilder
- visar respekt och hänsyn
- använder inte ironi
- tänker på sitt kroppsspråk
- erkänner snabbt egna fel och ber om ursäkt
- kontaktar vårdnadshavare, i stället för att anklaga barnen för föräldrarnas "misstag"
- säger till eleven enskilt, inte inför hela klassen
- är försiktig med tillsägelser, barn är känsliga
- vi generaliserar inte vid tillsägelser (K 22)

Dessa två planer är i stort sätt identiska vilket innebär att någon har kopierat den andra men glömt bort att anpassa den till de lokala förutsättningarna. Övriga planer som inte är förankrade i skolpraxisen kan, som de två ovan, användas överallt.

Det är tydligt att de handlingsplanerna mot kränkande behandling som inte har förankrats i skolans praxis kan användas i vilket skola som helst med konsekvens att elever och skolpersonal inte kan identifiera sig med dem eftersom man inte utgår från den vardagliga situationen som kan ske i skolan.

Definitioner

Tabell 3 visar hur många utav de granskade handlingsplaner som har begreppsdefinitioner.

De som är inringade i cirklar är de handlingsplaner som har definierat begreppet kränkande behandling, mobbning men som även har definierat något annat begrepp, så som Förordning (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling. De som är markerade med en kvadrat är de planer som har definitionen av mobbning samt kränkande behandling nerskriven i planen.

De flesta handlingsplanerna mot kränkande behandling har begreppsdefinitioner, det är endast nio planer som inte har någon definition. I de resterande 41 planer har 21 planer både begreppet kränkande behandling samt mobbning definierat, av dessa har även 12 definierat någon annan lag. De flesta av dessa har definierat skollag och Lpo94 medan andra även har definierat diskriminering eller andra lagar så som arbetsmiljölagen. Tre handlingsplaner har endast en annan lag definierad och inte kränkande behandling eller mobbning. Det är 30 handlingsplaner mot kränkande behandling som definierar begreppet mobbning varav 13 använder Olweus (1999:9) definition som är "när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig". En utav dessa planer använder även Olssons (1998:19) "Mobbad är den elev som på fredagskvällen vid tanken på vad som eventuellt kan hända nästa vecka i skolan blir ledsen, och möjligheten att känna glädje den kvällen är förstörd".

Tabell 3. Definitioner i handlingsplanerna mot kränkande behandling. Absoluta tal.

		Case Number	Kränkande Behandling	Mobbnings definition	Definition av annan lag	
Definitioner	Nej	1	Nej	Nej	Nej	
		2	6	Nej	Nej	
		3	11	Nej	Nej	
		4	15	Nej	Nej	
		5	30	Nej	Nej	
		6	36	Nej	Nej	
		7	38	Nej	Nej	
		8	40	Nej	Nej	
		9	45	Nej	Nej	
		Total	N		9	9
Definitioner	Ja	1	2	Ja	Ja	Nej
		2	3	Ja	Nej	Nej
		3	4	Nej	Ja	Ja
		4	5	Nej	Nej	Ja
		5	7	Ja	Ja	Nej
		6	8	Ja	Nej	Nej
		7	9	Nej	Ja	Nej
		8	10	Ja	Nej	Ja
		9	12	Nej	Ja	Nej
		10	13	Ja	Nej	Ja
		11	14	Ja	Ja	Ja
		12	16	Ja	Ja	Ja
		13	17	Nej	Nej	Ja
		14	18	Ja	Ja	Ja
		15	19	Ja	Ja	Nej
		16	20	Nej	Ja	Ja
		17	21	Ja	Ja	Ja
		18	22	Ja	Ja	Ja
		19	23	Ja	Ja	Nej
		20	24	Ja	Nej	Nej
		21	25	Ja	Ja	Ja
		22	26	Ja	Ja	Nej
		23	27	Ja	Ja	Ja
		24	28	Ja	Nej	Nej
		25	29	Ja	Ja	Ja
		26	31	Nej	Ja	Nej
		27	32	Ja	Ja	Nej
		28	33	Nej	Ja	Ja
		29	34	Nej	Ja	Ja
		30	35	Ja	Nej	Ja
		31	37	Ja	Ja	Ja
		32	39	Ja	Ja	Ja
		33	41	Ja	Ja	Nej
		34	42	Nej	Ja	Nej
		35	43	Ja	Ja	Ja
		36	44	Ja	Ja	Nej
		37	46	Ja	Ja	Ja
		38	47	Nej	Nej	Ja
		39	48	Ja	Nej	Nej
		40	49	Ja	Ja	Nej
		41	50	Nej	Ja	Nej
Total	N		41	41	41	
			50	50	50	

a. Limited to first 100 cases.

Nedan citeras några utav de planer som har både begreppet mobbning samt kränkande behandling definierad. Anledningen till att det endast är tre handlingsplaner som citeras när det gäller begreppet kränkande behandling är att de flesta använder samma definition. Först definieras mobbning och därefter kränkande behandling, båda definitionerna från samma handlingsplan har inte citerats.

”En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under viss tid blir utsatt för negativa handlingar från personer.

Enstaka trakasserier är inte mobbning.” (D. Olweus)

”Att mobba är att plåga - att förstöra glädjemöjligheterna för en annan människa” (C. Olsson) (K47).

Denna plan K 47 är den som citerar både Olweus och Olssons när de definierar mobbning. Den andra som använder Olweus definition citerar samma stycke som ovan.

Mobbning är ett övergrepp som aldrig kan accepteras. Mobbning förekommer när en person upprepade gånger under en viss tid blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer, eller blir utesluten. (K 8)

Det är mobbning när en eller flera personer, upprepade gånger och under en viss tid, utsätter andra för kränkande behandling.

Det är viktigt att påpeka att mobbning inte är enstaka bråk, slagsmål eller andra händelser utan något som sker systematiskt.

Det är mobbning när parterna i en konflikt inte är jämnstarka utan den ena parten ständigt är i underläge och blir kränkt (K 17).

Mobbning är en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag (K24).

Definition av kränkande behandling

Att någon eller några kränker principen om allas lika värde.

Kränkningar kan vara

Fysiska (t ex att bli utsatt för slag eller knuffar)

Verbala (t ex att bli hotad eller kallad hora, bög)

Psykosociala (t ex att bli utsatt för utfrysning, ryktesspridning)

Text- och bildburna (t ex klotter brev och lappar, e-post sms och mms) (K48).

När det gäller definitionen av kränkande behandling är det som presenteras ovan som är den mest använda, därefter följs den mest använda definitionen av dem som citeras här nedan varav det ibland även följer en förklaring av vad diskriminering, sexuella trakasserier, rasism, främlingsfientlighet, homofob samt mobbning innebär.

Definitionen brukar i stort sätt skrivas så som det skrivs i Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Definition av kränkande behandling

Skolverkets kommentar: "Den subjektiva upplevelsen av att vara kränkt skall vara styrande för om en utredning ska inledas och eventuella insatser sättas in."
[...]

De olika formerna av kränkningar som avser skolan är huvudsakligen:

mobbing

diskriminering

sexuella trakasserier

rasism

främlingsfientlighet

homofobi (K46).

Kränkande särbehandling innebär återkommande klandervärda eller negativtpräglade handlingar som riktas mot enskilda eller grupp av människor på ett kränkande sätt som kan leda till att dessa ställs utanför arbetsplatsens gemenskap (K19).

Totalt är det 22 stycken av de granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling som definierar någon annan lag, det motsvarar 44 % av 50 stycken handlingsplaner. Här hittas läroplaner samt skollagen, dem är dock olika grundligt definierad.

Skollagen (1 kap. 2 §):

Verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar.

Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö.

Särskilt skall den som verkar i skolan bemöda sig om att hindra försök från elever att utsätta andra för kränkande behandling.

Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshem: Alla som verkar i skolan skall medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen, i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor, aktivt motverka förtryck av individer eller grupper och visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.

Läroplan för förskolan

Alla som arbetar i förskolan skall visa respekt för individen och medverka till att det skapas ett demokratiskt klimat i förskolan, där samhörighet och ansvar kan utvecklas och där barn får möjlighet att visa solidaritet och stimulera barnens samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra (K47).

Tabell 4. Definition av någon annan lag i handlingsplanerna mot kränkande behandling.

	Frekvens	Procent
Nej	28	56,0
Ja	22	44,0
Total	50	100,0

Tabell 4 visar antalet handlingsplaner mot kränkande behandling där en annan lag definieras. 28 st planer har inte någon annan lag definierad, det motsvarar 56 % av de granskade planerna. 22 st planer har någon annan lag definierad vilket motsvarar 44 % av de granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling.

Definition om vad diskriminering är samt skollagen hittas även i några utav de handlingsplaner som har en annan lag definierad. Nedan citeras några definitioner som kan hittas, handlingsplanerna har fler lagar definierade, dock väljs här någon utav dem att citeras.

Socialtjänstlagen, 14 KAP 1§ i socialtjänstlagen beskriver anmälningsskyldigheten för alla i verksamheter som berör barn. Enligt denna är både skolmyndigheten och alla anställda hos myndigheten skyldiga att "genast anmäla till socialtjänsten om de i sin verksamhet misstänker något som kan innebära att socialtjänsten behöver ingripa till ett barns skydd" (K 39).

I läroplanen står det:

Skolan ska förmedla och förankra grundläggande värden som vårt samhälle vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med de svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. Detta är skolans värdegrund och uppdrag (K 37).

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter har varje individ rätt att bli respekterad för den han/hon är. Alla har rätt till likvärdig behandling och skydd mot alla former av våld och övergrepp (K 44).

Arbetsmiljölagen, AML, gäller även för barn/elever. Lagens ändamål är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god

arbetsmiljö. Enligt AML ansvarar rektor/förskolechef för att det finns förutsättningar för att skapa en god arbetsmiljö som lever upp till bestämmelserna i AML (K 22).

Enligt brottsbalken är handlingar som kan betecknas som misshandel, hot, ofredande och olaga tvång straffbara. Rektor/förskolechef skall handlägga ärendet enligt riktlinjer om hot och våld (K 11).

Vad som i huvudsak kan ses är att ingen utav de granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling har definierat mobbning och kränkande behandling eller någon annan lag tillsammans med eleverna. Definitionerna är citerade från källan. Ingen utav de granskade planerna har försökt att utforma en egen definition.

Roller

Individernas roller finns inte definierade i alla handlingsplaner. Däremot finns det planer som beskriver den roll som de olika individerna i skolan har, några planer beskrivs dessa roller mycket ingående medan andra bara kort.

Mobbningsteamet

I de granskade handlingsplaner är det 24 som definierar Mobbningssteamets roll medan tre endast nämner den. 23 handlingsplaner har inte med mobbningssteamet.

Tabell 5. Definitionen av Mobbningssteamets roll i handlingsplanerna mot kränkande behandling.

	Frekvens	Procent
Nej	23	46,0
Ja	24	48,0
Nämns	3	6,0
Total	50	100,0

Mobbningsteamet heter inte i alla handlingsplaner mot kränkande behandling utan kallas även i handlingsplanerna för antimobbningsteam, antimobbningsgrupp, arbetsgrupp mot kränkande behandling, vuxenstödare, miniteam, likabehandlingsteam, arbetsgrupp, behandlingsteam, elevvårdsteam, och liknande.

Resultatet visar att sammansättningen av denna grupp brukar vara skolsköterska, kurator, rektor, specialpedagog och även andra pedagoger på skolan. Alla dessa individer behöver inte vara det men några av dem brukar dock vara en del av denna grupp. Vanligast är att kurator finns med i gruppen. Dessa individers roll är att ansvara för att det tas till åtgärder vid mobbning och även att åtgärda mobbningen, vilket innebär att vara den som håller i samtalet med mobbare, offer, föräldrar samt följer upp mobbningen. Detta är det övergripande ansvaret som handlingsplanerna beskriver, samtidigt förekommer det andra roller som de har i vissa skolor, bland annat att stödja de vuxna i arbetet med att skapa en god miljö, att dokumentation förs över deras arbete, att arbeta fram handlingsplaner, att genomgå utbildning, att starta upp aktiviteter som hjälper till att förebygga mobbning.

Enligt några handlingsplaner är det mobbningsteamet som ansvarar för förebyggande åtgärder samt den akuta mobbningen. Dessa individer har tystnadsplikt.

Teamet har tystnadsplikt vilket bland annat innebär att vi inte talar om varifrån vi får information. [...] Teamet ansvarar för att åtgärder vidtas vid fall av mobbning (K 3).

[Mobbningsteamet] gör en snabb första undersökning [vid misstankar om mobbning]: Är detta verkligen ett mobbningsfall?

Om det bedöms vara mobbning, sätter [mobbningsteamet] omedelbart in åtgärder [...]

Om det inte bedöms vara så allvarligt som mobbning förs fallet till klassföreståndaren/ arbetslaget för vidare bedömning och åtgärd.

Om en elev gör sig skyldig till upprepad mobbning, kan [mobbningsteamet] föreslå att skolledningen tar upp fallet direkt med föräldrarna. Under vissa omständigheter kan polisanmälan vara befogad (K 44).

Det är tydligt att mobbningsteamets roll är att agera när och om mobbning förekommer. I övrigt tycks det, utifrån handlingsplanerna, vara en ganska passiv grupp.

Kamratstödarna

I 16 av de 50 granskade handlingsplanerna definieras kamratstödjarnas roll, fyra nämner dem och hela 30 handlingsplaner mot kränkande behandling har dem inte alls med. Detta motsvarar 60 % av handlingsplanerna.

Tabell 6. Definitionen av Kamratstödarna roll i handlingsplanerna mot kränkande behandling.

	Frekvens	Procent
Nej	30	60,0
Ja	16	32,0
Nämns	4	8,0
Total	50	100,0

Att vara kamratstödare innebär enligt handlingsplanerna att några elever fungerar som stöd för andra barn, de ser till att ingen är ensam eller ledsen. Även denna grupp har tystnadsplikt och får oftast skriva under ett kontrakt. De brukar få utbildning för att få kunskap i att känna igen mobbning och lära sig stoppa den. Kamratstödarna agerar inte vid mobbning utan de har som roll att underrätta någon vuxen. Nedan citeras några utav de handlingsplaner som definierar denna roll.

En kamratstödare...

...har elevernas förtroende att aktivt verka mot mobbning, kränkande behandling och andra negativa beteenden.

...får inte föra vidare det som nämns inom kamratstödargruppen till obehöriga.

...ska påtala för personal på skolan om man vet att mobbning, trakasserier eller diskriminering förekommer.

...ska föregå med gott exempel. En kamratstödare får inte själv mobba, trakassera eller kränka sina medmänniskor på skolan (K 50).

Att vara kompisstödare handlar framför allt om att vara en bra kompis, någon man kan lita på och som bryr sig om andra. Kompisstödjaren kan hjälpa de vuxna att upptäcka kränkningar/mobbning. Ansvaret för att lösa kränkning/mobbningsproblem ligger aldrig på kompisstödjaren utan alltid på de vuxna (K35).

Kamratstödjares arbetsuppgifter och kontrakt

- Tystnadsplikt ang. det som sägs vid möten med behandlingsteamet
- Observera och anteckna mobbning. Du avgör själv om Du vill säga till mobbaren att sluta.

- Anmäla mobbningen till behandlingsteamet
- Tala med och ge stöd åt offren
- Tala med ensamma och utfrysta elever
- Rapportera om vad Du gjort vid de regelbundna mötena
- Lova att inte själv delta i våld eller mobbning
- Skriva under ett kontrakt med dessa punkter (K 30).

Kamratstödarna skall vara goda förebilder för andra elever på skolan.

Deras uppgifter är främst:

att informera någon vuxen om de vet någon som far illa.

att hälsa och prata med den som är utanför.

att lyssna på den som är ensam eller ledsen.

att kunna hålla tyst om sådant som de hört i förtroende.

att vara uppmärksamma på vad som händer i korridorer, på undanskymda platser på skolgården i omklädningsrum och andra ställen där vuxna inte alltid är (K 18).

Av de 24 handlingsplaner som hade mobbningsteamets roll definierad hade endast tio utav dem även kamratstödjarnas roll definierad

Tabell 7. Korstabell av Kamratstödjarnas samt Mobbningsteamets roll i handlingsplanerna mot kränkande behandling. Absoluta tal.

		Kamratstödjares roll			Total
		Nej	Ja	Nämns	
Mobbningsteamets roll	Nej	17	6	0	23
	Ja	12	10	2	24
	Nämns	1	0	2	3
Total		30	16	4	50

Eleverna

I handlingsplanerna mot kränkande behandling är det elevernas roll som är den som minst nämns i antal och i de fall, 16, där det nämns är det i form av regler dvs. vad eleverna inte får göra. 68 % av handlingsplanerna nämner inte elevernas roll.

Tabell 8. Definitionen av Elevernas roll i handlingsplanerna mot kränkande behandling

	Frekvens	Procent
Nej	34	68,0
Ja	16	32,0
Total	50	100,0

De regler som finns nerskrivna i handlingsplanerna är att eleverna skall vara artiga och vänliga, visa respekt, passa tider, inte använda mobiltelefon, ansvara för skolarbetet, inte komma försent till lektionerna, lyssna på andra, vara rädd om skolan, använda bordsskick, inte tugga tuggummi. Det är oftast ordningsregler som finns nerskrivna i elevernas roll och om dessa inte följs av eleverna finns det konsekvenser som samtal med hemmet, beslagtagning av mobiltelefon, ersätta eventuella materiella ting etc.

- Jag utsätter ingen annan elev eller vuxen för fysiskt våld eller trakasserier av något slag.
- Jag använder ett vårdat språk. Ord, gester och miner som gör någon ledsen tillåts inte.
- Jag kommer i tid till mitt skolarbete. Jag har med mig böcker och övrigt material, exempelvis penna och suddgummi.
- Jag är rädd om egna och andras saker.
- Under skoltid/fritidstid är jag på skolans område. Endast vuxen får ge mig tillåtelse att lämna området.
- Jag uppträder lugnt och trevligt i matsalen.
- Jag lämnar ytterkläder och mössor/kepsar på avsedd plats
- På rasterna behöver jag frisk luft för att må bra, därför går jag ut. Undantag kan göras vid mycket dåligt väder.
- Mobiltelefoner används enligt [skolans] policy (K49).

(Om du inte kan följa dessa regler får du, tillsammans med dina föräldrar och mentor, komma tillrätta med problemet)

Regel

Var aktsam om skolans inredning, t ex väggar, dörrar, möbler, skåp. Städa efter dig.

Ytterkläder och huvudbonad lämnas i kapprum och tas ej med till lektionssalar, grupprum, matsal eller bibliotek.

Inget godis, tuggummi, läsk eller liknande på lektioner och i bibliotek [...]

Mobiltelefoner ska vara avstängda på lektioner, i bibliotek och i matsalen.

Ta väl hand om dina skolböcker, anteckningar och kläder. Lämna inte något i kapprum och på hyllor efter skoldagens slut.

Föräldrar begär ledigt för dig eller sjukanmäler dig.

Skolans datorer används endast till skolarbete.

All rökning och snusning inom skolans område är förbjudet (K 32).

Handlingsplanen mot kränkande behandling K 32 avslutas med dessa regler som gäller för eleverna och måste skrivas under av elev och vårdnadshavare. Handlingsplanen K 20 har även regler som eleverna måste förbinda sig att följa.

Jag följer skolans regler.

Jag tycker alla elever ska vara kompisar.

Jag använder inte fula ord.

Jag hjälper de som är ensamma, mindre eller rädda.

Jag respekterar alla på skolan.

Jag vill bli respekterad av alla på skolan (K 20).

Av de 16 planerna som har elevernas roll nerskriven framkommer det endast regler som eleverna skall följa.

Lärarna

I handlingsplanerna är lärarnas roll oftast angiven i form av personalens roll eller som klassföreståndare eller även som de vuxna i skolan. Resultatet visar att 19 handlingsplaner av 50 inte nämner lärarnas roll.

Tabell 9. Definitionen av Lärarnas roll i handlingsplanerna mot kränkande behandling

	Frekvens	Procent
Nej	19	38,0
Ja	31	62,0
Total	50	100,0

Lärarnas roll beskrivs i handlingsplanerna som en insats de gör i sitt arbete. Rollen definieras genom att ange de insatser de gör, eller ska göra, i sitt arbete, t ex bevaka elevernas trygghet, en trivsamt miljö, att barnen ska bemötas med respekt och uppmuntra till gott uppförande, artighet och vänlighet.

I en handlingsplan står det punktvis vad läraren har för ansvar: att följa handlingsplan mot kränkande behandlingen, sträva efter likabehandling genom att ifrågasätta sig själv samt främja barn och elevers lika rättigheter.

De flesta handlingsplanerna mot kränkande behandling anger dock lärarens roll under förebyggande åtgärder mot mobbning och kränkande behandling.

Nedan citeras några utav de handlingsplaner som har definierat lärarens roll:

Det är lärarens och annan skolpersonals ansvar att:

- följa skolans likabehandlingsplan.
- ifrågasätta och reflektera över de normer och värderingar som han/hon förmedlar genom sin undervisning och sträva efter likabehandling.
- se till att åtgärder vidtas då diskriminering eller annan kränkande behandling misstänks/anmäls/upptäcks.
- dokumentera misstänkt/anmäld/upptäckt diskriminering och annan kränkande behandling och de åtgärder som vidtas.
- bevaka att utreda fall av diskriminering och annan kränkande behandling, där den enskilda läraren är berörd, följs upp.
- främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling (K 31).

Lärare skall....

- Klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet.
- Öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem.

- Uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling.
- Tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen.
- Samarbeta med hemmen i elevernas fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och samarbetet (K 2).

All personal har ett ansvar för att antagna ordnings- och trivselregler efterlevs (K24).

Mentor är huvudansvarig för det dagliga förebyggande arbetet mot kränkande behandling och diskriminering (K33).

Lärarnas roll innefattar att följa de lagar och förordningar som läraryrket innebär.

Rektorn

Rektorns roll är den som hamnar på andra plats av de roller som är mest nämnda, trots det är det endast 54 % som har med rektorns roll i handlingsplanen mot kränkande behandling. Detta motsvarar 27 handlingsplaner. 23 planer nämner inte rektorn överhuvudtaget.

Tabell 10. Definitionen av Rektorn roll i handlingsplanerna mot kränkande behandling

	Frekvens	Procent
Nej	23	46,0
Ja	27	54,0
Total	50	100,0

Även om antalet handlingsplaner som anger rektorn är 27 stycken av 50 är rollen i dessa väl definierad där det inte uppstår några tvivel om vem som bär det största ansvaret för att mobbningen och kränkande behandling ska upphöra.

Rektor har ...

Det yttersta ansvaret för att likabehandlingsplanen upprättas, efterlevs samt årligen utvärderas och revideras. Rektor ansvarar också för att personalen kontinuerligt utbildas för att aktivt kunna arbeta mot kränkande behandling. Vidare ansvarar rektor för att all personal som rör sig på skolan, men som tillhör

andra enheter (såsom måltid, bibliotek, städ m fl.) får ta del av likabehandlingsplanen (K 2).

Rektor har det yttersta ansvaret för att likabehandlingsplanen upprättas, efterlevs samt årligen senast i oktober månad utvärderas. Vidare ansvarar rektor för att all personal och alla elever och föräldrar får ta del av likabehandlingsplanen.

Rektor har huvudansvaret för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Rektor ska därför utreda vilka risker det finns för våld och hot på skolan, genomföra åtgärder för att så långt som möjligt förhindra att anställda och elever utsätts för våld eller hot, se till att det finns fastställda rutiner för hur en ev. situation om våld eller hot ska hanteras, samt kontrollera att alla känner till rutinerna. Rektor kan fördela ansvaret för olika arbetsmiljöuppgifter på personer på arbetsplatsen, vilket också framgår av handlingsplanen (K 49).

Rektor har ... ett särskilt ansvar för att upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera skolans handlingsprogram för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling, såsom mobbning, rasistiska, sexistiska beteenden bland elever och anställda (K 18).

Tabell 11. Korstabell av Lärares – Rektorns och Elevernas roller som definieras i handlingsplanerna mot kränkande behandling. Absoluta tal.

Elevernas roller			Rektorns roll		Total
			Nej	Ja	
Nej	Lärares roller	Nej	11	5	16
		Ja	8	10	18
	Total		19	15	34
Ja	Lärares roller	Nej	2	1	3
		Ja	2	11	13
	Total		4	12	16

Av de femtio granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling har elva stycken elevens, lärarens samt rektorns roll definierad och det är lika många planer som inte har någon utav dem definierade. Av alla planerna som granskats har två stycken bara elevernas roll definierad, som visar sig i planerna genom ett antal regler som eleverna måste följa i skolan.

Sammanfattning

Kamratstödarna ska vara aktiva hela tiden och fungera som poliser inom skolan. Detta tycks inte vara mobbningsteamets roll som endast är aktiv vid den akuta mobbningen. Kamratstödarna är en del av skolans förebyggande åtgärd medan mobbningsteamet tar vid i den akuta fasen. Barnen tycks ha ett stort ansvar när de är

kamratstödjare. Att bli kamratstödjare är något som sker genom att klassen genomgår en röstning för att välja in två (oftast) elever. I de flesta handlingsplanerna framkommer det att det ska väljas två elever ur varje klass. Dessa elever får ta del av olika aktiviteter bl. a. utbildning. Även mobbningsteamet brukar få utbildning. Oftast ingår rektor, kurator och skolsköterska i mobbningsteamet. Detta team behöver inte skriva något kontrakt, de behöver inte heller vara trevliga mot alla eller föregå med gott exempel.

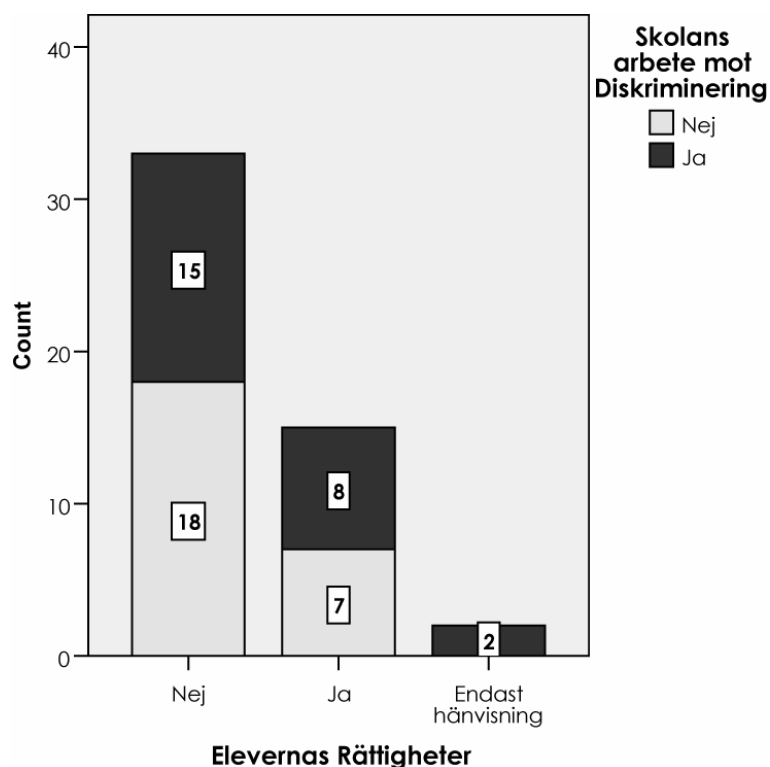
När det gäller lärarnas roll ligger fokus på vad de gör i sitt arbete och inte hur de beter sig. De skall ifrågasätta och reflektera över de normer och värderingar som han/hon förmedlar, främja barns och elevers lika rättigheter, diskutera det svenska samhällets värdegrund, samarbeta med elevernas hem etc. Elevernas roller, å andra sidan, handlar om regler, deras roller är nedskrivna i form av ordningsregler. Hur de måste vara i skolan, vad de inte får göra och om de får ha telefon, keps eller godis i skolan.

I handlingsplanerna mot kränkande behandling definieras rektorns roll som handlar i stort sett om det som står i lagen, dvs att rektorn har ansvaret för att handlingsplanen mot kränkande behandling finns och används.

Det är tydligt att det är elevernas och kamratstödjarnas roller som är de mest omfattande i handlingsplanerna mot kränkande behandling.

Elevernas rättigheter – arbetet mot diskriminering

Av de 50 granskade handlingsplanerna har 15 kortfattat beskrivit vad lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever innebär. Det har i första hand handlat om vad lagen säger om handlingsplanen mot kränkande behandlingen som bör finnas på skolorna men även om att skolorna måste förhindra diskriminering och kränkande behandling. Av dessa 15 planer har fem planer beskrivit vad denna lag innebär konkret för eleven. De andra har endast skrivit att lagen har tillkommit och vidare citerat paragraf ett i lagen.

Figur 6. Elevernas rättigheter – Arbetet mot diskriminering i handlingsplanerna mot kränkande behandling. Absoluta tal

När det handlar om skolans arbete mot diskriminering är det 23 handlingsplaner som nämner fortbildning till personal och/eller utbildning till eleverna. I en handlingsplan skrivs det att kamratstödarna är utbildade av Friend, det förklaras däremot ej vad detta innebär. De elever som får utbildning är kompisstödarna och inte övriga elever. I en handlingsplan nämns det att mobbningsteamet (ej kallad så nödvändigtvis i handlingsplanen) erhåller undervisning beträffande mobbning på Internet. En annan handlingsplan redogör att personalen får kontinuerlig fortbildning i frågor om likabehandling och skolans värdegrund, utan att ange vad värdegrunden är.

Nedan citeras två utav de handlingsplaner som har skrivit om eleverna rättigheter.

[...] Om en elev känner sig kränkt kan den vända sig till rektor lärare eller annan personal som är skyldiga att hjälpa vidare. Om eleven fortfarande inte får den hjälp den behöver kan den vända sig till barn- och elevombudsmannen på Skolverket för att få råd stöd och hjälp. Eleven kan efter anmälan och rättsprocess få möjlighet till skadestånd.

Det är huvudmannen och inte personalen som är skadeståndsskyldig i förhållande till den elev som utsatts för kränkning eller skada (K44).

I dessa planer hittas Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever, vilket tidigare nämnts, de definierar lagens innebörd och inte endast dess definitioner.

SFS 2006:67 (Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever) 1: Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter, samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling. Denna lag tillämpas på utbildning och annan verksamhet som avses i Skollagen. (1985:1 100).

Repressalier

I lagen införs också ett förbud mot repressalier. Med detta menas att om ett barn eller förälder har anmält någon ansvarig person för kränkande behandling eller medverkat i en utredning som gäller överträdelser av lagen så införs ett förbud att bestraffa barnet som en följd av detta.

Skyldighet att utreda och åtgärda

När ett barn påtalar att hon eller han har blivit utsatt för trakasserier och annan kränkande behandling ska huvudmannen utreda och förhindra fortsatt kränkning. Detta gäller även kränkningar mellan barn (K 26).

Skolans arbete mot diskriminering är mindre beskrivet då det oftast bara nämns att personalen, mobbningsteam eller kamratstödjare genomgår utbildning. Nedan kommer några utav dessa handlingsplaner att citeras.

All personal skall erhålla fortbildning om mobbning (K50).

Kunskap är en förutsättning för ett framgångsrikt arbete. Personalen skall inom ramen för sin kompetensutvecklingsplan erbjudas utbildning inom konflikthantering och likabehandlingsfrågor. Kompetensutvecklingens roll ska vara att utveckla verksamheten och ge medarbetarna möjlighet att utvecklas, trivas och stanna kvar på arbetet.

Kompetensutveckling ska utgöra ett aktivt verktyg för att utveckla verksamheten och uppnå önskvärda förändringar.

Personalen ska årligen i samband med sitt medarbetarsamtal med rektor, skriftligt framföra och diskutera sina önskemål om kompetensutveckling och utifrån det utveckla sin k-plan (K 37).

Båda dessa insatser handlar om att öka personalens kunskap och i den andra även att få personalen att trivas och stanna kvar på arbetet, med syfte att det inte ska ske förändringar i elevernas vardagsliv.

Citatet nedan involverar alla elever på skolan.

Lions Quest utbildning "Tillsammans", en utbildning för alla elever inom området etik och livskvalitet (K16)

Citatet som följer riktar sig till både elever och lärare

Temadagar/utbildning av såväl elever som lärare i konfliktlösning och mobbning (K38).

Elevernas rättigheter citeras från Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Även här har skolorna valt att citera och inte skriva dessa regler tillsammans med eleverna på "deras" språk. Överlag tycks det vara lärarnas fortbildning som prioriteras och inte elevernas.

Regler mot mobbning

Endast nio handlingsplaner mot kränkande behandling av de 50 granskade har tydliga regler mot mobbning. I 41 av de granskade handlingsplanerna, vilket motsvarar 82 %, finns det inte regler mot mobbning nerskrivet i handlingsplanerna.

Tabell 12. Regler mot mobbning i handlingsplanerna mot kränkande behandling.

	Frekvens	Procent
Nej	41	82,0
Ja	9	18,0
Total	50	100,0

Några exempel på regler som finns nerskrivna i handlingsplanerna mot kränkande behandling är att eleverna inte får välja lag vid lärarledd undervisning. Eleverna får inte dela ut inbjudningskort till klasskompisar om inte alla i klassen är bjudna. Alla elever ska vara ute på rasterna. Det är förbjudet att kasta snöbollar, förbjudet att använda kläder som kan kränka andra eller som har drogrelaterade symboler m fl. Det är skillnad på regler mot mobbning och ordningsregler, vilket nämns ovan under rubriken roller. Regler mot mobbning är de regler som, om de inte följs, kan orsaka diskriminering eller/och kränkning mot en annan elev.

För att skapa ett positivt klimat i klassen tillåter vi inte:

Kommentarer, suckar, miner och liknande när någon säger eller gör något eller blir vald till något

Att eleverna väljer lag eller grupp själva vid lärarledd undervisning

Att eleverna delar ut inbjudningskort till fest i klassen där inte alla är bjudna (K16).

I syfte att ge tydliga regler för vad som är acceptabelt när det gäller sätt att uttrycka sin eventuella ilska och aggressivitet kan följande definieras:

Fysiskt våld: Absolut förbjudet är:

Alla typer av sparkar.

Alla typer av slag mot kroppen.

Otäcka grepp runt huvud, hals och dylikt.

Att brottas flera mot en.

Psykiskt våld: Absolut förbjudet är:

Att håna eller reta någon för utseende eller ursprung.

Att "frysa ut" någon från lek, spel eller annan aktivitet.

Att hota någon om fysiskt våld (K 38).

Dessa två planer beskriver vilka regler som inte accepteras i skolan utan att styra individens beteende.

Förebyggande- samt Akut mobbning

Av de 50 handlingsplanerna som granskats har sex stycken inte med skolans förebyggande arbetet mot mobbning men det finns hänvisningar till vad som görs vid en akut mobbning i alla de 50 granskade handlingsplaner mot kränkande behandling. Det förebyggande arbetet innebär enligt handlingsplanerna mot kränkande behandling att ha ett nära samarbete med föräldraråd, ha samtal med eleverna om vänskap, relationer, olikheter och hänsyn. Det innebär även att det finns ett värdegrundsarbete, Lion Quest övningar, klassråd, trivselfrämjande aktiviteter, rastvärdar mm. Det sistnämnda finnes i 31 av de 50 granskade planerna.

Tabell 13. Korstabell av Förebyggande- och akut mobbning i handlingsplanerna mot kränkande behandling. Absoluta tal.

		Akut Mobbning	
		Ja	Total
Förebyggande arbete	Nej	6	6
	Ja	44	44
Total		50	50

Av de 50 handlingsplaner som granskats visar resultatet att det används olika metoder vid akut mobbning. De flesta handlingsplaner initierar ingripandet med ett samtal med offret, efter det följer ett samtal med mobbare och sedan kontaktas föräldrarna. Detta tillvägagångssätt följs upp efter någon/några veckor. Det finns även några planer som utgår från en färdig metod. Sex planer använder sig av Farstametoden vid den akuta mobbningen. En plan använder även Farstametoden men namnger den ej. Tre planer kan tydligt kopplas till Pikas metoden men föräldrarna kontaktas enbart om mobbningen ej upphör eller efter att samtalen ägt rum. En handlingsplan använder sig av Friends kompisstödsmodell medan en annan kombinerar Farstametoden med Mombusmodellen. Två handlingsplaner har namngett och utformat egna lokala modeller (vilka inte kommer att namnges här) och en annan skola använder Charliemetoden. En utav handlingsplanerna är utarbetad efter Höistads bok "Mobbning – En bok om att förebygga, upptäcka och stoppa mobbning".

När det gäller de förebyggande insatser skiljer sig kvantiteten av insatser som finns nerskrivna i handlingsplanerna mot kränkande behandling, i det följande följer några citat.

Lyhörda vuxna som finns i elevernas vardag

Kontinuerliga elevhälsoråd där rektor, specialpedagoger och elevhälsopersonal ingår.

Årligen genomföra elevenkäter som mäter trivsel/arbetsglädje, utveckling, hälsa, fysisk miljö, arbetssätt, samarbete, organisation.

Informera personal, elever och föräldrar om "barn- och elevskyddslagen" vid höstterminens början.

Lions Quest, värderingsövningar. (Handledares ansvar)

Klassråd

Kamratstödjare

Elevråd

Lärare som rastvaktar.

Elever väljer aldrig grupp eller lag utan slumpprincipen eller lärare grupperar.

Att skapa ett tillåtande klimat i den dagliga skolmiljön, där barn och vuxna hjälps åt att förebygga att någon far illa.

Att våra attityder utifrån vår värdegrund och hälsofrämjande perspektiv genomsyrar vår verksamhet (K 41).

Förebyggande åtgärder:

- Göra eleverna medvetna om hur mobbning kan uppstå, förhindras och lösas genom samtal om grundläggande värderingar i klassen.
- Vi tar reda på var mobbning kan förekomma med barnens hjälp och en skolgårdskarta.
- Ett väl fungerande rastvaktssystem
- Sätta tydliga gränser.
- Arbeta för en stimulerande utemiljö.
- Föräldrarna görs delaktiga i arbetet mot mobbning genom utvecklingssamtal och information om mobbningsplanen vid höstterminens föräldramöte (K 21)

Det är under rubriken förebyggande åtgärder som rastvakterna hittas. Under samma rubrik står det om skolan genomför elevenkäter.

Nedan följer citat om hur skolorna hanterar den akuta mobbningen.

[Mobbningsteamet] inleder med att samla fakta kring den inträffade mobbningen.

[Mobbningsteamet] samlas och går igenom ärendet. [...] Utifrån omfattningen [...] bestäms strategin, och hur många vuxna som måste vara aktiva i ärendet.

[Mobbningsteamet] fortsätter arbetet med att samla ytterligare information kring den inträffade mobbningen genom samtal med den utsatte, vuxna på skolan och föräldrar i de fall ärendet har anmälts av någon annan än den utsattes föräldrar.

[Mobbningsteamet] startar med en aktör i taget. Samtalet förs i en rak ton och utgår från fakta som vi vet. Efter samtalet krävs en omedelbar ändring av beteendet. Den utsatte ska märka direkt en tydlig förändring i bemötandet från aktören/aktörerna.

De inblandades vårdnadshavare kontaktas. Vid denna kontakt redogörs för vad som kommit fram i samtalet med deras barn.

Dagliga samtal med den utsatte skall ske för att följa upp att en förändring skett från aktörens/aktörernas sida. Dessa samtal sker så länge den utsatte vill och har behov av det.

Dagliga samtal ska även genomföras med aktören/aktörerna. Vid dessa samtal kan respons ges för deras förändrade beteende.

[Mobbningsteamet] håller fortlöpande kontakt med de vuxna kring de inblandade.

[Mobbningsteamet] fasar ut ärendet i en långsam takt. Det fortsatta arbetet sker enligt rektorsområdets arbete för att aktivt främja vänskap och positivt samspel (K 40).

Denna handlingsplan har en tydlig redogörelse för hur denna skola går tillväga när de handskas med en akut mobbning. Nedan följer ett citat från en handlingsplan mot kränkande behandling som har en betydligt kortare version.

Om det, trots alla förebyggande arbete, skulle uppstå en mobbningssituation, löser vi det enligt följande:

- Samtal med mobboffret.
- Samtal med mobbare/mobbarna.
- Samtal med mobboffer - mobbare gemensamt.
- Samtal i klassen/klasserna.

Vid behov:

- Samtal med berörda föräldrar, enskilt och gemensamt.
- Samtal med skolsköterska, kurator, psykolog etc (K 15).

I handlingsplanerna mot kränkande behandling tycks de åtgärder som görs vid en akutmobbing vara skolornas huvudsyfte med planerna då det ingår i alla handlingsplanerna. Det förebyggande arbetet verkar inte ha lika stor prioritet.

Samtal med offer, mobbare och föräldrar samt uppföljning

I de flesta handlingsplaner samtalas det med de individer som är inblandade i mobbningssituationen. Nedan redovisas olika tabeller som tagits fram i SPSS där den första, Tabell 14, visar hur det ser ut mellan relationen samtal med mobbare och samtal med föräldrar. Tabell 15 visar relationen samtal med offer och uppföljning, därefter följer samtal med mobbare och uppföljning. I Tabell 16 kan samtal med föräldrar och uppföljning ses.

Tabell 14. Korstabell av Samtal med mobbare samt Föräldrarna till de inblandade vid en akut mobbning. Absoluta tal.

		Samtal med Mobbare		
		Nej	Ja	Total
Samtal med Föräldrarna	Nej	0	1	1
	Ja	3	40	43
om ej upphör		0	6	6
Total		3	47	50

När det handlar om förekomsten av samtal med mobbare och föräldrar sker samtal med mobbare i 47 av de granskade 50 handlingsplanerna medan 40 skolor alltid samtalar även med föräldrarna när det sker en mobbningsituation. Vid sex av de 47 fallen samtalar skolan endast med föräldrarna om mobbningen ej upphör. Vid tre fall framkommer det inte av handlingsplanen om samtal med mobbare görs men det framkommer att skolan samtalar med föräldrarna.

Tabell 15. Korstabell av Samtal med offer vid akut mobbning samt Uppföljning av mobbningen. Absoluta tal.

		Samtal med Offer		
		Nej	Ja	Total
Uppföljning	Nej	1	7	8
	Ja	4	38	42
Total		5	45	50

Vid 45 skolor samtalar man med offret när han eller hon utsätts för en mobbningsituation och av dessa 45 följs 38 upp, sju skolor gör det inte. Av de 50 granskade handlingsplanerna är det fem som ej samtalar med offret och en utav dem följer heller inte upp mobbningen. I totalt åtta stycken av de 50 granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling framkommer det inte att mobbningsituationen följs upp.

Tabell 16. Korstabell av Samtal med mobbare vid akut mobbning samt Uppföljning av mobbningen. Absoluta tal.

		Samtal med Mobbare		
		Nej	Ja	Total
Uppföljning	Nej	1	7	8
	Ja	2	40	42
Total		3	47	50

Av de 47 skolor som samtalar med mobbare är det 40 som följer upp mobbningen för att ta reda på om denna har upphört. I tre handlingsplaner framkommer det inte om samtal med mobbaren görs.

Tabell 17. Korstabell av Samtal med föräldrar vid akut mobbning samt Uppföljning av mobbningen. Absoluta tal.

		Samtal med Föräldrarna			Total
		Nej	Ja	om ej upphör	
Uppföljning	Nej	1	6	1	8
	Ja	0	37	5	42
Total		1	43	6	50

Samtalar med föräldrarna om den mobbningsituationen som har uppstått i skolan görs i 43 skolor, det gäller både mobbarens och offrets föräldrar som informeras. Detta görs i ett tidigt skede, dock nästan alltid efter samtal med mobbare respektive offer. Vid sex skolor väljer man att endast kontakta föräldrarna om mobbningen inte upphör. I en handlingsplan framkommer det inte om samtal med föräldrarna görs, inte heller om det görs någon uppföljning. Totalt sett är det åtta skolor som inte följer upp mobbningen, enligt handlingsplanen.

De flesta skolor tycks tala med offer, mobbare och föräldrar, i den ordningen, och även följa upp problematiken vilket då uppfyller de olika steg att följa vid akut mobbning, enligt analysmodellen.

Årlig – Åtgärder – utvärderingsmetod

I 24 handlingsplaner mot kränkande behandling framgår det att de uppdateras varje år. Däremot visar datum hos några på något annat, då de är daterade 2006 eller 2007. De flesta planer utvärderas och revideras vid årets slut. 43 handlingsplaner har inte några åtgärder för året. Av de planer där det framgår att de utvärderas och revideras varje år är det sex som även har åtgärder för året, vid dessa handlingsplaner framkommer det vad skolan skall prioritera och i några även under vilken månad och/eller vem som ansvarar för de åtgärderna. I 25 planer framgår det inte alls att de utvärderas och eller revideras.

Tabell 18. Korstabell av Årlig handlingsplan mot kränkande behandling – Åtgärder som skolan skall genomföra under året. Absoluta tal.

		Åtgärder för året		
		Nej	Ja	Total
Årlig Plan	Nej	25	1	26
	Ja	18	6	24
Total		43	7	50

Under rubriken Utvärdering i handlingsplanerna brukar det stå

Denna mobbningsplan utvärderas och revideras vid läsårets slut (K 21).

Denna Likabehandlingsplan ska årligen följas upp, ses över och vid behov revideras.

Vid varje uppföljning ska en ny kartläggning och nulägesanalys göras.

Vi ska arbeta för att alla som verkar i skolan skall känna till och agera likadant i förekommande situationer.

Likabehandlingsplanen ska förverkligas hos alla så att den hålls levande.

Årlig verksamhet: Främjande, förebyggande och direkta åtgärder där vi utbildar och informerar med hjälp av stödteam, skolmedling, klassråd, elevråd, mentorskap, m.m.

Skolans likabehandlingsplan ska omfatta delarna Förebyggande arbete, upptäck, utredning och aktiva åtgärder (K37).

När det gäller metoden för utvärderingen är det i tio planer som detta framkommer, vid dessa står det hur detta görs och vilka som är delaktiga i processen. Det är endast i de handlingsplanerna där det framkommer att den är årlig som det finns en metod för utvärderingen nerskriven. I de resterande 40 planerna framkommer det inte hur planen utvärderas.

Tabell 19. Korstabell av Årlig handlingsplan mot kränkande behandling – Metoden av utvärderingen som skolan gör av handlingsplanen mot kränkande behandling. Absoluta tal.

		Metod för Utvärdering		
		Nej	Ja	Total
Årlig Plan	Nej	26	0	26
	Ja	14	10	24
Total		40	10	50

Citat från handlingsplanerna mot kränkande behandling om hur dessa utvärderas är:

skolans Likabehandlingsplan samt skolans "trivselregler" aktualiseras kontinuerligt tillsammans med eleverna

klasslärare och fritidshemmets personal gör en plan för hur klassen och fritidshemsgruppen ska arbeta för att skapa goda relationer och motverka mobbning till exempel genom gruppstärkande övningar, konflikthantering och värdegrundsövningar

på föräldramöten aktualiseras ämnet för diskussioner om likabehandlingsplanen och arbetet med denna (K 43).

Vi ska få kunskap om förekomsten av diskriminering och kränkande behandling för att kunna utforma relevanta åtgärder.

Aktiviteter:

Genom en trygghetsenkät görs en kartläggning av elevernas trivsel i skolan en gång per termin

Sammanställningen av enkätsvaren ligger sedan till grund för eventuella åtgärder

Trygghet och trivsel tas upp i utvecklingssamtalen

Trakasserier och kränkningar som dokumenteras under läsåret sammanställs och analyseras.

Analysen ligger till grund för eventuella åtgärder i nästa års likabehandlingsplan

Tidpunkt: Terminsvis v. 43 och v. 16

Ansvar: Likabehandlingsgruppen i samarbete med mentorer

Denna sista plan har även tidpunkten för när detta görs samt vilka som har ansvaret för att det skall ske.

De handlingsplanerna som har åtgärder för året har tydligt definierat dem samt utsett vilka som bär åtgärderna. De skolor som har med detta tycks även ha ett större krav på uppdateringen av planerna då de olika åtgärderna förändras för varje läsår. Överlag tycks åtgärder för året och metoden för handlingsplanernas utvärdering inte vara en prioriteringspunkt för skolorna och även om handlingsplanerna mot

kränkande behandling skall vara årliga är även detta något som inte tycks hamna högst upp på prioriteringslistan.

Analys och Diskussion

Nedan analyseras och diskuteras studiens resultat med koppling till tidigare forskning som presenterades i kapitel två. Därefter ges förslag till vidare forskning. Kapitlet avslutas med avslutande kommentarer.

Frågeställningarna i denna studie har varit:

- Har handlingsplanerna mot kränkande behandling samma namn i alla de granskade skolorna?
- Vem utformar handlingsplaner mot kränkande behandling som finns i skolan?
- Hur arbetas dess innehåll fram?
- Vem granskar dessa handlingsplaner?
- Vad står det i de befintliga handlingsplaner om det förebyggande arbete mot kränkande behandling som finns i skolorna idag?
- Vilket inflytande har personalen och eleverna på handlingsplanerna?
- Har handlingsplanerna mot kränkande behandling någon teoretisk anknytning, och i sådant fall vilken?

I Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever står det att det skall finnas en handlingsplan mot kränkande behandling. Däremot står det inte att den bör ha namnet likabehandlingsplan, samtidigt har 24 skolor valt att kalla planen för likabehandlingsplan och elva skolor kallar den för mobbningsplan. Å ena sidan har namnet ingen betydelse så länge skolan uppnår syftet med planen å andra sidan kan namnet mobbningsplan misstolkas då denna kan tros endast gälla mobbning. Begreppet mobbning används ej i Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Varför inte om det är det begrepp som används i folkmun, i skolan och inom forskarsamhället? Det tycks finnas ett gap mellan definitioner av begreppet och lagarna. Är det dags att enas om ett begrepp som alla förstår och kan förhålla sig till?

Weber (1905) skrev redan på tidigt 1900-talet att det är viktigt att begreppen definieras så att dess innebörd förstås. Connolly (1993) har fortsatt i Webers spår och menar även han att begreppsdefinitioner är viktiga för forskare och även för läsarna så att alla kan förstå vad som menas med begreppen eftersom som dessa förändras över tid. När det gäller begreppet mobbning menar Ornelius (2001) att individerna ser på begreppet på olika sätt. Studier visar att mobbningsbegreppet skiljer sig åt i olika samhällen (Yoneyama & Naito 2003; Smith et al. 2002) men även mellan barn i

olika åldrar (Smith et al. 2002). Detsamma skulle kunna appliceras när det gäller handlingsplanernas namn då det kan råda delade meningar om vad de syftar till. Analysverktyget som använts i denna studie innehåller flera dimensioner som har ansetts av vikt vid utformandet av en handlingsplan mot kränkande behandling. I ett första skede bör behoven som finns i skolan ses över, i det ingår den gemensamma policyn som bör finnas. Resultatet i studien visar att det är Skolverkets direktiv som styr innehållet i handlingsplanerna mot kränkande behandling samt lagen om förbud mot diskriminering och kränkande behandling.

I förordningen 2006:1083 står det att eleverna ska delta i arbetet med handlingsplanen mot kränkande behandlingen. Lärarförbundet (2000) menar att det oftast är de vuxna på skolan som utformar planen vilket även denna studie kan bekräfta, nio år efter Lärarförbundet. I fem skolor av de fyrtiofyra som kontaktades säger ansvarige att eleverna deltar i arbetet med att utforma handlingsplanen mot kränkande behandling i någon omfattning vilket givetvis kan förstås då de yngre eleverna inte har de mognaden de äldre eleverna har. Även om det enligt Lpo 94 har rektorn huvudansvaret för att det finns en fungerande handlingsplan mot kränkande behandling visar studien att i tre skolor är det kurator som har ansvaret för planen och dess utformning. I dessa skolor har inte rektorn insyn i planen. I analysverktyget framkommer det att eleverna, föräldrarna samt alla vuxna på skolan skall vara med i arbetet med att utforma handlingsplanen mot kränkande behandling. Detta ansågs som en viktig variabel att ha med i analysverktyget då det i förordningen (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling står att eleverna skall delta i arbetet med att utforma handlingsplaner. Detta sker dock inte överallt. Denna förordning är från 2006 och idag 2009 sker det fortfarande endast i fem av de 44 skolor som kontaktades.

Smith et al. (2002) genomförde en studie där barn i åldrarna åtta till fjorton fick klassificera olika beteenden med olika begrepp som kan kopplas till mobbning, dessa beteenden illustrerades med tecknade bilder där några kunde kopplas till vad forskarna ansåg var mobbning. Då ordet mobbning inte kan översättas till alla språk (se bl a Orlenius 2001; Yoneyama & Naito 2003; Björk 1999 & Smith et al. 1999) använde forskarna andra ord som kan kopplas till begreppets definition. Genom att genomföra en sådan studie kunde forskarna se hur begreppet mobbning skiljer åt sig från samhälle till samhälle, detta för att öka kunskapen om hur handlingsplanerna bör se ut i olika samhällen (Smith et al. 2002). Detta visar att begreppsdefinitionen i varje skola är av stor vikt då definitionerna varierar även mellan åldrarna vilket tyder på att en lågstadieskola och/eller en mellanstadieskola inte nödvändigtvis har samma definition, bland eleverna, som en högstadieskola.

I tjugosju av de femtio granskade handlingsplanerna uppstår det inga tvivel om att det är rektorn som bär på det yttersta ansvaret för att handlingsplanen finns vilket även Lpo 94 menar är rektorns ansvar. Samtidigt anger trettiofyra av de fyrtiofyra

intervjuade personerna att det är rektor som har huvudansvaret för att handlingsplanerna används. Det kan givetvis vara så att skolan väljer att inte skriva i handlingsplanen att det är rektor som bär det yttersta ansvaret för att handlingsplanen finns och används. Samtidigt bör alla som läser handlingsplanen veta vem det är som bär på ansvaret för handlingsplanen.

Enligt Myndigheten för skolutveckling (2003) är individernas välbefinnande en faktor som påverkar arbetet motkränkande behandling. Individernas välbefinnande var därför en variabel som ingick i analysverktyget. För att ta reda på var skolan det brister kan en analys av personalen och elevernas göras. JämO et al. (2008) ger förslag på vad som kan göras för att ta reda på elevers och personalens välbefinnande. Två av dessa är enkäter och intervjuer. Skolorna kallar dessa för trivselenkäter och används av tjugofyra av de femtio granskade handlingsplanerna. Endast en skola använder enkät riktad mot personalen men inte till eleverna. Att genomföra intervjuer i samband med utvecklingssamtal kan ifrågasättas då tidigare forskning som denna studie tar upp visar att många barn inte berättar för de vuxna om de blir mobbade pga. skam och/eller att de tror att det är deras fel att de blir mobbade. Om de vuxna tror att de ska få reda på om en elev blir mobbad visas det även här att barn inte talar om det då det är tabubelagt, enligt Björk (1999), att skvallra. Alltså skulle det betyda att dessa samtal är verkningslösa för att ta reda på om det förekommer mobbning.

I analysverktyget framkommer det att skolans policy bör finnas nerskriven i handlingsplanen mot kränkande behandling. Eklund (2003) skriver om att skolan består av olika individer från olika kulturer vilket blir allt tydligare i Sverige som kallas ett mångkulturellt land. Orlenius (2001) nämner olika kulturer som finns. Detta är i sig inget konstigt men hur är det för barnen som härstammar från olika kulturer att vistas i en skola hela dagen och inte veta vilken policy skolan har? Om denna är tydlig kan alla individer i skolan förhålla sig till den men om den inte finns hur skall de veta skolans bestämmelser. Tjugoåtta av de femtio granskade planerna har ingen policy nerskriven. I de planer där det finns skiljer dessa sig åt mellan skolorna vilket då innebär att de är lokala och att skolan har utformat sin egen policy. Denna ger riktlinjer till både lärare, elever och föräldrar.

Handlingsplaner mot kränkande behandling skall, enligt Olsson (1998) förankras i verkligheten. Detta är något som ansågs viktigt att ha med i analysverktyget som används i denna studie. Resultatet visar att tjugosex av de femtio planerna är förankrade i skolpraxisen. Frågan som uppkommer är om de två planerna som nästan var kopior av varandra är förankrade i skolpraxisen. För att svara på detta skulle rektorerna på vardera skola intervjuas. Det tycks inte vara en prioriteringsfråga att lägga ner tid på en bra plan utan då det är något skolorna måste ha enligt lag är det enklare att kopiera en annan så att det finns en plan. Hur ska då lärare, elever och föräldrar förankra denna i sin skola?

Björk (1999) anser att våldet inte är vanligare idag än för några år sedan men att det däremot uppmärksammas mer idag än tidigare. Om detta är fallet är det ändå ett fenomen som sker i dagens samhälle och bör då uppmärksammas inom samhället för att på så sätt hitta lösningar för att förhindra att det uppkommer inom skolorna.

Mellor (1999 i Smith et al.) menar att skolorna tillsammans med föräldrarna bör hitta sin definition av mobbning vilket de skolor som handlingsplanerna i denna studie härrör från inte gör. Tretton utav de trettio planer som definierar mobbning refererar till Olweus, övriga handlingsplaner är ganska lika hans definition och ingen har en definition som skolan tillsammans med föräldrarna har hittat. Precis som i Smith et al. (1999) används även Olweus (1999) definition av mobbning i de svenska skolor som handlingsplanerna i denna studie har granskat. Skulle detta då innebära att det går att enas om en definition av begreppet mobbning? Olweus (1999) definition har funnits i många år och är tydligen den som både många i forskarsamhället och andra som berörs av ämnet mobbning använder. Detta kan då innebära att begreppet mobbning inte har förändrats under denna tid, det har inte tillkommit något kriterium som påverkat begreppets innebörd. Några teoretiker har dock lagt till kriterier som t ex Pikas som använder gruppvåld och Björk som använder makt.

Tidigare forskning som tas upp i kapitel två visar att det är viktigt att skolpersonalen har kunskap om vad diskriminering och kränkande behandling är. Tjugonio av de femtio planer som granskats har definitionen av kränkande behandling. Detta finns i handlingsplanen och, behöver inte nödvändigtvis vara personalens definition av diskriminering. En fråga som kvarstår är om personalen har kunskap om lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Lindgren (2003) skriver att värdegrundens uppgift varierar i olika kommuner, ändock använder fyra handlingsplaner begreppet utan att definiera det. Handlar begreppet i handlingsplanerna om det demokratiska arbetet? Även när det gäller värdegrunden är det tydligt att i varje handlingsplan mot kränkande behandling borde det definieras vad skolorna menar med begreppet. Det är tydligt att det används begrepp i handlingsplanerna utan att läsaren och de som skrivit dem har en gemensam definition.

Individernas roller är en annan variabel som valts att ha med i analysverktyget. Även om kamratstödjarna finnes och definieras i flera handlingsplaner saknas de i 60 % av planerna vilket ändock är ganska mycket. Nu kan deras roll i och för sig diskuteras då de har som syfte att bland annat uppmärksamma mobbning och rapportera till mobbningsteam, vilket innebär det att de skall fungera som "tjallare" och vaka över andra elever. Är det rätt att elever får denna roll. Björk (1999) anser att barn inte vågar tala om till en vuxen om en skolkamrat blir mobbad, varför skulle då

kamratstödjarna göra det? Är det på grund av att de skriver ett kontrakt? Om det är fallet borde inte alla elever skriva kontrakt och vara kamratstödjare, varför skall detta vara privilegierat två elever per klass? Vad händer med de elever som vill vara kamratstödjare men aldrig blir invalda och kanske blir "retade" pga. det? Fungerar då fenomenet kamratstödjare som en utav de faktorer som orsakar mobbning? I kontrakten står det att kamratstödjaren ska vara kompis med alla, är det rätt att tvinga barnen vara kompis med alla när inte de vuxna är det?

Mobbning och kränkningar bland de vuxna på olika arbetsplatser förekommer. Olsson (1998) skrev, år 1998, att 150000 mobbas varje dag och det tycks fortsätta vara ett problem då, år 2008, publicerades en artikel om problematiken kring mobbning bland de anställda inom kommunen i Dalarnas Tidningar (Persson, 2008). Inom kommunen arbetar även lärarna. Kan mobbningen förekomma bland denna arbetsgrupp eller är de förskonade? Enligt tidigare studier förekommer det mobbning inom alla organisationer (se bl a Vega & Comer, 2005). Enligt Yoneyama & Naito (2003) kan en förklaring vara att det finns hierarkier inom organisationer, skillnaden skulle kunna vara att inom organisationer (i varje fall internationella sådana) används inte begreppet mobbning utan *harassment* (i engelsktalande länder) vilket gör att denna grupp inte har studerats på samma sätt inom samma fenomen. Hur stort ansvar skall eleverna ta för att förhindra att mobbning förekommer i skolan? Detta kan givetvis diskuteras. Eftersom det förekommer mobbning inom universitet och bland vuxna kan man fråga sig om det är någon idé för eleverna att försöka hindra detta. Det kan även vara så att det är en socialisationsprocess som är naturlig bland barn och som inte går att komma ifrån.

Den grupp som ingår i mobbningsteamet har inte de skyldigheter som kamratstödjarna har. Givetvis har mobbningsteamet ett stort ansvar då det är denna grupp som tar vid när det sker en akut mobbning. Däremot behöver de inte skriva på ett kontrakt, de har inte heller de regler som kamratstödjargruppen har. Eleverna har regler som alla måste följa.

Höistad (2001) skriver att det skall finnas en vi-känsla i skolan där alla trivs. Det är tydligt att alla inte kan vara vänner med alla, frågan är om skolan "tvingar" elever att vara det vilket resulterar i en påtvingad vänskap som resulterar i det motsatta. Eleverna skall i skolan följa, enligt handlingsplanerna som definierar deras roll, regler och bete sig på ett visst sätt. Det framkommer ingenstans hur eleverna ska bete sig i klassrummet. Exempel på regler är:

- Om de får ha telefon, keps eller godis i skolan.

Är dessa regler endast till för eleverna eller följer även lärarna dem? Har lärarna godis i skolan? Om det är fallet, varför får då inte eleverna ha det? Hur många elever och föräldrar vet vilka regler eleverna måste följa i skolan? Det var endast 32 % av de

granskade planerna som innehöll regler till elever. Frågan är om denna punkt tillför något i handlingsplanen.

I de granskade handlingsplanerna mot kränkande behandling uppkommer lärarens roll under det förebyggande arbete vilket överensstämmer med det Björk (1999) skriver om att lärarens roll är viktig för att förhindra mobbning. Höistad (2001) menar att många lärare inte vet vad de ska göra om de måste handskas med en mobbningsituation vilket inte stämmer överens med vad denna studie visar då i alla de femtio handlingsplaner som granskas ingår en beskrivning för vad som skall göras. Å andra sidan är det tydligt, utifrån handlingsplanerna, att långt ifrån alla skolor har fortbildning kring mobbning och kränkande behandling.

I analysverktyget ingår elevernas rättigheter då JämO et al. (2008) skriver att skolan skall främja elevernas lika rättigheter. Även i Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever står det att elevernas rättigheter ska finnas med i handlingsplanen mot kränkande behandling. Denna lag är viktig för alla elever då den ger eleverna rättskydd, men endast fem handlingsplaner beskriver lagen på ett språk som en oinvigd individ kan förstå. Detta borde vara obligatoriskt att ha med för hur skall annars elever och föräldrar veta att lagen finns och vad den innebär?

När det gäller det förebyggande arbete som framkommer i handlingsplanerna är rastvakter en vanlig företeelse. I trettien av de granskade handlingsplanerna nämns rastvakter som en del i det förebyggande arbete som skolorna har. Samtidigt menar Ljungström (1997) att rastvakter inte förhindrar mobbning då mobbning inte sker på skolgården. Kan det vara så att mobbning inte sker på skolgården tack vare rastvakterna och om dessa tas bort skulle mobbningen ske där? Om det skulle vara på detta sätt innebär det att dessa skolor har lyckats förhindra uppkomsten av mobbning på skolgården.

Även uppföljningen är viktig för att förhindra att mobbningen återkommer, framförallt för offrets trygghet (Olweus, 1999). Detta är något som går att hitta i fyrtitva av de femtio granskade planerna vilket visar att, om uppföljning förhindrar att mobbning uppstår igen, de skolorna som följer upp mobbningsituationen har lyckats stoppa dessa fall från att uppstå igen. Att planen skall utvärderas är även det något som lagen ålägger skolorna att göra. Trettioåtta av de intervjuade personerna menar att handlingsplanen utvärderas varje år och i tjugofyra av de granskade handlingsplanerna framgår det ett datum men detta datum överensstämmer ej alltid med det gångna årets datum. Detta kan i och för sig bero på att datumet inte har uppdateras dock verkar det vara en långsökt förklaring.

Det tycks inte vara svårt att kringgå lagarna som syftar på arbetet mot kränkande behandling i skolan då skolorna tycks utforma planerna hur de vill, flera av skolorna

följer riktlinjerna till viss del men inte till 100 %. I lagen (2008:571) om ändring i skollagen (1985:1100) står det att det skall finnas en redogörelse för hur de planerade åtgärderna från året innan har genomförts. Detta finnes inte i någon plan.

Den metod som används mest i de granskade planerna är Farstametoden. Även om det är Olweus definition av mobbning som är den vanligaste är det dock inte hans program som nämns, men det kan hittas inslag av Olweus åtgärdsprogram i planerna. Frågan är dock varför ingen plan använder hans program på det sätt han presenterar den då det är det program som är det vetenskapliga och, enligt tidigare forskning, effektivt för att motverka mobbning och kränkande behandling? Kunskapen om Olweus kan antas finnas då han refereras och citeras i flera utav de granskade planer men i samband med åtgärdsprogram nämns han inte.

Det finns inte en plan som uppfyller alla de kriterier av vad en bra, enligt analysverktyget, handlingsplan mot kränkande behandling bör innehålla.

Förslag till vidare forskning

Ämnet mobbning är oerhört stort och det finns en uppsjö av litteratur om mobbning. Genom att använda analysverktyget som framtogs för denna studie kunde innehållet i handlingsplanerna mot kränkande behandling granskas. Det vore även intressant att få kunskap om hur lärarna handskas med mobbning och kränkande behandling till vardags i skolorna. Det vore även intressant att veta hur eleverna ser på mobbning och kränkande behandling, vad dem anser att mobbning är då det är tydligt att det finns olika definitioner om vad begreppet mobbning innebär (se t ex Björk 1999; Olsson 1998; Olweus 1999; Pikas 1998). Det står mycket om vad som görs men vad anser eleverna och deras föräldrar?

Avslutande kommentarer

Det är tydligt att alla de 50 skolor som deltar i denna studie har handlingsplaner, bättre eller sämre eller större eller mindre i omfång. Skolorna uppfyller kraven av att ha handlingsplaner dock förbiser många lagarna, men om dessa planer nu finns överallt och om skolorna arbetar förebyggande och det finns kamratstödjare, mobbningsteam etc. varför fortgår då mobbning? Fyller inte planerna någon funktion eller används inte planerna, finns de för att de måste men ligger undångömda i en låda? Det är tydligt att det brister någonstans, frågan är var?

Mobbning är, vilket studien visar, ett begrepp som ingen riktigt vet vad det är. I varje fall finns det flera definitioner vilket måste förvirra många. Begreppet mobbning används flitigt i media och av andra individer i samhället, frågan är vad de menar med mobbning. Använder skolorna Olweus (1999) definition för att han är av renommé utan att egentligen funderat på dess definition. Vet eleverna och föräldrarna om definitionen som skolan använder?

Tydligt är att även om kunskap har uppnåtts genom denna studie har fler frågor uppkommit och framförallt har handlingsplanernas vara eller icke vara blivit en fråga som kvarstår.

Referenser

- Backman, J (1998). *Rapporter och uppsatser*. Studentlitteratur: Lund.
- Bergerson, A. A. (2007). Exploring the impact of social class on adjustment to college: Anna's story. *International Journal of Qualitative Studies in Education*; 20(1):99-119.
- Björk, O. G. (1999). *Mobbning en fråga om makt?* Lund: Studentlitteratur.
- Björklund, J. (2008). Var fjärde flicka mobbad på nätet. *Dagens Nyheter*. [www dokument]. URL <http://www.dn.se/nyheter/sverige/var-fjarde-flicka-mobbad-pa-natet-1.472465> Publicerat 2008-12-08 [Hämtad 2008-12-18].
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. London: Sage Publications.
- Bris (u.å). *Om Bris*. [www dokument] URL <http://www.bris.se/?pageID=4> [Hämtad 2009-06-30].
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education 5th Edition*. London: RoutledgeFalmer.
- Connolly, W. E. (1993). *The Terms of Political Discourse*. Princeton: University Press.
- Eklund, M. (2003). *Interkulturellt lärande. Intentioner och realiteter i svensk grundskola sedan 1960- talets början*. Akademisk avhandling, Nr. 2003:34. Institutionen för lärarutbildning. Luleå tekniska Universitet.
- Eriksson B., Lindberg, O., Flygare, E. & Daneback, K. (2002). *Skolan – en arena för mobbning: en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan*. Stockholm: Skolverket.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2004) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Evaldsson, A. C. (2008). Ja va inte mobbad ja sa att ja va retad nån gång ja men inte jämt – Om verbal mobbning, sociala normer och identitetskapande i flickors samspel. *Manus under publicering I Educare, 2008: Specialnummer mångkontextuell barndom*.
- Fors, Z. (1993). *Obalans i makt. Fallstudie av barnmobbning*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Friends (u.å.) *Föräldrarforum* [www dokument] URL <http://www.friends.se/?id=2613> Publicerat 2007-09-17 [Hämtad 2009-01-21].
- Georgiou, S.N. (2008). Parental style and child bullying and victimization experience at school. *Social Psychology of Education*, 11(3):213-227.

- Goodlad, I.J., Klein, F.M., Tye, A.F. (1979). "The Domains of Curriculum and their study", in Goodlad, I.J. (1979) *Curriculum Inquiry*. (pp 43-76). New York: McGraw-Hill.
- Goodwin, M. H. (2002). Exclusion in girls' peer groups: Ethnographic analysis of language practices on the playground. *Human Development*, 45:392-315.
- Höistad, G. (2001) *Mobbning och människovärde*. Om förtryck, utanförskap och vad vi kan göra. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- JämO., DO., HO., HomO. & BEO. (2008). *Förebygga diskriminering och främja lika behandling i skolan*. Stockholm.
- Kallestad, J. H. (2002). *Teachers, schools and impementation of the Olweus Bullying Prevention Program*. Bergen: University of Bergen.
- Kallestad, J. H., & Olweus, D. (2003). Predicting Teachers' and School's Implementation of the Olweus Bullying Prevention Program: A multilevel study. *Prevention & Treatment* 6(21):3-21.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerman, A., Stenberg, P. (2001). *Att stoppa mobbning går*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Lehmann, W. (2007). "I just didn't feel like I fit in": The role of habitus in university drop-out decisions. *Canadian Journal of Higher Education*; 37(2):89-110.
- Lindgren, J. (2003). *Värdegrund i skola och forskning*. Värdegrundscentrum: Umeå Universitet.
- Ljungström, K. (1997). *Mobbning i skolan. Ett kompendium om mobbning samt en mobbningsbehandling enligt Farstametoden*. Åttonde upplagan. Stockholm: Ordskällan/Pedaktiv.
- Läraryrket. (2000). *Så kan skolan förebygga våld, hot och mobbning*. Stockholm: Läraryrket.
- Mishna, F., Scarcello, I., Pepler, D. & Wiener, J. (2005). Teachers' Understanding of Bullying. *Canadian Journal of Education* 28(4):718-738.
- Myndigheten för skolutveckling. (2003). *Olikas lika värde – om arbetet mot mobbning och kränkande behandling*. Stockholm: Liber.
- Nationalencyklopedin. (2009). *Policy*. Nationalencyklopedin • Kort [www dokument] URL <http://www.ne.se/artikel/1452558> [Hämtad 2009-03-11].
- Nesbit, T. (2006). What's the Matter With Social Class? *Adult Education Quarterly*; 56(3):171-187.
- Nobba Mobba. (2009). *Projekt Charlie*. [www dokument] URL http://www.nobbamobba.com/index.php?option=com_content&view=article&cati

- d=2:metoder&id=7:project-charlie&Itemid=2. Publicerat 2009 [Hämtad 2009-06-28].
- Olsson, C. (1998). *Mobbning och våld i verkligheten*. Partille: Warne Förlag.
- Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Ornelius, K. (2001). *Värdegrunden – finns den?* Stockholm: Runa förlag.
- Pikas, A. (1989). *Så bekämpar vi mobbning i skolan*. Uppsala: AMA dataservice förlag.
- Persson, G. (2008). Gagnef saknar mobbningsplan. *Dalarnas Tidningar*. [www dokument] URL <http://www.dt.se/nyheter/gagnef/article343668.ece?> Publicerad 2008-08-21 [Hämtad 2009-01-21].
- Projekt Charlie. (uå). *Om project Charlie*. [www document] URL <http://www.projektcharlie.se/>. [Hämtad 2009-06-28].
- Rixlex. (2006) Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.
- Skolverket. (2009). På tal om mobbning och det som görs. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2007). *Attityder till skolan 2006 Elevernas och lärarnas attityder till skolan*. (Rapport 299). Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2006). *Allmänna råd och kommentarer. För arbetet med att främja likabehandling och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.
- Smith, P.K, Cowie, H., Olafsson, R.F. & Liefoghe, A.P.D. (2002). Definitions of Bullying; A Comparison of Terms Used, and Age and Gender Differences, in Fourteen-Country International Comparison. *Child Development* 73(4):1119-1133.
- Smith, P.K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R. & Slee, P. (1999). *The Nature of School Bullying. A Cross-National Perspective*. London: Routledge.
- Solberg, M. E., Olweus, D. & Endresen, I.M. (2007). Bullies and victims at school: are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology* 77(2):441-464.
- Staff, J. (1997). *Mombus : modell att förebygga mobbning*. Stockholm: Täby Sama.
- Thors, C. (2007). Mobbning har blivit så komplicerat att vi inte ens vet vad vi pratar om. *Pedagogiska Magasinet* 3:12-15.
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet. (2006). Förordning (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling.
- Utbildningsdepartementet. (2008). *STS 2008:571*.
- Utbildningsdepartementet. (1985). *Skollag (1985:1100)*.
- Vega, G & Comer, R.D.(2005). Sicks and Stones may Break Your Bones, but Words can Break Your Spirit: Bullying in the Workplace. *Journal of Business Ethics* 58:101-109.

- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet:Elanders Gotab.
- Wallström, A.L. (2008). BEO kräver rekordstort skadestånd. *Dagens Nyheter*. [www dokument] URL <http://www.dn.se/nyheter/sverige/beo-kraver-rekordstort-skadestand-1.472372> Publicerat 2008-12-08 [Hämtad 2009 01 26].
- Wassberg, G. (1995). *Mobbning ett gemensamt ansvar*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Weber, M. (1905). Samhällsvetenskapernas objektivitet. I Comte, A., Durkheim, É. & Weber, M., *Tre klassiska texter*. (1991).Göteborg: Korpen.
- Yoneyama, S. & Naito, A. (2003). Problems with the Paradigm: the school as a factor in understanding bullying (with special reference to Japan). *British Journal of Sociology of Education* 24(3):315-330.
- Ziehe, T. (1994). *Kulturanalyser – Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposiom.
- Åborg, Y. (2000). *Elevrätt en bok om elevers rättigheter*. Stockholm: Nordstedts Juridik.